

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bolşevik Bakışla MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ

Xoy

Selmas

Ormiye

H.Yeşil

Mehabad

Seqiz

KURDİSTAN

Senandec

Kirmanşah

Hamedan

Urumabad

DÖNÜŞÜM
YAYINLARI

BOLŞEVİK BAKIŞLA
MEHABAD KÜRT
CUMHURİYETİ

Bolşevik Bakışla Mehabad Kürt Cumhuriyeti

1.Basım: Mart 2012

Kapak & Dizgi: Dönüşüm Yayınları

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Fatih Mah. Bahçeyolu Cad. Ülbeği İş Merkezi,

No: 9, Kat:4 Esenyurt/İstanbul

Tel&fax: (0212) 620 67 57

BERDAN MATBAASI

Davutpaşa Caddesi Güven Sanayi Sitesi C Blok

No: 215-216-239 Topkapı/İstanbul

Tel: (0212) 613 11 12

Sertifika No: 12491

BOLŞEVİK BAKIŞLA

MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ

Mehabat Kürt Cumhuriyeti bayrağı (1946)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
B.B. MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ.....	11
AĞUSTOS 1941 - AĞUSTOS 1945 DÖNEMİNDE	
ULUSLARARASI DURUM VE İÇTEKİ GELİŞMELER	16
a) Uluslararası durum	17
b) Mehabad'da durum ve gelişmeler	24
c) İran Azerbaycanı'nda durum ve gelişmeler	28
d) İran'da durum ve merkezi hükümetin uyg.	30
AĞUSTOS 1945 SONRASINDAKİ DURUM VE	
GELİŞMELER	36
a) Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna doğru	42
b) Kuruluşundan yıkılışına kadar Mehabad Kürt Cum.	46
SONUÇ.....	56
SSCB - İRAN PETROL ANLAŞMASI VE MEHABAD KÜRT	
CUMHURİYETİ.....	64
ÖZETLE BAZI TARİHSEL OLGULAR... ..	68
ANLAŞMA ÖNCESİ DURUM VE SOVYET-İRAN PETROL	
ANLAŞMASI	74
a) İkinci Dünya Savaşı öncesi.	74
b) İkinci Dünya Savaşı dönemi.	78
c) Savaşın sonundan petrol anlaşmasına...	83
MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ ARCHİ ROOSEVELT JR.	
VE WILLİAM AEGLETON JR. TARAFINDAN NASIL	
ANLATILIYOR?	96
a) Archi Roosevelt Jr. ve Mehabad Kürt Cum.	100
b) William Aegleton Jr. ve Mehabad Kürt Cum.	110

ÖNE ÇIKAN BAZI SORUNLAR	115
a) Sovyet-Kürt ilişkileri nasıl başladı?	115
b) Komela ve Sovyetlerin ilişkisi nedir?	118
c) Qazi Muhammed Komela'ya nasıl üye oldu?	119
d) Komela'nın değerlendirilmesi	121
e) KDP'nin kuruluşu	122
f) Barzani - Mehabad ilişkisi	131
g) Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilanına doğru	134
h) Mehabad Kürt Cumhuriyeti ve yıkılışı	140
 MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ VE TARİH	
ÇARPITICILIĞI	157
MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ HAKKINDA PKK'NİN	
TAVRI	160
PKK EKSENLİ ÖNE ÇIKAN DİĞER TAVIRLAR	166
DİĞER KÜRDİSTANLILARDAN BİRKAÇ TAVIR	181
 EK: Kürtlere Misafirlik (W. Stepanow)	192
 KAYNAKÇA:	211

ÖNSÖZ

Kuzey Kürdistan – Türkiye’de Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında son yıllarda çok şey yazıldı, söylendi, söyleniyor. Bu yöndeki tavırların yoğunlaşması, kuşkusuz ki Kürt ulusal mücadelesinin gelişmesine bağlı olarak gelişti. Kürt ulusal hareketine damgasını vuran siyasetin esasta milliyetçilik olduğu; içinde bulunduğumuz tarihi koşullarda bir dönem sosyalizmin kalesi olan SSCB’nin yozlaşp dağılması ile de sosyalizmin çekiciliğini yitirdiği ve sosyalizme düşmanlığın ayyuka çıktığı koşullarda, Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve yıkılışı da sosyalizme saldırının bir zemini olarak kullanılmaktadır.

Kuzey Kürdistanlı bolşeviklerin Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında dört makale olarak takındıkları tavır, hem Kürt milliyetçiliğine hem de sosyalist Sovyetler Birliği somutunda sosyalizm düşmanlığına karşı takınılan önemli bir tavır olarak değerlendiriyorum. Böyle değerlendirdiğim için de söz konusu yazıları biraraya getirip kitap olarak okurlara sunma görevini yerine getirmeyi gerekli buluyorum.

Okurun da görebileceği gibi, takınılan tavır belgeler, olgular üzerinden yükselmekte ve soruna bilimsel olarak yaklaşılmaktadır. Kuzey Kürdistan- Türkiye coğrafyasında bu konuda takınılan ilk bilimsel tavır olarak da değerlendirilebilir bu tavırlar.

Kuşkusuz ki, bu yazılar yayımlandıktan sonra da Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında tavır takınanlar oldu, kimi makaleler yayınlandı. Tarih çarpıtan tüm detaylara ve Sovyetler Birliği’ne saldırılırken kendi içinde çelişkili olan tüm tavırlara değinilmedi burada. Yanlışlar ve çarpıtmalar ortaya konulurken kimi tekrarlar kaçınılmaz oldu. Buna rağmen, bu tavırlarla, Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin

kuruluşunu ve yıkılışını doğru bir temelde değerlendirme ve bu konuda hem Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin genel içindeki konum ve önemini hem de Sovyetler Birliği'nin rolünü doğru yere koyma görevi yerine getirilmiş, yanlış tavırlarla doğru temelde bir mücadelenin temeli yaratılmıştır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında tavır takınanların büyük bölümünün tavrı Kürt milliyetçiliği ile sosyalizme düşmanlığın içiçe geçtiği bir tavidir. Sosyalizmin ve proleter enternasyonalizminin savunuculuğu konusunda, sorunlara bilimsel, belgelere dayanma temelinde ve sorgulayıcı yaklaşma vb. noktalarda Kuzey Kürdistanlı bolşevikler, burada takındıkları tavrı olumlu bir örnek sergiliyorlar. Bu olumlu örnekten öğrenmekse okurlara düşüyor. Burada takınılan tavrı ilerletecek, güçlendirecek her eleştiri ve belge bizi sevindirecektir.

Ocak 2012

BOLŞEVİK BAKIŞLA MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ

Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında son yıllarda birçok şey yazıldı. Kuzey Kürdistanlı örgütler, kişiler ve Kürt sorunuyla "ilgilenen" bazı yazarlar, ulusal mücadelenin gelişmesine de bağlı olarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin "Kürdistan tarihindeki yeri ve önemi"ni kuruluş ve yıkılışının nedenlerini ortaya koymaya çalıştılar, çalışıyorlar...

Son yıllarda Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni anmak artık bir gelenek haline geldi. Her yıldönümünde, Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve "araştırma"lar yayınlanmaktadır. Kimi yazarlar; gazeteciler de kendilerini ya Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ndeki kültürel çalışmalarla ya da Qazi (Qadı) Muhammed'in kişiliğini anlatmakla sınırlamaktadırlar.

1970'li yıllarda Kuzey Kürdistan ve Türkiye'de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nden haberi olanların sayısı gayet azdı.

Yabancı dil bilen ve yurtdışında yaşayanlar, özellikle de Fransızca ve İngilizce kaynaklara bakanlar, Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında daha fazla bilgiye sahip oldular. L. Rambout'un **"Les Kurdes et Le Droit"** kitabını **"Çağdaş Kürdistan Tarihi"** başlığıyla ilk kez, adı **"Avrupa Devrimci Türkiye Kürtleri Örgütü"** olan Hevra çevirdi. Ronahi Yayınları bu kitabı 1972'de yayınladı.

M. Emin Bozarslan'ın tercüme ettiği William Aegleton Jr.'nin **"Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946"** adlı kitap ise 1976'da Koral Yayınları tarafından yayımlandı.

Kitapta, Aegleton'un kendi açıklamasına göre, başvurduğu **"en önemli İngilizce kaynak"** olan Archi Roosevelt Jr.'nin, Temmuz 1947'de **"Ortadoğu Gazetesi"**nde yayınlanan **"Mehabad Kürt Cumhuriyeti"** başlıklı yazısı da gündeme geldi.

1980'li yılların başında Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında takınılan fazla tavır yok. Bu konuya 1980'li yılların sonuna doğru giderek daha fazla değinilmeye başlandı.

Yine 1992 yılında, Abdurrahman Kassemli'nun **"Özgürlük Mücadelesinde Kırk Yıl"** adlı kitabı Koral Yayınları tarafından yayımlandı.

Daha sonraki dönemde, Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında takınılan tavırların temel dayanakları esas olarak bu kitaplar olmuştur. Bu kitaplar içinde de esasta W. Aegleton'un **"Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946"** adlı kitaba dayanılmaktadır. Öyle ki, Aegleton'un kitabından yararlanmanın ötesinde, Aegleton, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında **"tarihsel tanık"** olarak gösterilmektedir.

Bu kaynağa, kaynaklara dayanarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışının nedenleri ortaya konmaya çalışılırken de Sovyetler Birliği'ne saldırılmaktadır.

Gelen eleştiriler, değişik biçimlere bürünse de, hepsinin ortak noktası, soruna tek yanlı yaklaşımdır.

Burjuvazinin açık savunucularının soruna kendi bakış açılarıyla yaklaşması doğaldır. Sorun, kendisine sosyalist, komünist sıfatı takanların, devrimci olma iddiasında olanların da kendilerini burjuvazinin bakış açısıyla sınırlamasıdır. Sovyetler Birliği'ni savunmaya çalışanlar bile, emperyalistlerin, en başta da ABD emperyalistlerinin (Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında) doğrudan çıkarlarını savunan ve onların tavrını ortaya koyan Archi Roosevelt Jr. ve William Aegleton'un çizdiği çerçevede hareket etmektedirler. Onlar için de, bu adı geçenlerin yazdıkları bu konuda esas dayanak olma durumundadır.

Archi Roosevelt Jr. ve William Aegleton⁽¹⁾, açık antisovyet, antikomünist kişiler olarak, uluslararası alanda, ABD emperyalizminin Ortadoğu'daki siyasetinin doğrudan uygulayıcıları ve savunucularıdır. Yazdıkları yazı ve kitaplarda da suçladıkları güç Sovyetler Birliği olmuştur. A. Roosevelt Jr. daha açık, W. Aegleton Jr. ise ona göre daha kapalı bir biçimde Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışının suçlusu, sorumlusu olarak Sovyetler Birliği'ni göstermektedirler. Bu baylara göre, SSCB "emperyalist" amaçlı, ABD ve İngiltere ise, demokrasinin, insan hakları ve azınlıkların haklarının savunucularıdır... Bu baylar, detayda belli konularda aralarındaki farklılıklara, tarih tespitlerindeki farklılıklarına rağmen, özde aynı siyasetin savunucularıdır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Sovyetler Birliği'ne yöneltilen eleştirilerde ve Mehabad'ın kuruluş süreci bağlamında çizilen bu genel çerçevenin şu ya da bu noktasında ayrı tavır takınanlar da vardır. A. Kassemu bunlardan biridir.

Kuzey Kürdistanlı örgütlerin ve bu konuda tavır takınan kişilerin, Roosevelt ve Aegleton tarafından çizilen çerçeveden uzaklaştıkları ve birleştikleri ortak yan Kürt milliyetçiliğidir.

Yani, şimdiye kadar Kuzey Kürdistanlı örgüt ve kişilerin takındıkları tavırlar, Marksizm-Leninizm biliminin yol göstericiliği temelinde yükselen tavırlar değildir.

Bu tavırlar içinde kuşkusuz şu ya da bu olguyu tespit etme bağlamında doğrular da vardır. Örneğin, 31 Mart 1947'de Qazi Muhammed'in, kardeşi ve amcaoğlunun idam edildiği tüm kaynaklarca tespit edilmektedir. Ya da, Kürdistan bayrağının 17 Aralık 1945'de sembolik olarak göndere çekildiği, 22 Ocak 1946'da ise Cumhuriyet'in resmen ilan edildiği de hemen herkesin ortak tespiti olan olgulardır. Sorun, zaten böylesi olguların tespitinden kaynaklanmıyor. Bu ve böylesi olguları tespit etmek, henüz cephenin hangi tarafında yer alındığını ortaya koymaz. Soruna hangi sınıf bakış açısıyla yaklaşıldığı, olayların yorumlanması ve nedenlerinin ortaya konması sözkonusu olduğunda ortaya çıkmaktadır.

Son yıllarda Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında takınılan tavırların çoğalması, bu tavırların milliyetçilik temelinde yükseldiği ve soruna burjuva bakış açısıyla yaklaşıldığı da gözönüne alındığında; bu tavırların yaygınlığı ölçüsünde, o kadar da kitlelerin bilincinin karartıldığı anlamına gelir. Sovyetler Birliği'ne ve sosyalizme saldırılar da bu denli yaygınlaşmaktadır. Bizim, takınılan tavırlarla sorunumuz da bu noktadan itibaren başlıyor.

Gerek Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunun tarihsel koşullarını, gerekse yıkılışının nedenlerini marksist-leninist bir temelde ortaya koymak ve gerekse de Sovyetler Birliği şahsında sosyalizme yapılan saldırıları ortaya koyup reddetmek, gerçek komünistlerin görevlerinden biridir. Bu

bilinçle, Kuzey Kürdistanlı bolşevikler olarak, bu görevi yerine getirmenin bir ilk adımını atıyoruz. Bu görevi yerine getirmeye çalışırken, çıkış noktamız işçi sınıfının kurtuluşunun bilimi olan Marksizm-Leninizm'dir. Bakış açımız budur.

Bu bakış açısıyla sorunu ortaya koymaya çalışırken, yukarıda adı geçen kitapları da inceledik. Ama kendimizi bunlarla sınırlamadık. Mümkün olduğunca o dönemin orijinal belgelerine ve Sovyetler Birliği'nin o dönem hakkındaki tavırlarına, doğrudan Mehabad Kürt Cumhuriyeti'yle ilgili olmasa da, İran'daki durum ve bunun uluslararası ilişkilerle bağını ortaya koyan belgelere de bakmaya çalıştık.

Mümkün olduğunca elimize geçen belgelerin tümünü inceledik. Bu incelemede, Sovyetler Birliği'nde Mehabad Kürt Cumhuriyeti'yle ilgili yayınlanan, ama ne yazık ki elde edemediğimiz bazı kitap ve makaleleri inceleme imkanımız olmadı. Buna rağmen, Rusça, Almanca, İngilizce ve Fransızca yayınlanan "Neue Zeit" (Yeni Zaman) dergisinde, o dönemde takınılan birçok tavır inceledik.

Bugüne kadar Kuzey Kürdistanlı örgütlerin takındıkları kimi tavırların ve Roosevelt ile Aegleton'un yazdıklarının tam ve derin bir eleştirisi, bir makalenin çerçevesini aştı. Eleştiri toplam dört bölümden oluşuyor. Söz konusu bölümleri kendi başına ayrı makale olarak da okuyabilirsiniz. Birinci bölümde, Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında genel yaklaşımımızı ortaya koyuyoruz. Diğer bölümlerde ise kimi kesimlerin takındığı tavırlarla çok daha somut uğraşıyoruz. Bu bilinçle okuyucuların, bu tavrımızı ilerletecek, varsa yanlışlarımızı gösterecek olan eleştiri ve katkılarını beklediğimizi de şimdiden belirtelim. Genel durumu kabaca anlattıktan sonra, esas soruna geçebiliriz...

AĞUSTOS 1941 - AĞUSTOS 1945 DÖNEMİNDE ULUSLARARASI DURUM VE İÇTEKİ GELİŞMELER

Uluslararası durum, dış koşullar Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin oluşmasını kolaylaştırırsa da, bu, sorunun sadece bir yanıdır. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışı değerlendirilirken dış ve iç koşullar birlikte ele alınmak zorundadır.

Yine, Sovyetler Birliği'nin tavrını bu konuda değerlendirmek için, Mehabad ve İran'daki durumu, Mehabad için önemli olan iç koşulları temel alamayız. Bu noktada, yani Sovyetler Birliği'nin tavrını ve durumunu değerlendirebilmek için, uluslararası durumla, Sovyetler Birliği'nin durumunu ve tavrını gözönüne almak zorundayız. Sovyet Kızıl Ordusu birliklerinin İran'a girişinin nedeni ve bunun Alman faşizmine ve onunla müttefik olan İtalyan ve Japon faşizmine karşı mücadelede nasıl bir rol oynadığı;

bunun faşizme karşı mücadelede Sosyalist Sovyetler Birliği'nin yaşaması ve proleter dünya devrimi için olumlu bir rol oynayıp oynamadığı sorusu, en başında sorulup cevap verilmesi gerekmektedir.

a) Uluslararası durum

Durum nasıldı?

Bilindiği gibi, Hitler Almanyası 1939'un ortalarına doğru Çekoslovakya'ya askeri müdahalede bulunarak işgal etti. ABD, İngiliz ve Fransız emperyalist güçleri, bu işgalde saldırganlık tavrı görmediklerini açıklayarak dolaylı olarak Hitler Almanyası'na destek verdiler. 1 Eylül 1939'da ise Hitler Almanyası'nın faşist ordusu Polonya'ya saldırdı ve böylece İkinci Dünya Savaşı resmen başlamış oldu.

22 Haziran 1941'de Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısına kadar savaş, emperyalist Almanya ile diğer kapitalist, ya da Fransa gibi emperyalist devletler arasında yürüdü.

Bu dönemde çatışmalar kapitalist-emperyalist devletler arasında yürüse de, emperyalistlerin gerçek hedefinin Sosyalist Sovyetler Birliği'ni yıkmak olduğu açığa çıkmıştı ve Sovyet Devleti de buna göre hazırlanıyordu. Hitler Almanya'sıyla yapılan saldırmazlık antlaşması da, esasen hazırlık yapabilmek, savaşa daha da güçlü girmek için yapılan bir antlaşmaydı. Sovyetler Birliği'ne er ya da geç saldırılacağı herhalükarda biliniyordu.

22 Haziran 1941'de, Almanya'nın saldırısı üzerine Sovyetler Birliği savaşa girmek zorunda kaldı. Bu durumda ülkenin diğer kesimlerdeki sınırlarının, cephe gerisinin ve savaş için cephaneyle, savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin ihtiyaç duyduğu malzemelerin sağlanacağı yolların da güvenlik altına alınması zorunluydu. Aksi halde savaşta

yenilmek kaçınılmaz olacaktı. Böylesi bir durumda galip gelen de emperyalist, faşist güçler olacaktı.

Gerek savaş başlamadan önceki diplomatik ilişkiler, gerekse de savaş başladıktan sonraki ilişkiler, faşist saldırılara karşı bir cephenin kurulmasını da beraberinde getirdi. Anti-Hitler koalisyonu olarak da adlandırılan bir cephe oluştu. Bu cephede SSCB, İngiltere (Büyük Britanya) ve ABD bulunuyordu.

Sovyetler Birliği'nin sağlama alması gereken sınırlarından biri de İran'la olan sınırdı. 1930'lu yıllarda İran'da Rıza Şah rejiminin politikası açık antisovyetik bir karaktere büründü. Bu dönem Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde şöyle anlatılmaktadır:

"(...) Rıza Şah'ın politikası, 30'lu yıllarda açık antisovyetik bir karakter aldı. İran (Fars Hükümetinin aldığı bir karar üzerine ülkenin resmi adı 1935'den beri böyledir), 1937'de Türkiye, Irak ve Afganistan'la birlikte, Sovyetler Birliği'ne karşı yönelen Saadabad Paketi'ne imza attı. Rıza Şah, 1938 yılında SSCB ile birlikte yeni bir ticaret anlaşması imzalamayı reddetti ve bu Sovyet-İran ticaret ilişkilerinin durdurulmasına yol açtı. Aynı yıl içinde Hitler Almanyası'nın yararına olan İran-Almanya ticaret anlaşması imzalandı. İranlı gericiler, İran topraklarını antisovyetik planlarının gerçekleştirilmesi için harekat alanı olarak kullanma çabası içinde olan faşist Almanya'ya yanaşmaya çalışıyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, Almanya, İran'ın tüm dış ticaretinde %40-45 paya sahipti. Almanya, silah ve donanım satış tekeli güvence altına aldı, havaalanları inşa etti, silah işletmelerini ve diğer işletmelerle kuruluşları denetim altına aldı." (Büyük Sovyet Ansiklopedisi, "Yeryüzünün Ülkeleri" dizisi No 21, İran, VEB Bibliyografi Enstitüsü Leipzig, 1955, Almanca, sayfa 94)

İran'ın İkinci Dünya Savaşı öncesindeki durumu böyleyken, savaş başladıktan sonra ise faşist Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı hareket alanlarından biri haline geldi. Bu konuda da söylenenler şöyledir:

"İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasından sonra Hitler faşistleri, Rıza Şah'ın yardımıyla İran'ı Sovyetler Birliği'ne karşı hareket alanı olarak kullandılar. Sovyetler Birliği'ne karşı bozguncu ve terörist eylemler yürütmeleri düşünülen silahlı gruplar ve silah depoları, Sovyet sınırının yakınına yığıldı. Hitler Almanyası'nın sözünde durmayarak 22 Haziran 1941'de SSCB'ye saldırmasından sonra, İran'da antisovyetik sabotaj ve terör çeteleri, aktif bir faaliyet geliştirdiler." (age, sayfa 94) .

İran'la olan sınırı güvenlik altına almak için:

"Sovyet Hükümeti, İran hükümetini üç kez (26 Haziran, 16 Temmuz ve 16 Ağustos 1941'de), Hitler ajanlarının SSCB çıkarlarını ve İran'ın ulusal çıkarlarını tehdit eden sabotaj ve bozgun faaliyetlerinin oluşturduğu tehlike konusunda uyardı. Sovyet Hükümeti, 1921 tarihli Sovyet-İran anlaşmasının 6. maddesine dayanarak, 25 Ağustos 1941'de askeri birliklerini İran'ın kuzey bölgelerine yürüttü." (age, sayfa 95)

1921 tarihli Sovyet-İran anlaşmasının 6. Maddesi ise şöyledir:

"Madde VI.

Anlaşma imzalayan her iki taraf, üçüncü bir ülke tarafından silahlı bir müdahale yoluyla İran toprakları üzerinde iltihak politikası yürütmeye ya da İran topraklarını Rusya'ya karşı askeri hareket için bir üsse dönüştürmeye çalışması durumunda, bu durumda Rusya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin ya da onun müttefiki devletlerin tehdit altında kalması durumunda ve İran Hükümeti'nin Ras Sovyet Hükümeti'nin uyarılarına rağmen bu tehlikeyi atlatmak için

yeteri güce sahip olmaması durumunda, Rus Sovyet Hükümeti'nin öz savunmasının çıkarları için gerekli önlemleri almak amacıyla askeri birliklerini İran topraklarına gönderme hakkına sahip olduğu konusunda fikirbirliği içindedir. Rus Sovyet Hükümeti, sözkonusu tehlikenin ortadan kaldırılmasından sonra, askeri birliklerini İran alanından hemen çekmeye kendisini yükümlü kılar." (Russische Korrespondenz (Rusça Haberleşme BN) sayı 5, 1921, sayfa 372)

1921'deki anlaşmanın bu maddesine göre –o dönem henüz SSCB yoktu– İran sınırları içinde Sovyetleri tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde ve Sovyet Hükümeti'nin uyarılarına rağmen İran Hükümeti'nin bu tehditi ortadan kaldıracak durumda olmaması halinde, Sovyet askeri birlikleri'nin İran'a girme hakları vardır. Ve bu hak, karşılıklı anlaşma temelindeki bir haktır. Bu bağlamda geçerken söylenmesi gereken bir şey, Sovyet askeri birliklerinin İran'a girmesi, İran'ın işgal edilmesi demek değildir.

Sovyet askeri birliklerinin İran'a girmesine paralel olarak İngiliz askeri birlikleri de İran'a girdi. Müttefik güçlerin İran'a girmesi ve sonrasındaki durum, Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde şöyle özetlenmektedir:

"Sovyet birliklerinin İran'a girişi, faşist saldırganların planlarını boşa çıkardı, İran'ı tehdit eden tümüyle faşist boyunduruk altına girme tehlikesinden kurtardı, ve Anti-Hitler koalisyonu ülkeleriyle birlikte çalışmasını güvence altına aldı. J.V. Stalin, şunları söylerken, SSCB'nin İran'a karşı değişmeyen dostça politikasını yanlış anlaşılmaksızın dile getirdi: «Yabancı bölgeleri zaptetmek ya da ister Avrupa ve isterse de aralarında İran'ın da bulunduğu Asya bölgelerinin halkları sözkonusu olsun, yabancı halkların boyunduruk altına alınması gibi bir savaş hedefimiz yoktur ve böyle bir

savaş hedefimiz olamaz». Sovyet Ordusu ile birlikte İngiliz birlikleri de İran'a girdi. 8 Eylül 1941'de SSCB, İngiltere ve İran arasında, İran askeri birliklerinin kuzey ve güneybatı bölgelerinden çekilmesi, Almanya ajanlarının ve temsilcilerinin ve onların uydularının İran'dan uzaklaştırılması üzerine bir anlaşma imzalandı. Antiulusal politikasının başarısızlığa uğramasıyla bağıntı içinde Rıza Şah, 16 Eylül'de oğlu Muhammed Rıza Şah'ın lehine tahtı bıraktı. Almanya'nın resmi temsilcileri ve ajanlarıyla onların uyduları ya enterne edildi ya da sınır dışı edildi. Bunların bir bölümü, İranlı faşist dostu unsurların yardımı sayesinde kendilerini gizlemeyi ve bozguncu çalışmalarını gizli yürütmeye devam etmeyi başardı. 29 Ocak 1942'de, SSCB, İngiltere ve İran arasında, Sovyet ve İngiliz askeri birliklerinin İran'da kalma süresini ve onların çekilme tarihini yaklaşık olarak saptayan bir anlaşma imzalandı. Anlaşma, bunun dışında İran, SSCB ve İngiltere arasındaki ortak çalışmayla İran ulaşım yollarının antifaşist savaşın başarıyla yürütülmesi için kullanılmasını öngörüyordu. İran halkları, müttefiklerin savaş malzemelerinin ve diğer malzemelerinin taşınmasında gösterdikleri yardımla, faşist koalisyonun bozguna uğratılmasına önemli bir katkıda bulundular. Bunu, 9 Eylül 1943'de İran'ın Almanya'ya resmen savaş ilan etmesi izledi. Üç müttefik gücün (SSCB, ABD ve İngiltere) önde gelen devlet adamlarının Tahran Konferansı'nda, 1 Aralık 1943'de İran'a ilişkin bir deklarasyon kabul edildi. Bu deklarasyonda İran'ın savaşın yürütülmesindeki katkısına gereken önem verildi ve tam bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak dokunulmazlığını koruması için İran'a iktisadi yardım verme şeklindeki müttefiklerin isteğini dile getirdi. SSCB, savaş yıllarında İran'ı geniş bir şekilde besin maddesi temini, sağlık alanında ve kültürel açıdan desteklerken, İngiltere ve ABD'nin gerici çevreleri, üç güç deklarasyonuna rağmen,

oluşan durumu, İran'ı kendi etkileri altına almak ve onu bir mandaya çevirmek için çaba gösteriyorlardı.

Sovyetler Birliği'nin Hitler Almanyası'na karşı Büyük Anavatan Savaşı, tüm İran'ın kitleleri arasında demokratik ve ulusal kurtuluş hareketinin güçlü bir şekilde canlanmasına yol açtı. Halk kitlelerinin baskısı sonucu politik tutuklular kurtarıldı. Demokrat gazeteler yayınlandı. Eylül 1941'de İran Halk Partisi kuruldu. Sendikalar yeniden kuruldu ve köylü birlikleri oluşturuldu.

Demokratik örgütlerin otoritesinin ve SSCB'nin popülarlığının daha fazla büyümesi önünde duydukları korkuyla, daha düne kadar Alman faşistleriyle birlikte çalışan İranlı gericiler, yeni bir yön aldılar ve ABD ve İngiltere emperyalistlerinin hizmetine girdiler. İngiliz emperyalistleri, Eylül 1943'de ajanları Said Ziya'yı İran'a gönderdiler. Bu, efendilerinin emri ve mali desteğiyle, provakatörce bir antidemokratik ve sovyet düşmanı bir faaliyet geliştirdi. Said hükümeti, 1944 yılında, SSCB ile petrol anlaşması üzerine görüşmeleri boşa çıkarttı. Said'in antisovyetik tutumu, 1944 yılının sonundan 1945 yılı başlarına kadar, halk kitlelerinin protesto dalgalarına yol açtı.

Amerikan emperyalistleri, 9 Ağustos 1942 ile 13 Şubat 1953 yılları arasında başbakanlık yapan Kavam'ın yardımıyla İran'ı savaş sırasında önemli ölçüde kendi etkileri altına almışlardı. Amerikan askeri birlikleri, Kavam'ın rızasıyla, 1942 yılında hiçbir yasal temeli olmaksızın İran'a girmişlerdi. İran ordusu, jandarması, polisi ve tek tek bakanlıklar, geniş haklara sahip Amerikalı danışmanlara bırakılmıştı. İran ekonomisini Amerikan sermayesinin boyunduruğu altına almak amacıyla, başyönetici olarak çalışmak üzere, Amerikalı maliye uzmanı Millspaugh, Ocak 1943'de yeniden İran'a geldi. Millspaugh, 1945 yılına kadar ülkede kaldı ve İran ekonomisine muazzam zararlar verdi.

İran gericiiliği ve onun arkasında duran İngiliz ve Amerikan emperyalistleri, demokratik harekete karşı mücadelelerinde, Kaşkal, Bahtiyari ve diğer göçebe aşiretlerin gerici hanlarına ve bunların silahlı birliklerine ve bunlarla birlikte, Halk Partisi'nin kulüplerini ve komitelerini sendikaları ve köylü birliklerini parçalayan, demokratik fonksiyonerleri tutuklayan, döven vs. jandarmaya ve polise dayandılar. Gerici terör, özellikle, resmi makamların keyfiliğinin ve feodal boyunduruğun ulusal kölelikle daha da güçlendirildiği İran Azerbaycanı'nda estirildi. (age, sayfa 95-98)

Uluslararası durumun İran'la ilgili yanı kaba hatlarıyla böyledir. Sovyet ve İngiliz askeri birliklerinin ve sonradan ABD askeri birliklerinin İran'a girmesi, Hitler faşizmine karşı mücadelede, öncelikle Sovyetler Birliği'ne yaramıştır. Sosyalist devletin yaşamasına ve proleter dünya devrimine hizmet etmiştir. Savaş sürecinde Sovyetler Birliği, İran üzerinden önemli ölçüde silah, cephane ve gıda malzemesi sağladı. İran üzerindeki transit ulaşımın sağlanmasıyla faşist Almanya'ya karşı zafere katkıda bulunuldu.

Genel olarak ele alındığında, 1941-1945 döneminde Sovyetler Birliği ve müttefiklerin askeri birliklerinin İran'a girmesinin faşizme karşı olumlu bir rol oynadığı açıktır. Bunun ise, Sovyetler Birliği açısından sorunun esas yanı olduğu, bu noktada doğru bir iş yaptıkları tespit edilmek zorundadır.

Bu dönemde müttefikler arasındaki ilişkiler kuşkusuz sorunsuz geçmedi. Aktardığımız alıntıdan da görüleceği gibi, ABD ve İngiliz emperyalistleri bir yandan Sovyetler Birliği'yle ittifak kurarken, diğer yandan da İran'da kendi hakimiyetlerini kurma peşindedirler. Bu doğaldır da. Sorunun özü, onların yayılmacı, emperyalist gerçek yüzlerini görmektir. Bu, sadece Sovyetler Birliği'ne karşı tavırlarında

değil, bizzat İran ve bununla bağıntılı olarak Doğu Kürdistan üzerinde emperyalist egemenlik için tavrıları için de önemlidir.

8 Mayıs 1945'de, Hitler Almanyası teslim oldu ve savaş, Sovyetler Birliği'nin zaferiyle sonuçlandı. İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi, 8 Mayıs 1945 olarak genelde kabul görse de, Japonya'yla savaş hâlâ sürüyordu. 14 Ağustos 1945 tarihinde Japonya Potsdam Konferansı'nın kararını kabul ettiğini bildirir, ama savaş Japonya'nın koşulsuz teslimiyetini imzaladığı 2 Eylül'de sona erdi. 6 Ağustos 1945'de, ABD emperyalistlerinin Japonya'ya atom bombası atması Japonya'nın teslim olmasında önemli bir rol oynamıştı.

Ama bu, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne de gözdağı verme anlamına geliyordu. Savaş sürecinde müttefik güçler arasında önplanda olan faşist devletlere karşı mücadele, savaşın sona ermesiyle birlikte ortadan kalktı. Savaş sonrası öne çıkan –zaten hiç ortadan kalkmayan– sosyalist devletle emperyalistler arasındaki, somutta da SSCB ve ABD ile İngiliz emperyalizmi arasındaki çelişkiler oldu. Savaşın bitişi, aynı zamanda daha sonra soğuk savaş diye de tanımlanan savaşın başlangıcı oldu.

b) Mehabad'da durum ve gelişmeler

25 Ağustos 1941'de, Sovyet askeri birlikleriyle İngiliz askeri birliklerinin İran'a girmesi sonrasında, pratik olarak Mehabad'da İran devletinin merkezi otoritesi de hemen hemen yoktu.

İran'ın kuzeyinde Sovyet askeri birlikleri, güneyinde de İngiliz –daha sonra ABD'nin askeri birlikleri de işin içine girdi– askeri birlikleri hakimdi. Mehabad ise, bu iki çizgi arasında kalmış ve iki tarafın nüfuz ettiği bölgede bulunmuyordu. “Serbest Bölge” (nomansland) diye adlandırılan bir bölge oluştu.

Bu bölgenin Bane, Saqız ve Serdeşt bölümünde Hama Raşid Şah (Irak Kürtlerinden, daha sonra İngilizlerle ilişkide olduğu ortaya çıkar. (Bkz. Kassemli'nun kitabı, sayfa 58), 1941 Eylül'ünden 1944 Eylül sonuna kadar egemenliğini sürdürür. Diğer geri kalan "Serbest Bölge"de ise özellikle kırsal alanlarda Kürt ağalar, şeyhler yönetimi ellerinde tutmaktadırlar.

İran hükümetinin Bane'ye ordu göndermesinden sonra, İran askeri birlikleri Hama Raşit Şah'ın birliklerini yenerler, böylece "Serbest Bölge" de daralmış olur.

Kızıl Ordu birlikleri, Kuzey İran'a gelmelerinden sonra somut olarak Kürt sorunuyla karşılaşır. Kendi nüfuzlarında olan bölgelerde halka karşı davranışlarıyla kısa zamanda halkın sempatisini kazanırlar. Bu, Kürtler arasında da gelişir.

1941 Aralık ayında Mehabad'dan bir delegasyon Bakü'ye davet edilir. Söz konusu delegasyona 30 kişi katılır ve bu katılımcılar aşiret reisleri, şeyhler, ağalar ve Mehabad'ın orta sınıf tabakalarının temsilcileridirler. Kassemli'ya göre şunlar hedeflenmiştir:

"Bu gezi ilişkiye geçme için yapılır. Kürt temsilcileri ile Sovyetler'in tanışması ve temsilcilerin Sovyet toplumunu tanıması tasarlanır." (Kassemli, Özgürlük Mücadelesinde Kırk Yıl, Koral Yayınları, sayfa 57)

16 Ağustos 1942'de (değişik kaynaklar, değişik tarihler vermektedir) Mehabad'da 11 kişinin katılımıyla **"Komelayê Jiyanevayê Kurd"** (Kürt Diriliş Birliği) (KJK) kurulur. Kürdistan ulusal kurtuluşunu amaçlayan bu örgüt, illegal kurulmuş ve hücre temelinde örgütlenmiştir. Kısa adı ise **"Komela"**dır. Kassemli Komela hakkında şunları yazar:

"Komela'nın kurucuları Mehabad orta tabakadan, küçük burjuva sınıfından gelirler.

Bununla birlikte eskiden beri süregelen, önderliği bir şeyhin ya da feodal beyin eline verme geleneği yıkılır. KJK'ya

katılan herkes, Kürt halkına asla ihanet etmeyeceğine, bunun kurtuluşu için mücadele edeceğine, Komela'nın içişlerini gizli tutacağına, tüm Kürtleri kardeş olarak göreceğine ve Komela'nın onayı olmaksızın başka bir parti ya da örgüte girmeyeceğine ilişkin yemin eder.

Komela'nın yapısı programı –ayrıntılı bir programı olmamasına karşın, temel hedefler oluşturulmuştu– ve eylemi olduğu kadar örgütlenme biçimi de, KJK'nın ulusal ve sekte, kapalı bir örgüt oluşturduğunu göstermektedir.” (age, sayfa 34-35)

Komela milliyetçi ve içe kapalı niteliğini sonuna kadar sürdürdü. Bu arada Komela, kendi ismiyle, ya da Kasemlu'nun aktardığı gibi **“Nıştımın”** adında bir dergi yayınlar. Dergide Kürt sorunu üzerine yazılar yazılırken, İngiliz emperyalizmini olumlu gösteren görüşler de savunulur. Kasemlu bu konuda şunları söylemektedir:

“Nıştımın dergisini okurken, Komela'nın o dönem kurucu ve önderlerinin öteki halkların özgürlük mücadeleleri ve uluslararası politik durum hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları kanısı oluşmaktadır. İngiliz hükümeti, Nıştımın dergisinde yalnızca Kürtler'in dostu değil, bundan da öte, bütün halkların ve Kürtler'in özgürlük bayrağının taşıyıcısı olarak tanımlanmaktadır.

Kürtler'in ulusal kurtuluşunu hedefleyen, ancak buna İngiltere'nin –o dönem en büyük sömürge gücü– yardımıyla ulaşmak isteyen politik bir önderlik, kuşkusuz tümüyle yanlış görüşleri savunmaktadır.” (age, sayfa 35)

Bu alıntı, Kürtlerin ulusal kurtuluşu için mücadele etme amacıyla oluşturulan Komela'nın Sovyetler'den bağımsız kurulduğunu göstermektedir. Bundan da öte Komela, kurtuluşu İngiliz emperyalistlerin yardımına bağlamaktadır. Bu görüşler 1943-45 yıllarında savunulan görüşlerdir.

Komela, Mehabad dışında da örgütlense de, örgütlenmesi esas olarak Mehabad'la sınırlı kalır. 1945 ortalarına gelindiğinde, gelişen harekete önderlik edebilecek konumda değildir.

Mehabad ile ilgili yazılan yazılarda bu dönemdeki gelişmelerde öne çıkarılan bir başka nokta da, Kürdistan'ın diğer parçalarında yaşayan Kürtlerin belli oranda birlikte hareket etme isteğinin bir göstergesi olarak, Irak, İran ve Türkiye'nin devlet sınırlarının birleştiği "Dılanbar" dağında Kürdistan'ın üç parçasından temsilcilerin biraraya gelip ortak bir toplantı yaptıkları yönlü bilgidir. Buna göre sözkonusu toplantıda, "*Ramani Sê Sinor*" (Üç Sınır Anlaşması) adıyla ortak bir anlaşma imzalanır. Değişik parçalarda bulunan Kürtler birbirlerine maddi ve manevi yardımlarda bulunacaklardır.

Bu konuda yazılanlar böylesi bir toplantının gerçekte yapılmış olduğunun verilerini ortaya koyma durumunda değiller. Böylesi bir toplantının aslında yapılmadığı yönlü düşünce ise *Deng* dergisi tarafından savunulmaktadır. Kesin bir şey söyleme durumunda değiliz ama *Deng* dergisinin bu konudaki tespitinin doğruya daha yakın olduğunu düşünüyoruz.

Ulusal bilincin gelişmesi bağlamında önemli rol oynayan bir gelişme de, "*Daykê Nîştîman*" (Anavatan) adlı operanın oynatılmasıdır. Kürtçe'nin Mehabad bölgesinde konuşulan şivesiyle yazılıp oynanan operanın konusu şöyledir: Daykê Nîştîman adlı bir kadın üç haydut tarafından (İran, Irak, Türkiye) kaçırlır. Başına korkunç olaylar geldikten sonra çocukları tarafından kurtarılır. Bu operanın kitle üzerinde etkisinin nasıl olduğunu Aegleton şöyle anlatır:

"Operanın sahneye konmasından sonra büyük bir ulusal potansiyel doğdu. Çünkü Daykê Nîştîman, dertlerini ve acılarını ilk kez temsil edildiğini gören Kürtler üzerinde derin

bir etki yapmıştı.” (Mehabad Kürt Cumhuriyeti, Koral Yayınları, sayfa 101)

Verilen bilgilere göre, aylarca süren temsilde salon sürekli dolup taşıyordu. Opera, Sovyet askeri birliklerinin nüfuzundaki bölgede de gösterildi. 1945’in ortalarına gelindiğinde Mehabad ve çevresinde Kürt ulusal bilinci büyük bir oranda gelişmişti.

Nisan 1945’de Sovyetlerin Mehabad Kürtleriyle kurdukları ilişkiler sonucu bir **“Kürdistan-Sovyet Kültür Derneği”** kurulur. Bu derneğin açılışında da Daykê Nıştımın operası gündemin önemli bir konusuydu.

Qazi Muhammed, Aegleton’un verdiği bilgiye göre, Ekim 1944’de Komela’ya üye olur. Üyelik önerisi bizzat Komela tarafından yapılır. Roosevelt’e göre ise, Nisan 1945’de Daykê Nıştımın’ın da sahnelendiği, “Kürdistan-Sovyet Kültür Derneği”nin açılış kutlamasında ve Sovyetlerin dayatmasıyla “nihayet” Komela’ya üye olarak alınır.

Sovyet askeri birlikleri ya da subaylarının Mehabad’lı Kürtlerle ilişkileri, 1941 yılı sonunda bir delegasyonun Bakü’ye davet edilmesi ve delegasyonun Bakü’ye gitmesi dışında, bu dönemde esasta “Kürdistan-Sovyet Kültür Derneği”nin açılışıyla sınırlıdır. Karşılıklı ilişkiler için tüm yazılanlardan çıkanlar bunlardır. Bunun ötesinde Aegleton ve Roosevelt’in yazdıkları içinde, Abdullahof ve Hacıyef adlı iki kişi, Sovyet askeri birliklerine at satın almak için Mehabad’a gitmiştir ve Sovyetlerle Komela’nın ilişkisi de *“tesadüfen”* başlamıştır.

c) İran Azerbaycanı’nda durum ve gelişmeler

Mehabad’ın durumunu ve bütün içindeki yerini tam olarak ortaya koymak için İran ve İran Azerbaycanı’ndaki durum ve gelişmelere de bakılmak zorundadır. Uluslararası durumun yanı sıra, İran, İran Azerbaycanı ve Mehabad

üçlüsü bir bütünün parçaları, yani İran devletinin sınırları çerçevesindeki bir sorun olarak ele alınması gerekiyor. Zaten ne Mehabad, ne de İran Azerbaycanı, İran'dan ayrılmayı, ayrı bir devlet kurmayı hedeflemişti. Sorun, İran devleti çerçevesinde özerklik temelinde birlikte yaşama çerçevesinde ele alınmış ve böyle de savunulmuştur.

1941 Ağustos'unda Sovyet askeri birlikleri İran'a girdiğinde, Kuzey İran olarak tanımlanan bölgenin büyük bir bölümü olan İran Azerbaycanı'na yerleştiler. Sovyet askeri birliklerinin yerleştiği diğer yer de Kürtlerin yaşadığı Kuzey Kürdistan'ın (şimdi Doğu Kürdistan diye adlandırılan) bir bölümüydü. İran Azerbaycanı'nın nüfusu 4 milyondtu. Tebriz'in nüfusu 200 bindi. Mehabad'ın bu dönemdeki nüfusu ise 16 bin civarındaydı.

İran Azerbaycanı'nda da, İran Kürdistanı'nda olduğu gibi ulusal zulüm, baskı vardı. Azeriler de Kürtler gibi kendi dillerini özgürce konuşamıyor, kendi dillerinde eğitim göremiyordu. Fars egemenlerine göre zaten Azeri ulusu diye bir ulus yoktu.

Müttefik güçlerin askeri birliklerinin İran'a girmesi ve Rıza Şah'ın iktidardan indirilmesi üzerine Azeri halkında, ülkede demokratik bir düzenin kurulacağı umudu uyanır. Umut kısa sürede boşa çıkar. İran devlet yetkililerinin siyasetinde bir değişiklik olmaz. Demokratik haklarını talep edenler ve bunun için mücadele edenler baskılara maruz kalırlar ve birçok kişi de kurşunlanarak öldürölür.

İran güvenlik güçlerinin de ötesinde, bölgede merkezi otoritenin zayıflamasından yararlanan toprak ağaları ve hanlar, halk üzerinde baskı ve zulüm uygularlar. Kendilerine karşı gelenler öldürölür. İran merkezi hükümeti bu uygulamalara karşı tedbir alma yerine, bilakis bunları teşvik edip, destekler.

30 Ekim 1944'de Tebriz'de yapılan bir yürüyüşe polis ve asker ateş açarak birçok kişiyi öldürür ve yaralar.

1943'de yapılan Meclis seçimlerini büyük çoğunlukla kazanan Pişevari'nin üyeliği, 1944 baharında toplanan İran Meclisi'nin çoğunluğu tarafından reddedilerek onaylanmaz.

1945'in ilkyarısında İran İçişleri Bakanlığı Tebriz'de, yapılan seçimlerde seçilen demokrat üyelerin de yer aldığı şehir yönetimini onaylamayı reddeder.

Bu dönemde halkın tepkisi yükselir ve daha sonra Aralık 1945'de İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti kurulur.

Kısacası, İran merkezi hükümetiyle İran Azerbaycanı arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşanır bu dönemde.

Sovyet askeri birliklerinin İran Azerbaycanı'nda bulunduğu dönemde halka baskı ya da eziyet vb. gibi olaylar yaşanmamıştır. Sovyetlere karşı olan ve emperyalistlerin İran'da antisovyetik propaganda ve ajitasyonlarının sürdürücülerinden olan Archie Roosevelt Jr., tüm yalan ve iddialarına rağmen, Sovyetlerin İran Azerbaycanı'nda halka karşı olan tek bir örnek bile verememektedir.

A. Roosevelt Jr. ve W. Aegleton'un yazdıkları esas şey, Sovyet siyasi komiserlerinin ve "*sovyet ajanlarının*" İran Azerbaycanı'nda –özellikle de 1944'den itibaren– dolaştıkları; Sovyet Azerbaycanı'ndan İran Azerbaycanı'na gelişen demokratik hareketi desteklemek için bazı göçmenlerin geldiğidir. ABD emperyalizminin bu sadık uşakları, demokratik hareketin desteklenmesini eleştirerek, kendi gerçek yüzlerini de göstermektedirler.

d) İran'da durum ve merkezi hükümetin uygulamaları

Yukarıda, uluslararası durumu aktarırken, Sovyet Ansiklopedisi'nden aktardığımız alıntıda, bu dönemde İran'daki durum da kaba hatlarıyla ortaya kondu. Bu

dönemde, gerçekten de İran gerici hakim sınıfları İngiliz ve ABD emperyalistlerinin hizmetine girdiler.

16 Eylül 1941'de Rıza Şah'ın iktidardan düşürülmesi ve yerine büyük oğlunun geçmesinden sonra, işçi sınıfında belli bir hareketlenme olur. Sendikalar kurulur. Özellikle İsfahan'da işçiler sendika örgütlenmesinde önemli rol oynarlar.

Verdikleri mücadele sonucunda, –daha önce hiçbir işçi örgütüne izin verilmediği halde– yaşam koşullarında belli iyileştirmeler –işgününün kısaltılması, iş elbiseleri ve ekmek verilmesi vb.– elde ederler.

Bütün sendikaların çalışmalarını koordine etmek için de ayrıca bir sendika oluşturulur. Aynı süreçte Halk Partisi'nin (TUDEH) örgütleri oluşur. Halk Partisi'nin etkisi işçiler ve köylüler arasında giderek gelişir. Demokratik örgütlerin gelişmesinden patronlar rahatsız olurlar. Bu hareket, ABD ve İngiliz emperyalizminin çıkarlarına da zarar verme tehlikesini içinde barındırıyordu. Özellikle petrol üretimi alanlarındaki işçilerin mücadelesi, emperyalistlerin çıkarlarına tersti.

İran devletinin tüm ekonomisini ve İran Hükümetinin çalışmalarını kontrol eden, özellikle de ekonomi alanında olağanüstü yetkilere sahip olan Amerikalı maliye uzmanı Millspaugh ile İngilizlerin ajanı olarak kabullenen Said Ziya'nın ortak hareket etmeleri sonucunda, işçi hareketi ve buna paralel gelişen köylü hareketi üzerinde terör estirilir.

İşçi ve köylü hareketine karşı estirilen terör, Halk Partisi'ne karşı terörle içiçedir. Demokratik harekete karşı uygulanan terör, Sovyetlere karşı kışkırtmayla elele gidiyordu.

1945 ortalarına gelindiğinde bastırılmayan demokratik hareket, esas olarak İran Azerbaycanı'ndaki hareketti. Buna bağlı olarak da saldırının hedefi haline geldi. Demokratik hareket bastırılmak istendi. Fakat yukarıda da işaret

ettiğimiz gibi, halkın bu baskılara karşı gelmesi sonucunda, İran Azerbaycanı'nda 1945 sonuna doğru demokratik bir hükümet kuruldu.

Mehabad'daki gelişmeler, İran merkezi devlet iktidarı için, İran Azerbaycanı'ndaki gelişmelere göre daha önemsizdi. Esas tehlikenin geldiği yer Mehabad değildi.

ABD ve İngiliz emperyalizmiyle işbirliği içinde, içerideki demokratik hareket'e karşı terör estiren İran gerici hakim sınıflarının emperyalistlerle ilişkisine de kısaca bakmak gerekiyor.

Alman emperyalizmiyle ilişkilere, en azından açıkça sürdürülen ilişkilere müttefik güçlerin İran'a girmesiyle, son verildi.

İngiliz emperyalizmi savaştan önce İran'da söz sahibi olan emperyalist güçlerden ve en önemlilerden biriydi.

29 Ocak 1942'de Sovyetler Birliği, İngiltere ve İran arasında yapılan anlaşmaya göre, müttefik güçler İran'ın tam bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak dokunulmazlığını koruyacaktı. Bunun için de savaşın bitiminden ve müttefiklerin savaş sonrası durum için yürüteceği görüşmelerden yaklaşık 6 ay sonra askeri birliklerin İran'dan çekileceği karar altına alındı. Buna ek olarak müttefik güçlerin İran'a iktisadi yardım, sağlık, besin, kültürel alanlarda vb. yardım edeceği de tespit edildi, kararlaştırıldı.

Tüm savaş sürecinde Sovyetler Birliği bu anlaşmaya bağlı kalarak, anlaşma çerçevesinde hareket etti. Bu dönemde Sovyetler Birliği için esas sorun, Hitler faşizmine karşı savaşta İran'ın SSCB'ye karşı bir savaş alanı haline getirilmesini önlemek ve bu alan üzerinde SSCB'ye savaş malzemesi ve gerekli olan diğer malzemeleri sağlamaktır. Bu gerçeği, ABD emperyalistlerinin savunucusu W. Aegleton da kabul etmek zorunda kalmıştır.

Sadece Mehabad, İran Azerbaycanı'na karşı değil, bir bütün olarak İran'a karşı siyasetinde Sovyetler Birliği egemenlik ilişkilerinin değil, dostluk ilişkilerinin peşindeydi. Bunun için de Sovyetler Birliği halkın sempatisini kazanabildi.

1946'da **"Amerikalılar İran'da"** adıyla yazdığı kitapta Millspaugh, Sovyetlere karşı yalan ve kışkırtma kampanyası yürüttüğü durumda bile şu tespiti yapmak zorunda kalmıştır:

"Üst ve alt tabakadan İranlılar, Sovyetlerin siyasetini destekleyip, uygulanmasında yer aldılar." (agk, sayfa 191, aktaran M. Sergeyew, Yeni Zaman sayı 6, 1948, Almanca)

Sovyetlerle ilgili yan böyleyken, ABD ve İngiliz emperyalizmiyle ilgili olan yan nasıldır? Kısaca buna bakalım.

29 Ocak 1942'deki anlaşmada ABD'nin yer almamış olması, bu süreçte kendi hakimiyetini kurmanın bir aracı olmuştur. Said Ziya şahsında her ne kadar İngiliz emperyalistleri söz sahibi olsalar da, savaş sürecinde hakimiyetlerini ve ekonomik etkinliklerini giderek ABD emperyalizmine kaptırırlar.

İngiliz emperyalistleriyle ABD emperyalistleri, İran gerici sınıflarını yanlarına alarak Sovyetler Birliği'ne karşı birlikte hareket ettilerse de, kendi aralarında da çıkar çatışması vardı. Bu çatışmada, savaş sürecinde kârlı çıkan emperyalist güç ABD oldu.

1943'ün başından itibaren İran'ın ekonomisi yukarıda adı geçen ABD'li Millspaugh'un elindedir. Askeri alanda, emniyette, sağlık alanında, gıda alanında, tarımda –özellikle de sulama alanında– ABD'li "uzmanlar" egemendi. Formel olarak bunlar danışmandı. Gerçekte ise ülkede neler yapılacağına bunlar karar veriyordu.

Millspaugh'un hikayesini anlatmak yeterlidir. Millspaugh'un İran'ın ekonomisinin genel yönetmeni olması için, Kavam Hükümeti'nin önerisiyle İran Meclisi 12 Kasım 1942'de karar alır. Buna göre, Millspaugh'un yetkisi, tüm ekonomiyi ve İran Hükümeti'nin çalışmalarını kontrol etmektir. 29 Ocak 1943'de Millspaugh İran'a gelir. Bu, İran'a ikinci gelişidir. Daha önce 1922-1927 yıllarında İran'da Amerikan Petrol Şirketi Temsilciliği yapmıştır.

Bu yetkilerine ek olarak İran Meclisi, 4 Mayıs 1943'de Millspaugh'un yetkilerini genişleten bir karar alır. Karar Millspaugh'a olağanüstü yetkiler verir. Bu olağanüstü yetkiler, savaşın bitiminden altı ay sonrasına kadar geçerlidir.

Böylece bütçenin hazırlanmasından, ithalat ve ihracatın tümünün kontrolü ve yönetiminden, tüm hammadde ve üretilmiş dayanıklı maddelerin dağılımı ve yerleşimine kadar her şey Millspaugh'un yetkisindedir. Kısacası, gıda tüketimi dışında tüm dallar bu emperyalist uzmanın elindeydi. Gıda alanındaki kontrol ise, Beslenme Bakanlığı ile Millspaugh'un ortak başvurusu halinde yine Millspaugh'un kontrolüne geçecekti. Beslenme Bakanlığı'nın danışmanı da ABD'liydi. Bunun pratik sonucu bu alanda da ABD'nin kontrolüydü.

Emperyalist uzman Millspaugh İran'ın ekonomisini iki senede o kadar tahrip etti ki, 8 Ocak 1945'de İran Meclisi, Millspaugh'un yetkilerini geçersiz kılmak zorunda kaldı. 28 Şubat 1945'de ise Millspaugh geçici olarak İran'ı terketmek zorunda kalır.

Bu süreçte, gerek ekonomide gerekse de siyasi ve askeri alanlarda İran Hükümeti'nin uygulamalarının esas planlayıcıları, başta ABD emperyalistleri olmak üzere ABD ve İngiliz emperyalistleri olmuştur.

İşçilere, köylülere ve tüm demokratik harekete karşı saldırıların, Sovyetlere karşı kışkırtıcılığın, yalanların, ülkede

sürdürülen terörün uygulayıcısı İranlı gericiler, hakim sınıflar olmuşsa, planlayıcısı da bu emperyalist güçler olmuştur.

1941-1945 döneminde, savaş sürecindeki durum ve gelişmeler kaba hatlarıyla böyledir. 1945 Ağustos ayı sonuna gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı bitmiş, müttefikler savaş sonrası durumu belirlemek için anlaşmalar yapmaya çalışmaktadırlar. Savaştan galibiyetle çıksa da Sovyetler Birliği büyük zararlar görmüştür. Maddi olarak hesap edilemeyecek düzeyde bir zarara uğrayan Sovyetler Birliği, 20 milyondan fazla da insanını kaybetmiştir.

İran bağlamında, artık tartışmalar askeri birliklerin nasıl ve ne zaman geri çekileceği üzerinedir. ABD ve İngiliz emperyalistleri, Sovyetlere karşı İran'ı bir koz olarak kullanmaya çalışırlar.

AĞUSTOS 1945 SONRASINDAKİ DURUM VE GELİŞMELER

Savaşın bitişıyle birlikte uluslararası alanda –İran’ı ilgilendiren yönü– müttefik güçlerin askeri birliklerinin geri çekilmesi sorunuydu.

Bu sorunu, ABD ve İngiliz emperyalistleri, savaş sonrasında İran üzerindeki hakimiyetlerini sağlama almak için Sovyetlere karşı bir koz olarak kullandılar. Suni bir “İran sorunu” yaratarak, sorunu Birleşmiş Milletler’e kadar götürerek Sovyet karşıtı propaganda yaptılar.

Savaş döneminde ABD emperyalistlerinin entrikaları ve çabaları meyvasını vermişti. İran hakim sınıfları da Birleşmiş Milletler’de ABD ve İngiliz emperyalistlerinin saflarındaydı. Burjuvazinin niteliğine uygun oyunlar bu dönemde de yoğun şekilde oynandı.

Sovyetler Birliği'nin askeri birliklerini İran'da tutma diye bir amacı zaten yoktu. Sovyetler Birliği için sorun, savaş sonrası dönemde, İran'ın Sovyetlere karşı emperyalistlerin bir üssü olup olmaması sorunuydu. Sovyetler İran'la eşit ilişkiler temelindeki dostluğın sağlanması siyasetini güttü. Bu siyaseti savunurken, ülkenin, burjuva anlamda da olsa, demokratikleşmesinden yana tavır takındı. Bunun en açık örneği, İran Azerbaycanı'ndaki demokratik hükümetin uygulamalarının İran'ın her yanına genişletilmesinin savunulmasıdır.

Kısacası, Sovyetler Birliği, İran Azerbaycanı ve Mehabad'daki demokratik hükümetlerin uygulamalarının İran'ın her yanında olmasından yana tavır takınmış ve ülkenin demokratikleşmesi temelinde de ulusal sorunun çözümünün yolunun açılacağını savunmuştur. Siyaseti ve pratiği de buna uygun olmuştur.

Emperyalistlerle diplomatik ilişkilerde, onların Sovyetlere karşı olan siyasetine karşı mücadele ederken Sovyetler Birliği, halkların kardeşliği ve eşitliği, dostluk ilişkileri siyasetini savunmuştur. Sovyetler bunu yaparken, İran'ın egemen sınıflarının gerçek yüzünü ortaya koymaktan da geri kalmamıştır. Uluslararası durum hakkında aktarmak istediklerimiz kısaca böyledir. Bu dönemde İran'daki durum ise, Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde genel özet düzeyinde şöyledir:

"Sovyetler Birliği'nin Hitler koalisyonu birlikleri üzerindeki zaferi, İran'daki ulusal kurtuluş hareketini ve demokratik hareketi güçlendirdi. Halk Partisi'nin ve sendikaların otoritesi ve etkisi büyüyordu. 1945-1946 yıllarında İran Azerbaycanı'nda, 1945 yılında kurulan Azerbaycan Halk Partisi'nin önderlik ettiği güçlü bir demokratik hareket gelişti. 1945 yılında oluşturulan ve başında S. D. Pişevari'nin bulunduğu İran Azerbaycanı ulusal

hükümeti, bir toprak reformu yürüttü: Hazine toprakları ve demokratik Azerbaycan'a karşı mücadele eden gerici toprak sahiplerinin toprakları, tazminatsız olarak köylülere dağıtıldı; bunun dışında, geride kalan toprak sahiplerinin toprakları üzerinde çalışan köylülerin ürün payları önemli ölçüde yükseltildi. Hükümet, sanayinin ve ticaretin gelişmesi ve spekülasyona karşı mücadele için önlemler aldı; sekiz saatlik işgünü yerleştirdi, çalışma ve sosyal sigorta üzerine yasalar çıkardı. Azerbaycan dili, devlet dairelerinde, mahkemelerde, okullarda resmi dil olarak kabul edildi vs. Tebriz'de bir üniversite, bir opera binası, bir sanat okulu ve diğer kültürel kuruluşlar açıldı.

1945 sonunda, Kuzey Kürdistan'da (Mehabad) Qazi Muhammed'in önderliğinde İran'daki Kürtler için özerklik isteyen Kürdistan Demokrat Partisi kuruldu. Kürt demokratları, iktidarı ele geçirdiler ve Mehabad'da başında Qazi Muhammed'in bulunduğu özerk bir hükümet oluşturdular. Ancak İran Azerbaycanı'nın tersine Kürdistan'da bir tarım reformu gerçekleştirilmedi.

Demokratik hareketin yükselişi, 1946 Ocak'ında kurulan Kavam Hükümetini, demokratik örgütlerin takibat altında tutulmasını sona erdirmeye ve Sovyet düşmanı dış politika rotasını değiştirmeye zorladı. 4 Nisan 1946'da, Kuzey İran'daki petrol yataklarının açılması ve kullanılması amacıyla karma bir Sovyet-İran şirketinin oluşturulmasını öngören bir Sovyet-İran anlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın koşulları, İran'ın iktisadi ve politik bağımsızlığına saygı duymaya dayanıyor ve iktisadi gelişmesinin çıkarlarına denk düşüyordu. Daha önce imzalanan anlaşmalarla uyum içinde, Sovyet birlikleri, 9 Mayıs 1946'ya kadar Kuzey-İran'dan geri çekildi. 13 Haziran 1946'da, Tahran Hükümeti'yle İran Azerbaycanı'nın demokratik kurumları arasında, İran Azerbaycanı'nın özerkliğini tanıyan bir anlaşma imzalandı.

Kavam Hükümeti, halk kitlelerini aldatmak için, hazine topraklarının köylülere dağıtılması, ilerici demokratik reformların gerçekleştirilmesi vs. üzerine sahtekarca bir deklarasyon yayınladı.

Aynı dönemde demokrat güçlere karşı bir saldırıya hazırlanan İran gericiliği ve onların efendileri, İngiliz ve Amerikan emperyalistleri, göçebe aşiretlerin hanlarını ve onların çetelerini silahla donatıyorlardı. İngiliz Hükümeti, 1946 Temmuz'unda İran Körfezi'ne savaş gemilerini gönderdi. Ağustos ayında, Basra'ya, İran sınırına kadar ilerleyen birçok İngiliz tümeni indirildi. Kavam, gerici güçlerin toparlanması için 1946 Haziran'ında, içinde gerici toprak sahiplerinin, memurların ve tüccarların birleştiği sözde İran «Demokrat» Partisini kurdu. Bu gerici parti, Halk Partisi'ne, sendikalara ve köylü birliklerine karşı mücadele yürüttü. 14 Temmuz 1946'da, Anglo-İranian Oil Company (AİOC) şirketinde patlayan ve AİOC'nin İran'ın politik işlerine karışmasına karşı bir protesto eylemi oluşturan grev, silah zoruyla bastırıldı. Demokratik kamuoyunu aldatmak, zaman kazanmak ve Halk Partisi'nin elini bağlamak amacıyla Kavam, Halk Partisi'nin üç üyesini kısa bir zaman için (1946 Ekim'inin ortasına kadar) kabinesine aldı. Gericilik, konumunu sağlama aldıktan sonra, saldırıya geçti. 1946 Eylül'ünde Anglo Amerikan gericileri ve Tahran hükümeti tarafından kışkırtılan Kaşkallı ve diğer Güney İranlı hanların demokratik Azerbaycan'a ve Halk Partisi'ne karşı silahlı bir eylemi gerçekleşti.

Şah ve Başbakan Kavam'ın emri üzerine, 10 Aralık 1946'da Azerbaycanlılar içinde bir kan banyosu gerçekleştirdikten sonra demokratik hareketi vahşice ezen İran askeri birlikleri İran Azerbaycanı'na yürütüldü. Bütün demokratik reformlar geriye alındı ve bir askeri ve polis terörü rejimi kuruldu. Binlerce Azerbaycanlı kurşuna dizildi

ya da darağacına çekildi. Kürdistan'daki ulusal demokratik hareket de ezildi; Qazi Muhammed ve Kürtlerin diğer önderleri asıldılar. Bunlara paralel olarak demokrat gazeteler yasaklandı ve Halk Partisi ile sendika komiteleri dağıtıldı. Tahran ve diğer kentlerde sayısızca demokratik kadro tutuklandı.

İran Hükümetinin dış politikası, son derece keskin antisovyetik hatlara sahip bir karakter aldı. Anglo Amerikan emperyalistlerinin emri ve Kavam'ın önerisiyle, 4 Nisan 1946 tarihli Sovyet-İran anlaşması, Meclis tarafından 22 Ekim 1947'de geçersiz olarak ilan edildi. Bundan önce 6 Ekim 1947'de Amerikan askeri danışmanlarının İran ordusu üzerinde artırılmış tek taraflı denetimleri üzerine bir İran-Amerikan askeri anlaşması imzalanmıştı. İran jandarması içinde Amerikalı danışman General Schwarzkopf, tam emir yetkisine sahipti. Haziran 1947'de Washington'da imzalanan, İran'a verilecek 25 milyon dolar değerindeki Amerikan askeri kredisine ilişkin İran-Amerikan anlaşması uyarınca İran ordusu ABD tarafından yeni silahlarla donatıldı. Amerikan mallarının İran'a ithali, sıçramalı bir şekilde arttı. Amerikalı sömürgeci efendiler, ülkenin geri tarımsal karakterini ayakta tutabilmek, ülkeyi Sovyetler Birliği'ne karşı bir geçiş alanı haline getirmek ve -bir İran petrol şirketi kurma bahanesiyle- İran petrolünü alabilmek için İran ekonomisinin «gelişmesi» için sözde yedi yıllık planlar hazırladılar. Amerikan petrol tekelleri, 1946 yılında AİOC ile imzalanan ve çıkarılan petrolün %20'sini onlara vermeyi öngören anlaşmayı yetersiz görüyordu. AİOC'yi kendilerine bağlamaya ve İran'daki İngiliz pozisyonlarını eline geçirmeye çalışıyorlardı. Geniş halk kitlelerinin hoşnutsuzluğu, Anglo Amerikan çelişkilerinin keskinleşmesi ve Kavam ile Kavam'ın tüm iktidarı eline geçirmesinden korkan Şah arasındaki zıtlıkların keskinleşmesi sonucu, Kavam 10 Aralık 1947'de

başbakanlık görevinden uzaklaştırıldı. İran'daki önemli pozisyonlarını pekiştirmek isteyen İngiliz emperyalistleri, 1949 yılında, finansal hesaplamalardaki önemsiz değişikliklerle İngilizlerin AIOC içindeki imtiyazlarını güvence altına almayı öngören ek bir anlaşma önerdiler. Bu anlaşma ama bir yandan ilerici kamuoyunun ve İranlı milliyetçilerin protestosuna ve diğer yandan ABD'nin hoşnutsuzluğuna yol açtı ve İran Meclis'i tarafından onaylanmadı. İran'daki İngiliz-Amerikan rekabeti, İran pazarına egemen olma ve İran devlet aygıtı üzerindeki etki uğruna mücadelede açıkça ortaya çıktı. Bu rekabet, İran'da sık hükümet değişiklikleri ve bir ya da diğer tarafın hoşuna gitmeyen politik fonksiyonerlerin öldürülmesinde ifadesini bulmuştur (Kasım 1949'da Saray'ın bakanı Kaşir'in, Meclis milletvekili Dehkan'ın 27 Mayıs 1950'de, Amerikan emperyalistlerinin ülkedeki etkilerini kısıtlamaya çalışan ama İngilizlerle ortak çalışmadan yana olan Başbakan Rasmar'ın 7 Mart 1951'de ve diğerlerinin öldürülmesi)." (age, sayfa 98-102)

İran'daki genel durum ve İran hakim sınıflarının ABD ve İngiliz emperyalizmiyle ilişkileri konusunda burada söylenenler, diğer okuyup araştırdığımız belge ve yazılarla uyumluluk içindedir.

Sadece dikkat çekmek istediğimiz iki nokta var:

a) Mehabad'da kurulan KDP'nin kuruluş tarihi 1945 sonu olarak verilmektedir. Bu konuda diğer birçok konuda olduğu gibi tarih konusunda çelişkiler vardır. Roosevelt kesin tarih vermemesine rağmen, Eylül-Ekim 1945 civarında KDP'nin kurulduğunu yazar. Aegleton, Ekim 1945 diye yazar. Kassemli ise, 16 Ağustos 1945 diye yazar. Zinar Silopi ise, KDP'nin kuruluş tarihini 25 Temmuz 1945 olarak verir. Bu konudaki çelişki, başka belgeler ele geçirilip incelenmeden bizim için de varlığını korumaktadır.

b) Kürt ulusunun ulusal kurtuluşu bağlamında, Mehabad'ın genel içindeki yeri, gerçekten de bu uzun alıntıda ortaya konduğu kadardır. Dünyanın merkezine Mehabad'ı koyup Sovyetler Birliği'ne ve Sovyetler Birliği şahsında da Sosyalizm'e eleştiriler yağdırmak, saldırmak, ancak sorunlara milliyetçi, dar bakış açısıyla yaklaşma temelinde mümkündür. Mehabad'ın önemini olduğundan büyük göstermek, sonuç itibarıyla Sosyalizm'e saldırıyı da beraberinde getirmiştir...

a) Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna doğru

Ağustos 1945'ten Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilan edilmesine kadar ki dönemde öne çıkan bazı gelişmeler şunlardır.

Verilen tarihlerdeki farklılıkları bir kenara bırakırsak, bu dönemde Mehabad açısından en önemli gelişmelerden biri, Kürdistan Demokratik Partisi'nin (KDP) kurulmasıdır. KDP'nin kuruluş tarihi olarak Kasemlu'nun verdiği 16 Ağustos 1945 tarihini (tarihlerdeki çelişkilerin bilincinde olarak) alıyoruz.

Qazi Muhammed, 3 Eylül 1945'te Azerbaycan Demokratik Partisi'nin kuruluş eğlencelerine katılır. Bu katılım, onun KDP'nin önderi olmasına bağlıdır esas olarak. Qazi Muhammed bu eğlenceler sırasında Bakü'ye davet edilir. Bakü'ye yapılan bu ikinci gezi, Kasemlu'nun deyimiyle *"salt resmi, politik niteliğe sahiptir"*.

Böylece bu dönemdeki gelişmelerden birine daha atıfta bulunmuş olduk. Gözönünde bulundurulması gereken noktalardan biri de, o dönemde Mehabad'ın Batı Azerbaycan sınırları çerçevesinde ele alınmasıdır.

KDP, kuruluşunu ilan ettiğinde bir de kısa bir program yayınlar. Sözkonusu program, önaçıklaması dışında sekiz maddeden oluşmaktadır.

KDP'nin programı Komela'nın siyasi yaklaşımlarına göre daha ilerici ve enternasyonalist konumdadır. Örneğin Komela kendisini Kürtlerle sınırlarken, KDP, İran devleti içinde tüm halklarla birliği, özellikle de Azeri, Asuri ve Ermenilerin de ulusal baskı altında tutulduğunu dile getirerek bunlarla birlikte çalışmanın gerekliliğini savunmaktadır. Bu noktada KDP, ulusal dar çerçeveyi aşarak Komela'dan ileri bir pozisyon savunmaktadır.

Programın önemli bir maddesi de Mehabad'ın konumuyla ilgilidir. Adı Mehabad Kürt Cumhuriyeti olsa da, bu cumhuriyet özerk bir cumhuriyet olmuştur. Programda da İran devleti sınırları içinde bir özerklik istenmektedir.

Bunların ötesinde Kürtçe diline özgürlük, resmi dairelerde Kürtçe'nin kullanılması, yönetim memurlarının yerel halktan olması, tarım ve ticaretin geliştirilmesi, kültür ve eğitim kurumlarının, tıbbi bakımın vs. geliştirilmesi hedef olarak ortaya konmaktadır. Programın son maddesinde (8. madde) tüm İran'daki halkların özgür siyasi eylemliliği talep edilerek bir kez daha değişik halklarla birlikten yana olduğu ortaya konmaktadır.

Kısaca değerlendirilirse, KDP'nin programı, ulusal baskıya karşı gelmede ve anda Kürt toplumunun objektif konumuna göre ilerici, demokratik bir program olmuştur. (Program, değişik kişilerce farklı aktarılmaktadır. Aegleton, 7 madde olarak aktarmaktadır. 8 madde olarak aktaranlarda da farklılıklar vardır.)

Şimdi de yukarıda atıfta bulunduğumuz Bakü ziyaretine biraz yakından bakalım. Bakü ziyareti Roosevelt ve Aegleton'un üzerinde fırtına kopardıkları bir ziyaret olmuştur. ABD emperyalizminin bu uşaklarına göre, Sovyetler Birliği, Qazi Muhammed önderliğindeki bir heyetin Bakü'ye gitmesi için Kürtlere "emir" vermiştir. Sözümona bu emir üzerine Qazi Muhammed ve diğer Kürt önderleri

Tebriz'e gider ve oradan da tren istasyonuna gitmeleri emri verilir, hemen apartopar istasyona gidilir ve oradan da Bakü'ye götürülürler vb. vb..

Bu kadar emrivaki ve maceralı bir gezinin bir de amacı olur doğal olarak. İşte bu amaç, Roosevelt'e göre, Sovyetlerin planına uygun şekilde bir partinin kurdurulmasıdır.

Bunlara göre, ziyaretin dördüncü günü, Sovyet Azerbaycanı Komünist Partisi Sekreteri Bakırof, Kürtleri kabul eder ve bunlara ateşli bir nutuk çeker... Bakırof, Kürtler üzerindeki baskılara, haksızlıklara değinir ve Kürdistan Demokratik Parti'ye Sovyet Hükümeti'nin yardım edeceğini açıklar.

Sözkonusu yardımın neleri içerdiği noktasında kesin bir veri yoktur. Yapılan yardımda, herkesin birleştiği, bir matbaa makinesinin Mehabad'a gönderildiği, 60-80 civarında Kürt gencinin eğitim görmek için SSCB'ye gitmesidir. Bu iki noktada yardım yapıldığı ve verilen sözün yerine getirildiği kabul edilmektedir.

Yardım konusunda farklı görüşler, Sovyetlerin gönderdiği silah ve cephane konusundadır. Hem verilen tüfek sayısı, hem de Bakırof'un tank, top, makineli tüfek sözü verip vermediği konusunda çelişki var. Bakırof'un bu sözü verip vermediği ise belli değil.

Roosevelt ve Aegleton'a göre, Bakü'ye yapılan ikinci ziyaret sonrasında Qazi Muhammed Komela'nın önde gelen insanlarını toplar ve durumu anlatır... Buna göre, Komela gelişen harekete önderlik edecek durumda değildir ve yeni bir örgütün kurulması gerekmektedir. Bu örgüt ise Kürdistan Demokratik Partisi'dir.

Qazi Muhammed'in açıklamalarından sonra, formel bir değişiklikle Komela'nın adı KDP olur. Komela Merkez

Komitesi, bu sefer KDP'nin Merkez Komitesi'dir. Böylece Sovyetlerin emirleri yerine getirilir...

KDP'nin kuruluşuyla ilgili bu iddialar –KDP'nin kuruluş tarihi Bakü ziyareti sonrasında da olsa–, Mehabad'daki ulusal demokratik hareketi Sovyetlerin oyunu olarak göstermek için öne sürülen iddialardır. Nitekim Roosevelt, Mehabad'daki Demokratik Kürt Hükümeti'ni ve Azerbaycan'daki Demokratik Hükümeti Sovyetlerin kuklası olduğunu açıkça savunur. Bu ve benzeri iddialarla bu bölümde uğraşmasak da, bu iddiaları şimdiden reddettiğimizi vurgulamak gerekiyor.

Bu dönemdeki gelişmelerden biri de, Güney Kürdistan'da yaşayan Barzan aşiretinin Irak devletiyle çatışmalarından kaçışı sonucu, Barzan aşiretinden 10 bin insanın Doğu Kürdistan'a gelmesidir. Bunlar içinde 3000'i savaşçıdır. Bunlar İran Kürdistanı'na geldikten sonra, Mehabad'a yakın bir yere yerleşirler. Mehabad'ın kuruluşu ve sonrasındaki dönemde, Molla Mustafa Barzani önderliğindeki güçler de –en azından askeri olarak– önemli bir rol oynarlar.

Aralık 1945'de demokratik hareket İran Azerbaycanı'nda doruğa ulaşır ve Azerbaycan Ulusal Hükümeti kurulur. Azerbaycan Demokratik Partisi önderliğinde birleşen tüm demokratik örgütler, 20-21 Kasım 1945'de Kongre yaparlar. Kongre'de İran Azerbaycanı halkını temsil eden 744 delege, İran devleti sınırları içinde bir özerklik, yerel parlamentonun seçimi, bölgenin tüm sorunlarıyla ilgilenen özerk yönetimin, halk hükümetinin kurulması kendi ana dilinde okullarda eğitim görmek vb. talepler öne sürerler. Buna bağlı olarak Kongre sonrasında İran tarihinde ilk kez kadınların da yer aldığı yerel seçimler yapılır. 101 milletvekilinin seçildiği seçimler sonrasında 12 Aralık 1945'te parlamento toplanır ve Azerbaycan için özerk

bir hükümet kurulur. Hükümetin başkanlığına da Pişevari seçilir. Böylece Azerbaycan Ulusal Hükümeti kurulmuş ve özerklik ilan edilmiştir.

Bu gelişme, Batı Azerbaycan sınırları çerçevesinde ele alınan Mehabad'a da etkide bulunur, gelişmeler hızlanır. KDP önceden aşiretler tarafından ve dağınık yönlendirilen ayaklanmaları kendi önderliğinde birleştirmiş durumdadır. Mehabad ve çevresindeki hareket, artık esas olarak bir merkezden idare edilmektedir.

Kasım ayında Sovyetlerin Mehabad'a gönderdikleri matbaa makinesi, Kürtler arasında ulusal bilincin hızla gelişmesine hizmet eden bir rol oynamıştır. Matbaa gelir gelmez **"Kürdistan"** adlı bir gazete yayınlanmaya başlar ve bu, sadece Mehabad'da değil, gazetenin ulaştığı diğer bölgelerde de ulusal bir potansiyel yaratır.

17 Aralık 1945'de Mehabad'da yapılan bir KDP mitingi, İran hakim sınıflarının egemenliğini temsil eden "Adliye Binası" üzerine yürüyüşe dönüşür ve binaya Kürt bayrağı çekilir. Resmen ilan edilmese de, aslında bu tarihten itibaren Mehabad'da özerk bir yönetimin varlığından bahsedilebilir.

Bu özerk yönetimin hükümeti henüz belli değildir. Bundan sonraki süreçte, Mehabad'ın özerkliğinin resmen ilanı ve hükümetin kurulması için çalışılır. 22 Ocak 1946'da Mehabad Kürt Cumhuriyeti resmen ilan edilir ve ardından da hükümet kurulur. Qazi Muhammed cumhuriyetin başkanı seçilir.

b) Kuruluşundan yıkılışına kadar Mehabad Kürt Cumhuriyeti

22 Ocak 1946'da Mehabad'ın "Çarçıra Meydanı"nda birçok Kürt bölgesinden delegelerin de katıldığı bir miting yapılır ve bu mitingde Qazi Muhammed bir konuşma yaparak, özerk Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunu

ilan eder. 12 Şubat 1946 tarihli "Kürdistan" gazetesinde ise bakanların listesi yayınlanır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin hükümetinde bakan olarak görev alanlar, Mehabad'ın üst ve orta tabakasından ve esas olarak da aşiret reisleri ya da aşiret reislerinin yakınlarından olan büyük toprak ağalarından oluşmaktadır.

Bu bileşim, o dönemde aşiret temelinde ayrı ayrı hareket eden ve her seferinde ayaklanmaları bastırılan Kürtleri bir merkezi önderlikte, hükümette birleştirmek için de seçilen bir bileşim olmuştur. Mehabad ve çevresindeki Kürtleri birarada tutmak ise Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yaşayabilmesi için gerekliydi. Bu birliğin fazla sağlam olmadığı ise, güç dengeleri değiştiğinde ortaya çıkacaktı.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti ilan edildikten sonra, hükümetin uygulamaya çalıştığı ve uyguladığı bazı noktalarsa şunlardır: Kürt dili resmi dil olarak ilan edilir, birçok Kürtçe dergi, gazete ve kitap yayınlanır. Çocuklar için Kürtçe ders kitapları hazırlanır. Yayın alanında 11 ay içinde yapılanlar, Kürt dili ve kültürünün gelişmesine büyük ölçüde hizmet eder.

Kürtçe oyun sergileyen bir tiyatro oluşturulur.

SSCB'den bir radyo istasyonu vericisi alınarak, sınırlı da olsa radyo yayını yapılır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin en önemli edimlerinden biriye, kadınların toplumsal ve siyasal yaşama, çalışmalara katılmalarını sağlamak için Demokratik Kadın Birliği'nin kurulmasıdır. 14 Mart 1946'da kurulan Demokratik Kadın Birliği, kadınları bilinçlendirmeye, örgütlemeye çalışmış, ne yazık ki 9 aylık kısa bir zaman içinde fazla bir başarı elde edememiştir.

Cumhuriyetin korunması için "Ulusal Ordu" kurulur, daha sonra ise adı "Peşmerge Ordusu" diye değiştirilir. Bu

ordu, kuşkusuz ki hem disiplin, hem eğitim ve hem de silah ve cephane açısından geri durumdaydı.

Dışticaret alanında yapılan esas şey, SSCB'ye tütün satmak olmuştur.

Cumhuriyetin 11 aylık döneminde yapılanlar kabaca bunlardır...

Tarım ve toprak sorununda, hükümetin bileşimi de gözönüne alınırsa halk için bir şeyin yapılmayacağı, yapılmadığı tahmin edilebilir. Gerçekten de toprak ağalarının çıkarlarına karşı olan toprak reformunu tartışmazlar bile.

Bu dönemdeki diğer bazı önemli gelişmeler ise şöyledir:

Uluslararası düzeyde ABD ve İngiliz emperyalistleri, İran hakim sınıflarını da kullanarak bir "İran sorunu"nu ortaya atarlar. Mart ayında İran devleti, Birleşmiş Milletler'e SSCB'nin askeri birliklerini geri çekmediği gerekçesiyle şikayette bulunur ve bu sorun Mayıs ayı başlarına kadar sürer.

24 Mart 1946'dan itibaren Sovyet askeri birlikleri İran'dan çekilmeye başlamıştır. 4 Nisan 1946'da ise Tahran'da Sovyet-İran anlaşması imzalanır.

Üç maddelik bu anlaşmada; 1) Sovyet askeri birliklerinin 24 Mart 1946'dan itibaren birbuçuk ay içinde İran'dan çekileceği, 2) Sovyet-İran Petrol Şirketinin kuruluşuyla ilgili anlaşma, 24 Mart 1946 tarihinden itibaren 7 ay sonra onaylanması için İran parlamentosunun 15. dönem çalışmasında meclise sunulacağı ve 3) İran Azerbaycanı sorununun İran'ın iç sorunu olduğu, İran merkezi hükümetinin Azerbaycan halkıyla birlikte sorunun çözümü için barışçıl bir yolla ve Azerbaycan halkının refahı için anda Azerbaycan'da uygulanan demokratik yasaların uygulanması savunulur.

Mehabad'ın yıkılışı bağlamında Sovyetler Birliği'ne eleştiri getirenlerin üzerinde en çok fırtına kopardıkları nokta, Sovyetlerin İran'la ortak petrol şirketi için yaptığı anlaşmadır. Bu konuda da anlaşmanın kendisi, amacı ve gelişmeler ele alınmadan, *"Sovyetler petrol uğruna Kürtleri kurban etti"*, *"Sovyetler enternasyonal desteğe sırtını çevirdi, kendi çıkarlarını öne çıkardı"* gibi eleştiriler yöneltilmektedir.

4 Nisan 1946'da, Sovyet-İran anlaşmasına paralel olarak bir de ortak petrol şirketi için bir anlaşma yapılır. Zaten, 24 Mart 1946 tarihinden itibaren 7 ay sonra İran meclisine onaylanması için sunulacak olan anlaşma da bu anlaşmadır.

Bu anlaşmanın metni, Sovyet yetkilileriyle görüşmeler temelinde bizzat İran Başbakanı Kavam tarafından hazırlanır ve Sovyetler de bu 6 maddelik anlaşma metnini onayladıklarını açıklarlar. 4 Nisan 1946'da bu anlaşma imzalanırken Sovyet askeri birlikleri İran'dan çekilmeye başlamıştır bile. En başından beri Sovyetlerin amacı, savaş bittikten ve SSCB'nin İran'la olan sınırlarının tehdit edilmesinin ortadan kaldırılması sonrasında askeri birliklerini İran'dan geri çekmektir.

Sovyet askeri birliklerinin İran'a girmesinin ve çekilmesinin Mehabad'la doğrudan hiçbir ilişkisi yoktur. Bundan dolayı da, Sovyetler petrol uğruna Kürtleri kurban etti vb. yönlü eleştiriler ancak reddedilir. Sovyet-İran ortak petrol şirketi kurma sorunundaki gelişmeler ve tavırlar birkaç yıl sürer. Bilindiği gibi, İngiliz ve ABD emperyalistlerinin talimatları doğrultusunda hareket eden İran meclisi, Sovyet-İran anlaşmasını onaylamaz. Sovyetlerin tavrı, sorunu barışçıl ve diplomatik ilişkiler temelinde çözme yönünde olur.

Sovyetlerin İran Azerbaycanı konusundaki tavrı, esas olarak Azerbaycan Ulusal Hükümeti tarafından uygulanan demokratik yasaların bu anlaşmayla –Sovyet-İran anlaşması– tüm İran çapında uygulanmasını sağlamak ve bu temelde de tüm ülkenin demokratikleşmesidir.

İran hakim sınıfları ve somutta da Kavam hükümetiyse ABD ve İngiliz emperyalistlerinin çizdiği çerçevede Sovyetlere karşı hareket eder. Petrol şirketi üzerine anlaşmayı kabul eder görünmesi ve 4 Nisan 1946'daki anlaşmayı imzalaması vb. hepsi de İran'da yeniden kesin egemenlik sağlamak için başvurulmuş oyunlardır. Sonuç itibarıyla İran hükümeti Sovyetlerle yaptığı anlaşmaya uymaz.

23 Nisan 1946'da ise Kürt-Azeri anlaşması imzalanır. Bu anlaşma her iki cumhuriyetin ortak hareketini, karşılıklı yardımı ve desteği sağlamak amacıyla yapılır. Anlaşmanın tamamı şöyledir:

"1. Gerekli olan bölgelerde her iki ulusal hükümetin temsilcilikleri bulunur.

2. Kürtlerin çoğunlukta bulunduğu Azerbaycan bölgelerinde idari sorunları Kürtler ele alır. Aynı şekilde Azerbaycanlı nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu Kürdistan bölgelerinde idareyi Azerbaycan ulusal hükümetinin kurumları ele alır.

3. Her iki hükümet, ekonomik sorunları çözmeye görevli ortak bir komisyon oluşturur. Bu komisyonun kararları iki hükümet başkanının denetiminde gerçekleştirilir.

4. Azerbaycan ve Kürdistan arasında, durum gerektirdiğinde, karşılıklı yardım amacıyla askeri bir birlik oluşturulur.

5. Gerekli durumlarda, her iki hükümetin görüş birliğinden sonra merkezi hükümet ile görüşmelere girilir.

6. *Azerbaycan ulusal hükümeti Azerbaycan'daki Kürt halkının dili ve kültürünü tüm olanaklarıyla teşvik eder. Kürdistan Cumhuriyeti aynı sorumluluğu Kürt topraklarındaki Azeri kültürünün gelişmesi için yüklenir.*

7. *Herhangi birisi iki halkın tarihten gelen dostane ittifakına ve demokratik görüşüne zarar vermeye kalkıştığında, her iki taraf ona karşı önlem alır.” (Kassemlu, Özgürlük Mücadelesinde Kırk Yıl, Koral Yayınları, sayfa 71)*

İran merkezi hükümetine karşı da birlikte hareket etmeyi amaçlayan bu anlaşmanın ertesi günü, 24 Nisan 1946'da İran ordusuyla Kürtler arasında bir çatışma çıkar.

Sakız Garnizonu'ndaki İran askerleri, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin sınırları içindeki “Karawa” köyüne gittiğinde, Barzani güçleri tarafından pusuya düşürülür. İran ordusundan 21 asker öldürülür, 17'si yaralanır ve 40'ı esir alınır.

Mayıs ayında, İran ordusu henüz saldırıya hazır olmadığından dolayı görüşme yoluyla sorunu çözmeye çalışır. Yapılan görüşmelerden sonra karşılıklı ateşkes ilan edilir, Mehabad Kürt Cumhuriyeti sınırıyla İran ordusunun bulunduğu bölge arasında dört kilometre genişliğinde bir “tarafsız bölge” oluşturulur. Anlaşmaya varılmasına rağmen, İran ordusu gerçekte anlaşmaya uymaz ve bunun sonucunda da küçük boyda çatışmalar sürer.

Bu arada, Sovyetler Birliği, Kızıl Ordu birliklerini 9 Mayıs 1946'da İran'dan tümüyle geri çektiğini dünya kamuoyuna açıklar.

Mayıs ayından itibaren İran Azerbaycanı ve Mehabad'ın İran merkezi hükümetiyle görüşmeler temelinde özerkliklerini ve anda sahip oldukları demokratik hakları kabul ettirme sorunu öne çıkar.

Pişevari önderliğinde bir delegasyon –verilen bilgilere göre bu delegasyonda Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni

temsilen Hüseyin Seyfi Qazi de bulunur– yaklaşık iki hafta Tahran’da kalır ve hükümet yetkilileriyle görüşmelerde bulunur. Bu ilk görüşmeler sonuç vermez, çünkü İran hükümeti delegasyonun taleplerini kabul etmeye yanaşmaz.

Pişevari önderliğindeki delegasyon Tebriz’e döndükten hemen sonra, Tahran’dan İran’lı bir delegasyon 15 Mayıs’ta Tebriz’e gider. Tebriz’deki görüşmeler sonucunda İran hükümetinin geri adım atması sonucu anlaşmaya varılır. Söz konusu anlaşma 13 Haziran 1946’da imzalanır.

Mehabad’ın yıkılışı konusunda en çok eleştiri yöneltilen noktalardan biri de bu anlaşmadır. Üzerinde fırtına koparılan bu anlaşmanın ne orijinal metni, ne de yaklaşık içeriğini aktaran metin ne yazık ki elimizde yok. Bu konuda tavır takınıp eleştiri yöneltenlerin hiçbiri de bu anlaşma metnini aktarmamaktadır. Yaptıkları, sadece genel yorum ve kendi yorumları temelinde de eleştiri yöneltmek olmuştur.

Verilen bilgilere göre, bu anlaşma 15 maddelik bir anlaşmadır. Mehabad, Azerbaycan’ın bir bölgesi olarak kabul edilmiştir –zaten önceden de Batı Azerbaycan çerçevesinde ele alınmaktaydı. 13. maddede ise Azerbaycan’la yapılan anlaşma maddelerinden Mehabad’ın da yararlanması kabul edilir.

Bu bilgiler temelinde, Kürtlerin Azeriler tarafından oyuna getirildiği, satıldığı, özgürlükleri ve kendi başına siyaset yapmalarının ellerinden alındığı vb. eleştiriler yöneltilmektedir. Aktarılanlar, böylesi eleştirilerin doğruluğunu ispat etmeye yetmiyor. Bilakis 13. madde bağlamında söylenenler tersi yöne işaret etmektedir.

Ağustos ayında, Qazi Muhammed bazı diğer yetkililerle birlikte Tahran’a gider ve İran hükümeti yetkilileriyle görüşmelerde bulunur. Bu görüşmelerin yürütülmesi Qazi Muhammed ve Mehabad yönetiminin Azeri-İran anlaşmasıyla bağıntı içinde Mehabad’ı ilgilendiren yanla

hemfikir olmadıklarına da işaret etmektedir. Yürütülen görüşmelerden istenen sonuç elde edilmeden Mehabad heyeti geri döner.

Bir yandan Kürtlerle İran ordusu arasında küçük boyda çatışmalar sürerken, diğer yandan İran ordusu Azerbaycan'a saldırıya hazırlanıyordu. İran ordusu, Ağustos sonu Eylül başlarında gerici aşiretleri kışkırtarak halka saldırılarda bulundu.

Bu dönemde, İran hükümetinin oynadığı oyunlardan biri de, seçimlerin güvenliğini sağlamak için Azerbaycan'a asker göndermek için aldığı karar oldu. Gerçekteyse Azerbaycan'da seçimlerin güvenliğini tehlikeye düşüren hiçbir şey yoktu. Azerbaycan'da İran ordusunun olmaması, seçimlerin güvenli geçmeyeceğine gerekçe gösterildi.

İran hükümeti, emperyalistlerin planları ve desteğiyle ordusunu Azerbaycan üzerine sürer ve 16 Kasım 1946'da Zencan şehrine girer. Zencan'ın ele geçirilmesinin ardındaki çatışmalar, gelişmeler sonrasında Azerbaycan hükümeti teslim olmak zorunda kalır.

12 Aralık'ta İran ordusu Tebriz'e girer ve böylece demokratik Azerbaycan Ulusal Hükümeti kuruluşundan bir yıl sonra yıkılır. İran ordusu özellikle 12-18 Aralık tarihleri arasında terör estirir, binlerce insan katledilir. Tüm demokratik haklar ortadan kaldırılır.

İran ordusunun Azerbaycan'a saldırısının arkasında bulunan esas güçler ABD ve İngiliz emperyalistleridir. İran hükümetinin seçimlerin güvenliği adına Azerbaycan'a asker göndermesi kararı ve Azerbaycan'a saldırısı, ABD Tahran Büyükelçiliği tarafından yapılan bir açıklamayla desteklenmiştir. Bunun da ötesinde, daha sonraki gelişmeler, bizzat İran gazetelerinden İran hükümetinin ABD'nin talimatlarına uyduğunu göstermiştir. Ocak 1948'de

Tahran'da yayınlanan **"Mardom"** gazetesi şunları yazmaktadır:

"Son 21 aylık zaman sürecinde İran hükümetinin tüm önemli kararlarında, ama aynı zamanda önemsiz önlemlerinde de ABD politikacılarının talimatlarına uyduğunu söyleyebiliriz." (aktaran, W. Stepanow, Yeni Zaman sayı 10, 1948, Almanca, sayfa 22)

Bu tavıra göre, Nisan 1946'dan itibaren İran hükümeti tüm önemli kararlarını ABD emperyalistlerinin talimatlarına göre almıştır. Eklenecek tek şey, bunun, –emperyalistlerin talimatlarına uymak– daha önceki dönem için de geçerli olduğudur. Talimat verenin ABD ya da İngiliz emperyalizmi olması sorunun özünü değiştirmemektedir.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilan edilişinde önemli rol oynayan Azerbaycan Ulusal Hükümeti'nin kuruluşu ve Azerbaycan'ın özerkliğinin ilanı, bu kez olumsuz yönde rol oynar. Azerbaycan Ulusal Hükümeti'nin yenilgisi ve özerkliğin ortadan kaldırılmasının, Mehabad'ın yenilmesinde önemli rolü olmuştur.

Kürt-Azeri anlaşmasının karşılıklı dayanışma ve birlikte hareket etme hedefi, ne yazık ki kağıt üzerinde kalır. Uygulanmasının temeli de ortadan kalkar.

Azerbaycan'ı kan gölüne çevirdikten sonra, İran ordusu Mehabad'a yöneldi. Bu arada Mehabad yönetimi, orduyla çatışıp çatışmamayı tartışmaktadır. Verilen bilgilere göre, Sovyet temsilcisi Qazi Muhammed'e İran ordusuna karşı bir çatışmada kendilerine güvenilmemesini söylemiştir. Azerbaycan da düşünce, kendi güçleri dışında, herhangi bir gücün desteği olmadan çatışmaya girilip girilmemesi arasındaki seçim kendisini dayatır.

Bu arada, Mehabad Kürt Cumhuriyeti yönetimi içinde değişik görüşler ortaya çıkar, bazı aşiretler cumhuriyete sırtını döner, Halk arasında da cumhuriyete karşı

propaganda yürütürler. Böylesi bir durumda yönetim, İran ordusuyla çatışmamaya karar verir.

Bu durumda birçok kişi –özellikle yönetimde yer alanlar– Mehabad’ı terk eder. 14 Aralık’ta bir grup aşiret lideri, Meyanduwab şehrinde bulunan General Fazlullah Hümayuni ile görüşmelerde bulunup teslim olmak için Meyanduwab’a gider. Hümayuni ile yapılan görüşmelerde – Roosevelt’e göre, Sadri Qazi bu görüşmelerde bulundu–, Mehabad’ın direnmeksizin teslim olacağı bildirildi.

Bunun üzerine 17 Aralık 1946’da Hümayuni komutasındaki İran ordusu Mehabad’a girdi. Böylece Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin de sonu geldi.

İlk günlerde Mehabad sakindir, çatışmalar, tutuklanmalar olmaz. Fakat Kürtçe kitap ve belgeler yok edilir, meydanlarda yakılır. İran ordusu cumhuriyetten ne kalmışsa ortadan kaldırmak ister.

21 Aralık tarihinde Hümayuni KDP’nin yöneticilerini çağırır ve SSCB’den gelen silahların teslim edilmesini ister. Qazi Muhammed kime silah verildiğinin yazılı olduğu listeyi yok etme sorumluluğunu üstlenerek silahların teslim edilmesinin imkânının olmadığını açıklar. Toplantı çıkışında Qazi Muhammed’le birlikte 28 Mehabad Kürt Cumhuriyeti yöneticisi tutuklanır...

Mehabad’da yönetici kesimden, aşiret reislerinden insanlar asılır. Böylece halka da gözdağı verilir. 16 Mart 1947’de Sakız’da, Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin kuruluşuna aktif destek veren 11 aşiret reisi, 31 Mart 1947 şafağında ise Qazi Muhammed, kardeşi ve amcasının oğlu, bundan birkaç gün sonra da 5 peşmerge subayı asılır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti sınırları çerçevesinde –İran Kürdistanı denen bölgenin üçte biridir– kazanılan haklar geri alınır, ulusal baskı yeniden uygulanmaya başlar.

SONUÇ...

Uluslararası alandaki gelişmelere bağlı olarak İran'a müttefik güçlerin askeri birliklerinin girmesi, Mehabad'da İran devletinin merkezi otoritesinin zayıflamasını da beraberinde getirir.

Bu dönemde İran Kürdistanı'nda, özellikle de "Serbest Bölge" olarak ele alınan bölgede, yönetim, toprak ağaları ve şeyhlerin elindeydi.

Hitler faşizmine ve faşist koalisyona karşı kazanılan zafer, İran'da da ulusal ve demokratik hareketin gelişmesini güçlendirmişti.

Genel olarak İran'da, özel olarak da İran Azerbaycanı'nda gelişen demokratik ve ulusal hareket, Mehabad'da da ulusal demokratik hareketin gelişmesinde önemli rol oynadı. Bu ulusal demokratik hareket KDP'nin kuruluşu sonrasında daha da hızla gelişti. Kürt aşiretlerinin kendi aralarındaki çelişiklere rağmen bu hareket KDP'nin önderliğinde bir merkezde birleşti.

Uluslararası durumla İran'daki durum üstüste binince, Mehabad'daki ulusal demokratik hareketin serbest davranma imkanı da doğdu. İran Azerbaycanı'nda Ulusal Hükümet kurulup özerklik ilan edilince de, Mehabad'da da özerklik ilan etmenin yolu açıldı. Önceden doğru dürüst bir hazırlık yapılmadan ve halk, gerektiğinde özerklik için de savaşı göze alabilecek biçimde mücadeleye hazırlanmadan Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunda, esas etken iç etken olsa da, dış etkenler, Sovyet askeri birliklerinin Kuzey İran'da bulunması, Sovyetlerin Kürtlerin ulusal hareketine belli düzeyde yardım etmesi vb. de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunu kolaylaştıran etkenler olmuştur. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yol açan esas etken iç etken olmuştur.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilanının ve 11 aylık sürecin en önemli yanı, Kürt ulusunun dar bir çerçevede ve geçici de olsa kendi kendini yönetmesi ve ulusal baskıdan kurtulmuş olmasıdır. Kürt ulusunun ulusal kurtuluşu bağlamında Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin sahip çıkılacak esas yanı da budur.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılış nedenlerine gelince, kuruluşu gibi yıkılışının da esas nedeni iç etkidir. Sovyet birliklerinin İran'dan çekilmesi, objektif olarak, İran merkezi hükümetinin İran Azerbaycanı ve Mehabad'a saldırısının önündeki bir engelin kalkması demektir.

Fakat bu yüzden Sovyetler Birliği'ni suçlamak kökten yanlıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nden Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni desteklemenin de ötesinde varlığını sürdürmesini istemek, somut olarak Sovyetler Birliği'nin askeri birliklerini İran'dan geri çekmemesini istemek demektir.

Sovyet askeri birliklerinin İran'a girmesi, somut olarak Hitler faşizmine karşı mücadelenin zorunlu kıldığı bir durumdur. Hitler faşizmine karşı zafer kazanılıp, İran üzerinden SSCB'ye yönelen somut tehdit ortadan kalktıktan sonra Sovyet askeri birliklerinin İran'dan çekilmemesi, Sovyetleri işgalci bir güç konumuna düşürürdü. İran'ın işgali diye bir amaç hiçbir zaman Sovyetlerin amacı olmamıştır.

Ulusal demokratik hareketi desteklemek için SSCB'nin, İran ve İran'ın arkasında duran emperyalist güçlerle savaşa girmesi somut olarak mümkün değildi, bu durumda böylesi bir savaş SSCB'ye ve SSCB şahsında da proleter dünya devrimine hizmet etmez, zarar verirdi.

Kürt ulusunun kurtuluşu, her şeyden önce bizzat Kürt ulusunun kendisinin mücadelesine bağlıdır. Bu yaklaşım, somut olarak Sovyetlerin Tebriz Başkonsolosu tarafından Zinar Silopi'ye de aktarılmıştır. Söz konusu tavır Zinar Silopi'nin aktarımına göre şöyledir:

"Kürtlerin haklarına sahip olabilmeleri, her şeyden önce kendilerinin bu yolda mücadele etmesine bağlıdır. Sovyet hükümeti her zaman mazlum milletlerin hakkına kavuşmasını ister. Bundan dolayı Kürtlerin de hakkına kavuşmasından memnun olur." (Zinar Silopi, Doza Kurdistan, ÖZ-GE Yayınları, sayfa 180)

Sovyetler, ezilen bir ulus olarak Kürtlerin haklarına kavuşmasından yanadır. Fakat bunun öncelikle Kürt ulusunun bu yolda vereceği mücadeleye bağlı olduğunu da doğru olarak savunmaktadırlar. Bu tavır, aynı zamanda, eğer Kürt ulusu kendi kurtuluşu için mücadele ederse, Sovyetlerin destek vereceğine de işaret etmektedir. Aslında, tüm savaş sürecinde ve kısa süreli de olsa sonrasında, Sovyetlerin kendi zor durumlarına rağmen Kürt ulusal hareketine verdiği destek de bunun kanıtıdır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı, öncelikle ve esas olarak iç koşullara, Kürtlerin kendileri arasındaki çelişkilere, dağınıklığa, özellikle aşiret reislerinin –ki bunlar çoğunlukla toprak ağalarıdır– ve şeyhlerin cumhuriyete sırt dönmelerine bağlıdır.

Kürtlerin İran merkezi hükümetine karşı mücadele etmeden, kendi peşmerge sayısından daha az bir orduya ve kış koşullarının İran ordusunun ilerlemesini zorlaştırmasına, mücadelesiz teslim olması olgusuna rağmen, suçu Sovyetlere yüklemek yanlış bir siyasetin varlığını gösterir.

Bu siyaset, öncelikle ABD emperyalizminin doğrudan savunucuları olan A. Roosevelt Jr. ile W. Aegleton Jr.'nin çizdiği çerçevede kalındığını göstermektedir. Kassemli, tüm yanlışlarına rağmen, bu noktada çizilen çerçevenin dışına çıkmaya çalışmıştır. Ancak buna rağmen, Kassemli'nun tavrında doğrularla yanlışlar içiçe geçmiştir.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının dış etkenleri bağlamında eleştirilmesi gereken ve suçlu olan güçler, İran ve arkasındaki ABD ve İngiliz emperyalistleridir. Sadece Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında değil, İran'da demokratik hareketin, işçi ve köylülerin mücadelelerinin bastırılması, Azerbaycan Ulusal Hükümeti'nin devrilmesi ve binlerce insanın katledilmesinin suçlusu ve sorumlusu da bunlardır.

Bu olgulardan ve tüm bu bölüm içinde ortaya konanlardan çıkarılacak en temel sonuçlardan biri, bir bütün olarak emperyalizme karşı mücadele verilmeden ulusal kurtuluşun gerçekte mümkün olmadığı sonucudur...

Dipnot:

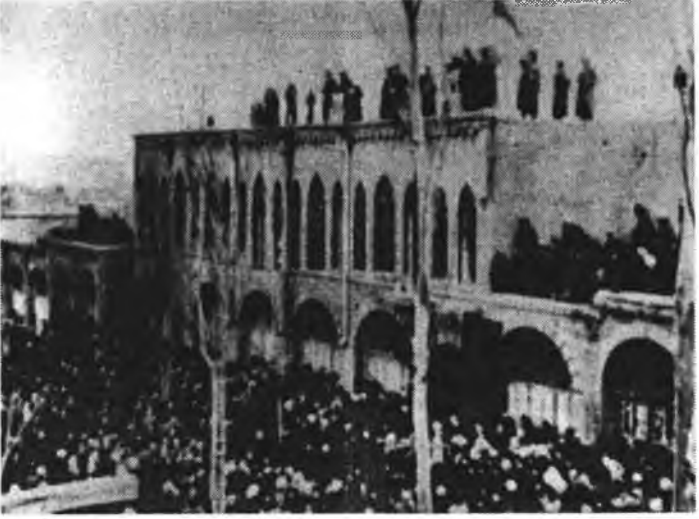
⁽¹⁾ : Archie Roosevelt Jr. ve William Aegleton'un açık antisovyet, antikomünist olduklarını sadece Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında yazdıklarına dayanarak söylemiyoruz.

A. Roosevelt Jr. Mart 1946'dan Şubat 1947'e kadar ABD emperyalizminin Tahran'daki Askeri Ataşe Vekili olarak görev yaptı. Bu süreçte, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'ne karşı başlatılan soğuk savaşın, Sovyetler Birliği'ne karşı yönelen propagandanın doğrudan yürütücülerinden biridir.

Yıkılışından kısa süre önce, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne gidip durumu –İran askerinin Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne saldırısı halinde Mehabad'ın direnme gücünün ve askeri gücünün ne olduğunu–, İran merkezi yönetimine ve hizmetinde olduğu ABD emperyalizminin İran'daki başyöneticilerine bildirdi. Daha sonra CIA ajanı olduğu açıklandı.

William Aegleton Jr. ise ABD emperyalizminin görevlisi olarak 1950'li yıllardan 1960'lı yılların başına kadar İran'da çalıştı. 1955'den sonra 1959'da yine Doğu Kürdistan'a gitti. Yıkılışından 13-14 sene sonra Mehabad Kürt Cumhuriyet hakkında anılara ve hatırlamaya dayalı "bilgiler" topladı. A. Roosevelt Jr.'nin 1947'de yazdığı yazıdaki temel yaklaşımı çıkış noktası olarak, topladığı "bilgiler" temelinde, "Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946" adlı kitabı yazdı. 1997 yılında W. Aegleton'un da CIA ajanı olduğu, bizzat eski CIA ajanları tarafından açıklandı.

Tüm bunlar toparlandığında, Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında siyaset yaparken Roosevelt ve Aegleton'a dayanmanın yanlışlığı açıktır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi

Kürt Cumhuriyeti Kabinesi

Qazi Muhammed Kürt Cumhuriyetini selamlıyor

Qazi Muhammed

Mehabad Kürd Cumhuriyeti haritası

SSCB - İRAN PETROL ANLAŞMASI ve MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ...

Bu bölümde, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı bağlamında birçok Kürt örgütü ve kesimin üzerinde en çok yaygara kopardıkları, SSCB-İran petrol anlaşması konusundaki tarihsel gerçekleri ortaya koymaya çalışacağız. SSCB'ye getirilen eleştiriler, kimi zaman SSCB-İran petrol anlaşmasının doğrudan adı verilerek, kimi zaman da adı verilmeden yöneltilmektedir. Eleştirilerin çoğunun birleştiği nokta, SSCB'nin kendi çıkarları uğruna, enternasyonal desteğe sırtını çevirip, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni kurban ettiği tezidir. Bu teze göre, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas nedeni, SSCB'nin yardım etmemesidir.

Böylece, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas sorumlusunun ve suçlusunun da SSCB olduğu savunulmaktadır.

Bu konuda SSCB'ye getirilen eleştirilerin birkaçı şöyledir:

"Savaş sonunda Sovyetler kendi etki alanlarını genişletmek ve kalıcılaştırmak için bazı hareketler geliştirmiştir. Bu çerçevede Güney Azerbaycan'ı, Sovyet Azerbaycan'ı ile birleştirmek için yeni bir Cumhuriyet kurdurmuştu." (Serxwebûn, Aralık 1993, sayfa 16)

Sovyetler, "Mahabad örneği serhildanına yardım etmek istedi, ardından çıkarları gereği vazgeçti. Böylece o da düştü." (A. Öcalan, Berxwedan, 15 Ocak 1995, sayfa 15)

"Mahabad Kürt Cumhuriyeti hakkında yazılanlar ve konuşulanlar şunu gösteriyor ki; SSCB, Kürt halkını İran'daki çıkarları için, İran'a karşı tehdit unsuru olarak kullandı." (Gabar Çiyan, Özgür Politika, 11 Ocak 1996)

"Sovyetler ve müttefikleri 'Büyük Kararı' vermişlerdi. Mazlum halkların kaderlerini, kendi devlet çıkarlarına kurban seçmişlerdi. Yani yukarıda açıklanan bütün zaafiyetlere rağmen Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin yaşama şansı vardı. Ancak Gürcistan'ın, Ukrayna'nın, Yunanistan'ın başına giydirilen Büyük Han Şovenizmi belası, başka bir deyişle reel Sosyalizmin enternasyonalizm kılıflı nasyonalizmi, daha uzun yaşamak için Mahabad'ın ömrünü müttefiklerine ve İran'a bağlamıştır." (Zeynel Abidin, Özgür Politika, 24 Ocak 1998)

Aktardığımız alıntıların ortak noktası, Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas suçlusunun SSCB olduğudur. Buna göre, SSCB'nin Mahabad Kürt Cumhuriyeti bağlamındaki siyaseti "yayılmacı", "Büyük Han Şovenisti", "Kürtleri İran'daki çıkarları, petrol için kullanan" ve "çıkarları uğruna Kürtleri kurban eden" bir siyaset olmuştur. Tüm bu eleştiriler, tarihsel gerçekleri çarpıtan ve bu temelde de Sosyalizme saldıran eleştirilerdir ve biz, tüm bu eleştirilerin birer iftira olduğunu tespit edip, reddediyoruz.

İşin ilginç, ilginç olduğu kadar da yanlış olan bir tarafı şudur: bir yandan SSCB'ye "yayılmacı" bir güç olduğu eleştirisi ve suçlaması getirilirken, diğer yandan da Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin varlığını koruyabilmesi için Sovyetler Birliği'ne işgalci güç olması önerilmektedir.

SSCB'ye eleştiri yöneltirken sözkonusu edilen Sovyetler Birliği'nin "çıkar"ı, Proleter Dünya Devrimi bağlamındaki bir çıkar ve bununla bağıntı içinde sosyalist bir devletin varlığının korunması vb. değil, Rusya'nın çıkarı için yapıldığı varsayılan SSCB-İran petrol anlaşmasıdır. Bu temelde de sözkonusu anlaşmanın ne olduğu ve gelişmelerin nasıl olduğu ortaya konmadan, olgulardan koparılarak getirilen eleştiriler; sözkonusu tarihsel gerçekleri bilmeyenlere de dayanak olma durumundadır.

SSCB'yi "Büyük Han Şovenizmi", "nasyonalizm" ile suçlayanların -örneğin Zeynel Abidin-, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamındaki "tarihsel tanığı" ABD emperyalizminin temsilcisi William Aegleton Jr.'dir. "Tarihsel tanık" Aegleton ise, SSCB'ye eleştiri yöneltenlerin fikir babasının da kim olduğu ortadadır. Aegleton Archie Roosevelt Jr.'nin, Zeynel Abidin ve aynı kulvardaki diğerleri de Aegleton'un mirasçısıdır. Böylece, tarih çarpıtcılığı ve SSCB şahsında Sosyalizme saldırılar, bir zincirin halkaları gibi birbirini izlemekte, zincire eklenen her yeni halkayla da saldırılar daha da ilerlemektedir.

• • •

SSCB-İran petrol anlaşması bağlamında en büyük tarih çarpıtcılığı, Sovyetler Birliği'nin çıkarları olarak gösterilen petrole karşılık, Kızıl Ordu'nun İran'dan çekildiği ve buna

bağlı olarak da Mehabad'ı kaderiyle başbaşı bıraktığı tezidir.

Kızıl Ordu'nun İran'dan çekilmesiyle, petrol anlaşması sorunu, iki ayrı sorundur. Bu sorunları bir ve aynı sorun olarak ele alıp ortaya koymak, sapla samanı birbirine karıştırmaktır.

SSCB-İran petrol anlaşması sorununun doğru bir temelde kavranabilmesi için, öncelikle bazı tarihsel olguların tespit edilmesi ve gözönünde tutulması gerekiyor.

ÖZETLE BAZI TARİHSEL OLGULAR...

Hitler Almanyası, İran'da, bizzat Rıza Şah'ın yardımıyla İran'ı Sovyetler Birliği'ne karşı hareket alanı olarak kullanmaya çalışır ve Sovyetler Birliği'ni tehdit eder. İran'la olan sınırından gelen bu tehditi ortadan kaldırmak için Sovyetler Birliği, 1921'deki Sovyet Rusya-İran anlaşmasının 6. maddesinin kendisine verdiği hakka dayanarak -üç kez İran'a uyarıda bulunduktan sonra-, İran tarafından sözkonusu tehlike ortadan kaldırılmadığı, kaldırılamadığı için de, Kızıl Ordu birliklerini İran'a sürer. Kızıl Ordu'nun İran'a girişinin nedeni Sovyetler Birliği'ne yönelen bu dış tehdittir. Amaç da bu tehditin ortadan kaldırılmasıdır.

Kızıl Ordu'yla birlikte İngiliz askeri birlikleri de İran'a girer. 29 Ocak 1942'de SSCB, İngiltere ve İran arasında, Sovyet ve İngiliz askeri birliklerinin İran'da kalma süresini ve onların çekilme tarihini yaklaşık olarak saptayan bir anlaşma imzalanır.

Anlaşmaya göre, savaşın ve barış görüşmelerinin bitişinden sonra, altı ay içinde askeri birliklerin geri çekilmesi gerekiyordu. Yani, müttefik güçlerin askeri birlikleriyle birlikte, Kızıl Ordu'nun da savaş sonrasında İran'dan geri çekilmesi, bizzat anlaşmayı imzalayan taraflarca kararlaştırılır.

Bundan da önemlisi, Kızıl Ordu'nun İran'da sürekli kalma diye bir amacı, isteği ya da siyaseti zaten yoktur. Sovyetler Birliği için Kızıl Ordu'nun İran'da kalma süresi, tehditin ortadan kaldırılması süresiyle sınırlıdır.

Anti-Hitler koalisyonunda yer alan ABD de askeri birliklerini İran'a yerleştirir. ABD, SSCB-İngiltere-İran arasında yapılan anlaşmaya imza koymamıştır ve gerek savaş sürecinde, gerekse ertesinde müttefik güçler arasında İran siyaseti bağlamında yürüyen tartışmalarda bunu kullanır. Kendilerinin anlaşmayı imzalamadığı ve bunun için de anlaşmanın kendilerini bağlamadığını savunurlar.

ABD ve İngiltere savaş sürecinde de –her ne kadar Anti-Hitler koalisyonunda yer alsalar da–, Sovyetler Birliği'ne karşı ortak hareket ederler, İran'da kendi hakimiyetlerini kurmaya çalışırlar. Bu konuda oldukça başarılı da olurlar.

Sovyetler Birliği'ne karşı ortak hareket etmelerine rağmen, ABD ve İngiliz emperyalistleri kendi aralarında da çıkar dalaşı yürütürler. Bu dalaшта kârlı çıkan ABD emperyalizmi olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyile birlikte, savaş döneminde öne çıkan müttefiklik, yerini emperyalistlerin, başta da ABD ve İngiliz emperyalistlerinin SSCB'ye karşı mücadelesine bırakır. "Sıcak" savaşın bitışı, "soğuk" savaşın başlangıcı olur.

İran'da İkinci Dünya Savaşı öncesinde hakimiyet dalaşı esas olarak ABD, İngiliz ve Alman emperyalistleri arasında yürümektedir. Savaşın öncesinde Alman emperyalizminin

etkisi büyür ve İran'ın tüm dış ticaretinin % 40-45 payına sahip olur.

Müttefik güçlerin İran'a girmesiyle birlikte İran'ın Hitler Almanyası'yla açıkta yürüyen ilişkileri son bulur. Böylece İran hakim sınıfları, ABD ve İngiliz emperyalistleriyle ortak hareket etmeyi esas siyasetleri haline getirir. ABD ve İngiliz emperyalistleriyse İran'ı kendi mandaları durumuna getirmeye çalışırlar.

İran'ın iç ve dış siyaseti, gerek savaş döneminde gerekse de savaş sonrası dönemde ABD ve İngiliz emperyalistleri tarafından yönlendirilir. Aynı dönemde İran'ın tüm ekonomisi de bu emperyalistlerin "uzmanları" tarafından yönlendirilmektedir. Kendi emperyalist çıkarlarına göre hazırlanan ekonomik paketler İran'ın ekonomisini savaş öncesine göre daha da kötüleştirir.

İran hükümeti, ABD emperyalistleriyle petrol anlaşması için görüşmeler ve pazarlıklar yaparken, Sovyetler Birliği, Kuzey İran'da petrol çıkarabilmek için İran hükümetine öneride bulunarak, anlaşma yapmayı talep eder. ABD ve İngiliz emperyalistleri, Sovyetlerin İran'da petrol çıkarma işini engellemek için değişik oyunlara başvururlar. İran meclisi 1944 sonuna doğru, savaş bitene kadar hiçbir devletle petrol anlaşması yapmayacağı yönünde bir karar alır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiş tarihi, Hitler Almanyası'nın yenilgiye uğratıldığı 8 Mayıs 1945 olarak kabul edilse de, savaş, Japonya'nın 2 Eylül 1945 tarihinde koşulsuz teslimiyetini imzalayıp teslim olmasına kadar sürer.

İran Azerbaycanı ile İran merkezi hükümeti arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmalar, Aralık 1945'de İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti'nin kurulmasıyla doruk noktasına varır.

Savaş döneminde –ulaşabildiğimiz kaynaklara göre– Sovyetlerin, Mehabadlı Kürtlerle ilişkileri, 1941 yılı sonunda bir delegasyonun Bakü'ye davet edilmesi dışında, esas olarak “*Kürdistan-Sovyet Kültür Derneği*”nin kurulmasıyla sınırlıdır.

1945 yılının ikinci yarısında, Komela yerine KDP kurulur. KDP'nin amacı, programında da dile getirildiği gibi, İran devletinin bütünlüğü çerçevesinde özerkliktir. 22 Ocak 1946'da Mehabad Kürt Cumhuriyeti, bu anlayışla ilan edilir.

İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti, en başından itibaren, bizzat Azeri ve Kürt hükümetleri tarafından İran'ın iç sorunu olarak ele alınır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti kurulduğunda, SSCB-ABD-İngiltere arasında, müttefik güçlerin askeri birliklerinin geri çekilmesi sorunundaki tartışmalar çoktan başlamıştır ve gelinen durumda, sorun Birleşmiş Milletler'de ele alınma durumundadır. Sovyetlere karşı mücadelede emperyalistler, suni bir “İran sorunu” yaratmışlardı bile.

2 Mart 1946'da TASS ajansı, Sovyet hükümetinin 2 Mart 1946 tarihinden itibaren Sovyet askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmeye başlaması kararının haberini verir.

Bu arada İran Başbakanı Kavam, 19 Şubat 1946'da Moskova'ya gidip görüşmeler yapmaktadır. 4 Mart 1946'da Stalin'le de görüşen Kavam 7 Mart'ta İran'a geri döner.

Biraz gecikmeli olarak başlayan askeri birliklerin geri çekilmesinin, 24 Mart'tan itibaren 5-6 hafta içinde tamamen gerçekleşeceği, 25 Mart'ta Sovyetler tarafından resmen açıklanır. Böylece Sovyet askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmeye başlaması tarihi, genel olarak 24 Mart 1946 olarak kabul edilir.

20 Mart 1946'da, İran'la anlaşma yapmak için her yetkiye sahip olan SSCB Tahran elçisi Sadçikov Tahran'a gider. Kavam'la Sadçikov arasında yürüyen görüşmeler

sonucunda 4 Nisan 1946'da SSCB-İran arasında üç maddelik anlaşma imzalanır.

Bu anlaşmayla birlikte, daha önceki görüşmelerde Sovyetlerin yaptığı öneriler temelinde, bizzat İran Başbakanı Kavam tarafından son biçimi verilen petrol anlaşması da taraflarca onaylanır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi için de 24 Mart 1946 tarihinden itibaren 7 ay içinde anlaşmanın İran parlamentosuna onaylanması için sunulması ve parlamento tarafından onaylanması gerekmektedir.

9 Mayıs 1946'da tüm Sovyet askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesi işi tamamlanır. 13 Haziran 1946'da İran-Azerbaycan arasında anlaşma imzalanır. Bu anlaşmaya göre –verilen bilgiler böyledir–, İran Azerbaycanı'nda kazanılmış demokratik haklar, İran merkezi hükümeti tarafından kabul edilir ve bu demokratik hakların İran'ın diğer bölgeleri için de uygulanması belirlenir.

Kızıl Ordu birliklerinin İran'dan çekilmesi ve İran-Azerbaycan anlaşması sonrasında, ABD ve İngiliz emperyalistlerinin doğrudan desteği ve yönlendirmesiyle İran hakim sınıfları tüm demokratik hakları geri almak için saldırıya geçer. İran ordusu 12 Aralık'ta Tebriz'e, 17 Aralık'ta da Mehabad'a girer, böylece İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti yıkılır.

Özetleyerek aktardığımız bu tarihsel olgulardan çıkarılması gereken sonuçlardan biri, Kızıl Ordu birliklerinin İran'dan geri çekilmesi sorunuyla, petrol anlaşması sorununun iki ayrı sorun olduğudur.

Çıkarılacak sonuçlardan bir diğeriye, Sovyet askeri birliklerinin İran'a girişi ve geri çekilmesiyle petrol anlaşmasının Mehabad Kürt Cumhuriyeti'yle doğrudan bir ilişkisinin olmadığıdır. Ne Kızıl Ordu birliklerinin İran'dan geri çekilmesi, ne de petrol anlaşması Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne endekslidir. Her iki sorun da henüz

Mehabad Kürt Cumhuriyeti kurulmadan önce gündemde olmuş ve savaşın bitmesiyle de çözüme kavuşturulması için gündeme gelmiştir.

Objektiv olarak Kızıl Ordu birliklerinin İran'dan geri çekilmesi, İran hakim sınıflarının, ABD ve İngiliz emperyalistlerinin de desteği ve yönlendirmesiyle, demokratik harekete saldırıda istediği gibi hareket etmesinin ortamını kolaylaştırmıştır. Fakat bu yüzden Sovyetler Birliği'ni eleştirmek kökten yanlıştır. İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumluları ve suçluları, İran hakim sınıfları ve onları doğrudan destekleyip yönlendiren ABD ve İngiliz emperyalistleridir. SSCB'nin Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni korumak ve desteklemek için Kızıl Ordu birliklerini İran'dan geri çekmemesi gerektiğini savunmak, Kürdistan'da devrimi Sovyetler Birliği'nden beklemekle eş anlamlıdır. Somut durumda, Sovyetler Birliği'nden ABD ve İngiltere'ye karşı savaşı gündeme getirmeyi; İran'ı da düşman olarak ilan edip ona saldırmasını istemek anlamına gelir.

ANLAŞMA ÖNCESİ DURUM VE SOVYET-İRAN PETROL ANLAŞMASI

a) İkinci Dünya Savaşı öncesi.

SSCB-İran ortak petrol şirketi anlaşmasının geçmişi, 1921'de yapılan Sovyet Rusya-İran anlaşmasına kadar uzanmaktadır.

1917 Büyük Sosyalist Ekim Devrimi'yle kurulan Sovyet iktidarı, Çarlık Rusyası döneminde İran'la yapılan ve İran'ın bağımsızlığını zedeleyen tüm gizli ve açık anlaşmaları geçersiz ilan etti. Kuzey İran'da bulunan Rus askeri birliklerini geri çekti ve İran'ın, Çarlık Rusyası döneminden kalan tüm borçlarını sildi.

1918 yılının sonuna doğru İngiliz emperyalistleri, Sovyet Rusya'ya, somutta da Kafkasya'ya saldırmak ve Bakü petrolünü ele geçirmek için İran'ı işgali altına aldı. 9 Ağustos 1919'da İran'ı İngiliz emperyalizmine kölece bağımlı kılan İngiltere-İran anlaşması imzalandı.

Nisan 1920'de Tebriz'de İngiliz emperyalistlerine karşı isyan başlar. İsyancılar 1919'daki İngiltere-İran anlaşmasını protesto eder, ülkede demokratik reformların gerçekleştirilmesini ve bağımsız bir Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasını talep eder.

1920'nin yaz aylarında bu demokrat isyancılar Tebriz'de iktidara el koyar. Bunun sonucunda İran devleti İngiliz emperyalistleri tarafından silahlandırılan askeri birlikleri Tebriz'e, demokratik güçlerin üzerine sürer. Ekim 1920'de Tebriz'de karşıdevrimci bir komplo yapılır ve isyan bastırılır.

Kızıl Ordu'nun emperyalist ablukayı yarması, Sovyet Devleti'nin uluslararası otoritesinin büyümesi ve İran Azerbaycanı'ndaki İngilizlere karşı olan hareketin gelişmesi sonucunda, İngiltere-İran anlaşmasını imzalayan Başbakan Wossug-ed-Doule istifa eder. Moschir-ed-Doule başkanlığında kurulan yeni hükümet, 9 Ağustos 1919'daki anlaşmayı onaylamaz.

1920'nin Sonbaharı'nda Sovyet Rusya-İran anlaşması için görüşmeler başlar ve 26 Şubat 1921'de Sovyet Rusya-İran anlaşması imzalanır.

Sözkonusu bu anlaşmanın XIII. Maddesinde, İran hükümetinin, Sovyet Devleti tarafından geri iade edilen değerlerin ve Çarlık Rusyası döneminde yapıp Sovyet iktidarı tarafından iptal edilen anlaşmaların sonucunda, Kuzey İran coğrafyası üzerinde Sovyetlerin zararına olan ve anlaşmayı imzalayan taraflar dışında, üçüncü bir devletle İran'ın herhangi bir anlaşma yapmayacağı taahhüt edilmektedir. Buna göre, Kuzey İran'da petrol arama, çıkarma işi için de İran, üçüncü bir devletle anlaşma yapmayacaktır.

21 Şubat 1921'de kurulan hükümetin Başbakanı Said Ziya (İngiliz emperyalistlerinin adamı ve ajanıdır), Sovyet-

İran anlaşmasını engellemek için değişik yollara başvurur ama anlaşmanın imzalanmasını engelleyemez.

Said Ziya'nın gerici siyaseti halk içinde tepki yaratır ve halkın protestoları sonucunda Said Ziya, Mayıs 1921'de Bağdat'a kaçıp, İngiliz emperyalistlerinin koruması altına girer.

Said Ziya'dan boşalan Başbakanlığa, ABD emperyalistleriyle iyi ilişkileri olan gerici ve toprak ağası Kavam atanır. (Bu arada İngiliz emperyalistleriyle ABD emperyalistleri arasındaki çelişmeler de keskinleşir.)

Kavam hükümeti, 1921 Sovyet Rusya-İran anlaşmasını çiğneyerek 1921 sonuna doğru ABD emperyalizminin petrol şirketi "Standart Oil"e, Kuzey İran'da beş bölgede petrol çıkarması için izin verir.

Kavam hükümetinin davetiyle 1922'de Millspaugh başkanlığında ABD'li bir grup "uzman" İran'a gelir. Resmi açıklamaya göre bu grup, İran maliyesinin reorganizesi için gelmiştir. Gerçekte ise amaç, İran'da ABD'nin nüfuzunu genişletmek ve özellikle de ABD'yi İran petrollerinin sahibi haline getirmektir.

1923'de, ikinci Kavam hükümeti bir başka ABD petrol şirketine, "Sinclair" petrol şirketine Kuzey İran'da petrol çıkarması için izin verir. SSCB'nin protestoları sonucu her iki anlaşma da yürürlükten kaldırılır. Aynı dönemde İngiliz emperyalistleri de, "Anglo-Persian Oil Company"nin (APOC) (APOC, sonradan AIOC olarak adlandırılan petrol şirketidir) İran petrolü üzerindeki tekelinin tehlikeye düşmesi nedeniyle bu anlaşmaya karşı çıkar.

1920'li ve 1930'lu yıllarda Şah diktatörlüğü her türlü demokratik muhalefete, işçilere, emekçilere karşı azgınca saldırır. İçteki tüm saldırganlığına rağmen Rıza Şah rejimi, 1927'de SSCB ile tarafsızlık anlaşması imzalar. Söz konusu

anlaşmada, 1921'de imzalanan Sovyet-İran anlaşmasının değiştirilmeyeceği de taraflarca imzalanır, onaylanır.

1929-1933 dünya ekonomik krizi döneminde İran'ın ihracatı büyük oranda geriler, İran iç pazarında İngiliz, ABD ve Alman mallarının varlığı da büyük oranda çoğalır. Bu dönemde İran halkının durumu, tek kelimeyle sefalettir. Hakim sınıflar, krizden iktidarlarını koruyabilmek için halk üzerinde daha da fazla baskı uygular.

1933'de APOC, 1919'daki anlaşmanın yürürlükten kaldırılması sonrasında, yeni bir anlaşma yapmayı başarır. Bu anlaşmaya göre, APOC'nin yaklaşık 250.000 km² 'lik alan üzerinde (Güney İran ağırlıklı) petrol çıkarma izni 1993'e kadar uzatılır.

1937'de İran devleti yine ABD emperyalizminin petrol şirketi "Firma Delaware"ye ve 1939'da da İngiltere-Hollanda ortak tekeli olan "Royal Dutch-Shell"e petrol çıkarma izni verir.

İran devleti, Türkiye, Irak ve Afganistan'la birlikte 1937'de, Sovyetler Birliği'ne karşı olan Saadabat Paketi'ni imzalar.

1938'de İran, SSCB ile yeni bir ticaret anlaşması imzalamayı reddeder ve aynı yıl içinde Hitler Almanyası'yla, Hitler Almanyası'nın yararına olan İran-Almanya ticaret anlaşmasını imzalar.

İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, 1930'lu yıllarda Rıza Şah rejiminin Sovyetlere karşı siyaseti sonucu, İran ile SSCB'nin ticari ilişkileri durmuştur. İran'da İngiltere, Almanya ve ABD emperyalistleri egemenlik için dalaşmaktadır. Petrol alanında hâlâ egemen olan İngiliz emperyalistleridir. İran'ın dış ticaretinde Almanya'nın payı % 40-45'dir ve Almanya, 1938/39'da İran'ın dış ticaretinde birinci sıradadır.

b) İkinci Dünya Savaşı dönemi.

İkinci Dünya Savaşı dönemindeki uluslararası durumu ve bunun İran'ı ilgilendiren yanıyla, İran'ın içteki durumunu genel düzeyde birinci bölümde ortaya koyduğumuz için, burada petrol sorunu ve Kızıl Ordu'nun askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesiyle ilgili öne çıkan yanları ortaya koymakla kendimizi sınırlıyoruz.

Kızıl Ordu'nun askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesinin zamanı yaklaşık olarak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 29 Ocak 1942'de imzalanan SSCB-İngiltere-İran anlaşmasıyla belirlenmiştir. Buna göre, savaşın bitmesi ve barış görüşmelerinin sonuçlanması sonrasında, 6 ay içinde, müttefik güçlerin askeri birliklerinin geri çekilmesi gerekmektedir. Bu anlaşmaya göre İkinci Dünya Savaşı, her ne kadar faşist Almanya'nın teslim olmasıyla 8 Mayıs 1945'de savaş bitmiş olsa da, Hitler Almanyası'nın müttefiki olan faşist Japonya'yla savaş 2 Eylül 1945'de bitmiştir ve buna göre de müttefik güçlerin askeri birliklerinin 2 Mart 1946'da İran'dan geri çekilmesi gerekmektedir.

Fakat, müttefik güçlerin askeri birliklerinin geri çekilmesi sorunu, henüz savaş bitmeden, ABD ve İngiliz emperyalistleri tarafından, SSCB'ye karşı gündeme getirilir.

Ekim 1943'de Moskova'da yapılan Konferans'ta, Şubat 1945'te Kırım (Yalta) Konferansı'nda ve İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği tarih olarak kabul edilen, faşist Almanya'nın teslim olduğu 8 Mayıs 1945'ten sonra, Haziran 1945'te yapılan Potsdam Konferansı'nda gündeme getirilir ve müttefik güçler arasında görüş alışverişinde bulunulur.

ABD ve İngiliz emperyalistlerinin temsilcileri, müttefik güçlerin askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesiyle, İran'la yapılacak petrol anlaşması sorununu bir ve aynı sorunmuş gibi gündeme getirirken; SSCB'yi temsil eden Molotov,

doğru olarak bunların iki ayrı sorun olduğunu ve ayrı ayrı ele alınması gerektiğini savunur.

Molotov, savaşın (Şubat 1945) henüz bitmediği koşullarda, askeri birliklerin İran'dan geri çekilmesi sorununun gündeme getirilmesine karşı çıkıp, eğer 29 Ocak 1942'deki anlaşmanın değiştirilmesi isteniyorsa, o zaman anlaşmanın kendisinin tartışmaya sunulması gerektiğini savunur; somut olarak da Yalta Konferansı'nda, zamanın darlığının bu sorunu tartışmaya el vermediğini, tartışılması gereken daha önemli sorunların olduğunu açıklayarak ABD ve İngiltere'nin önerisine karşı çıkar. Bunun sonucunda, Yalta Konferansı'nda, İran sorununda tarafların görüş alışverişinde bulunduğu ve sorunun diplomatik yollarla çözülmesi gerektiği konusunda karar alınır.

Haziran 1945'de yapılan Potsdam Konferansı'nda ise sorunun, Eylül 1945'de Londra'da yapılacak Dışişleri Bakanları toplantısında ele alınması kararlaştırılır.

Müttefik güçlerin askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesi sorununun tartışıldığı bu dönemde, ne İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti, ne de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin varlığı sözkonusudur.

Bundan çıkarılması gereken temel sonuç, müttefik güçlerin askeri birliklerinin ve bu bağlamda Kızıl Ordu'nun askeri birliklerinin de İran'dan geri çekilmesinin, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'yle doğrudan bir ilişkisinin olmadığıdır.

• • •

Petrol sorununa gelince, İkinci Dünya Savaşı dönemindeki durum, genel hatlarıyla şöyledir:

Ağustos 1941 ile Ağustos 1945 arası dönemde İran'da, müttefik güçler arasında öne çıkan esas sorun, Hitler

Almanya'sına ve Hitler Almanya'sıyla ittifak kuran güçlere karşı savaş sorunudur.

İngiliz emperyalistleri, İkinci Dünya Savaşı öncesinde İran petrollerinin esas sahibidirler. ABD emperyalistleri, savaş döneminde İngiliz emperyalizminin bu egemenliğini elinden almak için de çaba gösterir, savaştan sonraki dönemde bu amacına ulaşır.

Petrol kaynaklarına sahip olmak için ABD ve İngiliz emperyalistleri arasındaki rekabet, savaş öncesi ve sürecinde esas olarak Suudi Arabistan ve İran petrolleri üzerinde yoğunlaşıyordu. ABD'nin Ortadoğu'da tespit edilen petrol rezervlerindeki payı, 1936'da % 13 iken, bu oran 1944'de % 42'ye yükselir.

1943'ün sonuna doğru, ABD emperyalistleri İran'la petrol anlaşması yapabilmek için pazarlık yapmaya başlarlar. 15 Kasım 1943'de, ABD Dışişleri Bakanlığı, "Standart-Vacuum Oil Company" şirketine, İran'la petrol anlaşması için görüşmelere karşı olmadığını bildirir ve pazarlıklar başlar. ABD ile İngiliz emperyalizmi arasındaki rekabet de bu noktada kızışır.

Tahran Konferansı sürecinde ABD Başkanı Roosevelt, gizlice Şah'la görüşür ve petrol sorununu dile getirir.

1944 yılının başlarında "Standart-Vacuum Oil Company" ve "Sinclair Oil Company"nin temsilcileri, "Royal Dutsh Shell" ile rekabeti başlatmak için Tahran'a giderler.

İran hükümetinin talebiyle, petrol anlaşması için görüşmeleri, "Standart-Vacuum Oil Company"nin ortağı olan "Socony-Vacuum" şirketi yürütür. "Sinclair" ve "Royal Dutsh" bu görüşmelerde, rekabet etmekten vazgeçerler ve "Standart-Vacuum Oil Company"nin görüşmeler yapmasının önü açılır.

İran hükümeti, 1944 yılının ilk yarısında, petrol danışmanlığı yapan özel bir ABD firmasını, anlaşma taslağı

hazırlaması için görevlendirir. Bunun üzerine, 22 Temmuz 1944'de sözkonusu firmanın iki mühendisi Tahran'a gider. Bu mühendislerden biri olan Herbert Hoover Jr., daha sonra 1953-1954'de İran'la petrol pazarlıklarında önemli rol oynar ve ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığı'nın devlet sekreteri olur.

1944'ün Sonbaharına doğru ABD emperyalizminin şirketleriyle İran hükümeti arasındaki görüşmeler, anlaşma yapmaya doğru epeyce ilerlemiş durumdadır.

Sovyetler Birliği ise Eylül 1944'de, Kuzey İran'da petrol aramak, çıkarmak için İran hükümetine başvurur ve bu başvuru İran tarafından reddedilir.

Sovyetler Birliği bu başvuruyu yapmadan önce, Sovyet hükümeti İran Konsolosu Ahi'ye, İran hükümetinin SSCB ile bir petrol anlaşması konusundaki tavrının nasıl olacağını sorar. Ahi'nin bu soruya cevabı, İran hükümetinin SSCB ile petrol anlaşması konusundaki tavrının çok olumlu olacağı biçimindedir.

Bunun üzerine Kavtaradse Tahran'a gider, Başbakan Said Ziya ve Şah'la görüşmelerde bulunur. Gerek Said Ziya, gerekse de Şah, SSCB ile petrol anlaşması sorununa olumlu cevap verirler. Ne zaman ki Sovyetler Birliği petrol anlaşması için İran hükümetine resmen başvuruda bulunur, işler değişir.

SSCB ile İran arasında petrol anlaşması yapılmasını engellemek için ABD ve İngiliz emperyalistleri harekete geçerler. Özellikle İngiliz emperyalistleri, İran'ın SSCB ile petrol anlaşmasını engellemek için, kendi "adamlarını" harekete geçirir. Said Ziya üzerindeki etkisini ve daha sonra ABD İran elçiliğine atanan Hüseyin Ala ile Maliye Bakanlığına getirilen Takizade gibileri üzerindeki etkisini kullanarak; İran'ın 14. Meclisinin milletvekillerini ve siyasetçileri, gazetecileri rüşvetle satın almak için uğraşır ve başarılı da olur. 1944'ün sonuna doğru İran Meclisi, savaş bitene ve

müttefik güçlerin askeri birliklerinin İran'dan çekilene kadar, hiçbir devletle petrol anlaşması imzalamayacağı yönünde karar alır. Bununla birlikte ABD emperyalizminin petrol şirketleriyle de pazarlıklar durdurulur. ABD ve İngiliz emperyalistleri, kendi aralarındaki dalaşa rağmen, SSCB ile İran arasındaki petrol anlaşmasını engellemek için ortak hareket edip, İran meclisinin aldığı kararı destekler ve İngiliz emperyalistleri, savaş sonuna kadar petrol konusunda İran'daki konumunu koruma durumunda kalır.

İran meclisinin aldığı bu kararla, müttefik güçlerin askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesiyle, İran'ın petrol anlaşması imzalaması sorunu birbirine bağlanmış olur. ABD ve İngiliz emperyalistlerinin de desteklediği bu karar, bizzat bu emperyalistler tarafından SSCB'ye karşı kullanılır ve görüşmelerde pazarlıklar yapmak için gündeme getirilir. Örneğin, henüz savaşın bitmediği bir dönemde, Şubat 1945'de yapılan Yalta Konferansı'nda, ABD ve İngiltere'nin temsilcileri, müttefik güçlerin İran'dan geri çekilmesiyle, İran'ın petrol anlaşması konusunu bir ve aynı sorunmuş gibi ele alır ve konferansın gündemine sokmaya çalışırlar.

SSCB'yi temsil eden Molotov, yukarıda aktardığımız askeri birliklerin geri çekilmesi konusunda takındığı tavırla birlikte, İran'dan askeri birliklerin geri çekilmesiyle, petrol anlaşmasının iki ayrı sorun olduğunu savunur ve bu konu da sonraki dönemde ele alınmak üzere ertelenir.

Petrol anlaşması konusunda da buraya kadar aktardıklarımız, bu sorunun Mehabad Kürt Cumhuriyeti ile doğrudan bir bağının olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

İran'daki müttefik güçlerin geri çekilmesiyle, petrol anlaşmasının imzalanması sorunları, bizzat ABD ve İngiliz emperyalistleri ve bu emperyalistlerle elele hareket eden İran hakim sınıfları tarafından birbirine endekslenmiştir. Molotov şahsında Sovyetler Birliği bu tavıra karşı çıkmıştır.

c) Savaşın sonundan petrol anlaşmasına...

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ertesinde, esas olarak Anti-Hitler koalisyonunda yer alan SSCB, İngiltere ve Amerika arasında, savaş sonrası dönem için görüşmeler başlar.

Bu görüşmelerde, en başta Almanya'nın durumu ele alınırken, faşizmin barbarlığına maruz kalan ülkelerin durumu, faşizme karşı mücadele için müttefik güçlerin askeri birliklerinin yerleştirildiği ülkelerin durumu ve müttefik güçlerin askeri birliklerinin bu ülkelere geri çekilmesi gibi birçok sorun ele alınır. İran'daki müttefik güçlerin askeri birliklerinin geri çekilmesi konusu da bu sorunlardan biridir, fakat esas sorun değildir.

İran meclisinin 1944 sonuna doğru savaş bitene ve müttefik güçlerin askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesine kadar, hiçbir devletle petrol anlaşması imzalamayacağı konusunda aldığı karar; bu kararın ABD ve İngiliz emperyalistlerince desteklenmesi sonucu petrol sorunu, müttefik güçlerin savaş sonrasında yürüttüğü görüşmelerde önemli bir sorun olarak gündeme gelmez. İran bağlamında tartışılan esas konu askeri birliklerin geri çekilmesidir.

29 Ocak 1942'de yapılan anlaşmaya göre, müttefik güçlerin askeri birliklerinin 2 Mart 1946'ya kadar İran'dan çekilmesi gerekiyordu. Fakat, gerek İran'daki gelişmeler, İran Azerbaycanı ile İran merkezi hükümeti arasındaki çatışmalar, gerekse de İran, ABD ve İngiltere'nin tavırları, sorunun karmaşıklığını beraberinde getirdi. Sonuç olarak sorun, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne kadar gider ve ABD ve İngiliz emperyalistlerinin marifetiyle bir "İran sorunu" yaratılır. Savaş sonrası altı-yedi aylık dönemdeki gelişmeler, görüşmeler, protestolar ve vetolar yoğunlaşır. Bu dönemdeki gelişmelerin hepsini buraya aktarmamız

mümkün olmadığı için, önemli bazı noktalara değinmekle kendimizi sınırlıyoruz.

Savaşın bitmesinden kısa süre sonra İran, müttefik güçlerden, askeri birliklerini geri çekmelerini talep eder. Bu arada İran merkezi hükümetiyle İran Azerbaycanı arasında çelişkiler yoğunlaşır. İran'ın bu talebine, 29 Ocak 1942'deki anlaşmaya uygun olarak, müttefik güçlerin askeri birliklerinin 2 Mart 1946'ya kadar geri çekileceği tavrı takınılır.

Kasım 1945'e gelindiğinde, İran Azerbaycanı'ndaki gelişmeler, İran merkezi hükümetinin istemediği doğrultuda gelişir ve 20 Kasım'da Tebriz'de İran Azerbaycanı Ulusal Meclisi toplanır. Bu gelişmeleri engellemek ve demokratik hareketi bastırmak için İran hükümeti, Tebriz'e ordu gönderir ve İran ordusunun Tebriz'e gidişi Kızıl Ordu birlikleri tarafından durdurulur.

İran tarafı kendi istediği "düzen ve sükuneti" sağlamak istediğini, fakat Sovyet ordusunun buna engel olduğunu savunurken, Sovyet tarafı, "düzen ve sükuneti" bizzat İran ordusunun ve mensuplarının bozduğunu ve İran ordusunu Tebriz'e bırakması halinde kan akıtılacağı; böylesi bir durumda da kendi ordu birliklerinin de güvenliğinin tehlikeye gireceği ve askeri birliklerini güçlendirmek zorunda kalacaklarını; ve Sovyetlerin, İran'a yeni askeri birlikler göndermekten yana olmadığı, bu nedenle de İran askerinin Kuzey İran'a gitmesine müsaade etmediklerini açıklarlar.

İran Azerbaycanı'ndaki demokratik hareketi bastırmaya çalışan ama bastıramayan İran hakim sınıfları, sorunun çözümü için ağababalarına başvurur.

Andaki hükümetin en yakın destekleyicisi olan emperyalist güç ABD emperyalizmi olduğu için de İran Başbakanı Hakimi'nin müttefik güçlerin askeri birliklerinin,

belirlenmiş zamandan önce İran'dan geri çekilmesi talebi, ABD emperyalistlerince desteklenir.

ABD, 24 Kasım 1945'de SSCB ve İngiltere'ye bir nota göndererek, müttefik güçlerin askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesinin 1 Ocak 1946'ya alınmasını ister. Gerekçesiye, İran hükümetinin ülkesinde "düzen ve sükuneti" sağlayabilmesi için, ülkenin her yanına asker ve memurunu gönderebilmesi gerektiğidir.

Bu sorun, 16-26 Aralık 1945'te Moskova'da yapılan konferansta da gündeme getirilir, Sovyetler Birliği 2 Mart 1946 tarihinde direnir ve herhangi bir anlaşma sağlanmaz. İran Azerbaycanı'ndaki demokratik hareket konusunda ise SSCB'yi temsil eden Molotov, Azerbaycan'ın temel demokratik hakları için gerici bir rejime karşı mücadele ettiğini savunur.

Ocak 1946'da sorun İran hükümeti tarafından Birleşmiş Milletler'e havale edilmeye çalışılır. 19 Ocak'ta İran delegasyonunu Birleşmiş Milletler'de yöneten Seyid Hasan Takizade, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bir mektup yazarak, Sovyetlerin İran'ın iç işlerine karışması sonucu ortaya çıkan durumun, uluslararası sürtüşmelere yol açabileceğini belirtir.

21 Ocak 1946'da, İran'daki gelişmeler sonucu Hakimi Başbakanlıktan istifa eder. Yerine, 26 Ocak'ta Kavam Başbakan olarak seçilir. "İran sorunu"nun Birleşmiş Milletler'de ele alınmasına karşı olmamasına rağmen Kavam, sorunun çözümü için İran'la SSCB arasında doğrudan görüşmeler yapılmasını önerir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, İran ve SSCB'nin karşılıklı görüşmelere hazır olduklarını açıklamaları sonucunda, sorunun karşılıklı görüşmelerle çözülmesinden yana tavır takınır ve sözkonusu görüşmelerden Güvenlik Konseyi'nin haberdar edilmesi gerektiği yönünde karar alır.

19 Şubat-7 Mart tarihleri döneminde Kavam Moskova'da görüşmelerde bulunur. 2 Mart'ta, –yukarıda da belirttiğimiz gibi– Sovyet Hükümetinin, Kızıl Ordu askeri birliklerinin 2 Mart'tan itibaren İran'dan geri çekilmesiyle ilgili kararı açıklanır, İran'ın bazı şehirlerinde Sovyet askeri birlikleri çekilmeye başlar. Fakat, buna rağmen Sovyet askeri birlikleri henüz İran'dan geri çekilmiş değildir. 29 Ocak 1942'deki anlaşmaya göre ve daha sonraki görüşmelerde dile getirilen tarih olan 2 Mart 1946'ya göre bir gecikme olmuştur ve bu gecikme Sovyetler Birliği tarafından da açıklanmıştır. ABD ve İngiliz askeri birlikleriye İran'dan çekilmiştir.

Kavam'ın Moskova'ya gitmesi sonrasında, SSCB ile İran arasında belli bir yakınlaşma sağlanır ve görüşmeler, Tahran'da, Tahran Sovyet Elçiliği'ne getirilen Sadçikov üzerinden devam ettirilir.

Kavam'ın 7 Mart 1946'da Tahran'a geri dönmesi sonrasında, Sovyetlere karşı ABD kaynaklı kışkırtıcı haberlerin yayını başlar. Yaklaşık iki hafta ABD ve İngiliz gazeteleri başta olmak üzere, Sovyetlerin İran'a askeri birliklerini gönderdiği, Sovyet askeri birliklerinin ağır silahlarla Tahran'a yaklaştığı, Türkiye ve Irak'ın yakınında olduğu vb. vb. haberler yayınlanır. Bu haberlerin çıkış kaynağıysa, ABD Dışişleri Bakanlığı'dır. Tüm bu haberler, 12 Mart 1946'da ABD'de yapılan açıklamanın doğru olmadığı, 13 Mart'ta İran Başbakanı Kavam tarafından açıklanmasına rağmen devam etmiştir.

Tüm kışkırtmalara rağmen, Kavam hükümetinin SSCB ile barışçıl ve iyi komşuluk ilişkileri yönünde tavır takınması sonucu, Sovyetler Birliği'nin İran'la olan sınırlarının tehdit edilmesinin ortamı ortadan kalkınca, Sovyet askeri birlikleri İran'dan geri çekilirler. Sovyetler Birliği tarafından, 24 Mart 1946'da Sovyet askeri birliklerinin geri çekilmeye başladığı

Birleşmiş Milletler'e bildirilir. 4 Nisan 1946'da ise SSCB ile İran arasında tartışılan noktalarda anlaşma sağlanır ve üç maddelik anlaşma imzalanır.

Sovyet askeri birliklerinin 24 Mart'tan itibaren 5-6 hafta içinde geri çekilmesi, SSCB-İran ortak petrol şirketi kurulması ve İran Azerbaycanı'nın İran'ın iç sorunu olarak barışçıl ve demokratik bir biçimde çözülmesi sorunlarını içeren anlaşmaya uygun olarak, Sovyet askeri birlikleri 9 Mayıs 1946'ya kadar İran'dan tamamen çekilir. Buna rağmen, emperyalist güçlerce yaratılan "İran sorunu" hâlâ Birleşmiş Milletler'in gündeminden kaldırılmamış, Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılmaya çalışılmıştır.

4 Nisan 1946'da SSCB-İran anlaşmasının yanısıra, üzerinde çokça fırtına koparılan petrol anlaşması da imzalanır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu petrol anlaşmasının 24 Mart 1946 tarihinden sonra yedi ay içinde İran meclisine onaylanması için sunulması gerekiyordu. Anlaşma sonrası gelişmelere bakmadan önce, sözkonusu anlaşma metninin ne olduğuna bakalım. Sözkonusu anlaşmanın metni şöyledir:

"İran Başbakanı ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Tahran'daki elçisi arasındaki mektuplaşma 4 Nisan 1946

(12 Eylül 1947'de Moskova'da yayınlandı)

Sayın bay elçi!

Aramızdaki sözlü görüşmelerle ilgili olarak size şunları iletmekten onur duyuyorum: Haşmetmeap İran Şahı, Kuzey İran'daki petrol kaynaklarında sondaj ve petrol çıkartmak amacıyla İran ve Sovyetler Birliği hükümetlerinin şu şartlara bağlı kalarak bir karma Sovyet-İran şirketi örgütlemesini onaylamaktadır:

1. Şirketin hisse senetlerinin yüzde 49'u faaliyetlerinin ilk yirmibeş yılında İran tarafına ve yüzde 51'i Sovyetler

Birliği tarafına ait olacaktır. İkinci yirmibeş yıllık dönemde, hisse senetlerinin % 50'si İran tarafına, % 50'si Sovyetler Birliği tarafına ait olacaktır.

2. Firmanın elde ettiği kârlar, hisse senetlerinin toplamı oranında taraflara bölüştürülecektir.

3. Firmanın sondaj için başlangıçtaki yayılma alanının sınırları, bu yılın 24 Mart'ındaki görüşmemizde sizden aldığım harita üzerinde çizildiği biçimde olacaktır; bir tek istisna dışında, o da Batı Azerbaycan'ın bir bölümünü kapsayan bölümdür –Sovyetler Birliği, Türkiye ve İran'ın sınırlarının çatıştığı noktadan güneye, Rezaiye gölünün batısından Miyandoab kentine kadar olan bölüm– 4 Nisan 1946'daki haritada ek olarak belirtildiği gibi. Bununla beraber İran hükümeti kendisini, yukarıda belirtilen hattın batısında kalan alanı ruhsatlı alan olarak yabancı firmalara ya da yabancılarla birlikte çalışan veya yabancı sermayeye sahip olan İran şirketlerine kiralamayacağına dair yükümlü kılar.

4. İran tarafının sermayesini 3. maddede sözü geçen petrol kaynakları ve teknik düzenlemeler inşa edildikten sonra, petrol çıkarma işinde şirketin kullanacağı sondaj tesisleri oluşturacaktır. Sovyet tarafının sermayesine gelince, o sondaj ve petrol üretimi için her türlü yatırım, donatım ve işçilerin ve uzmanların ücretlerini kapsayacaktır.

5. Şirketin faaliyet dönemi 50 yıl olacaktır.

6. Şirketin faaliyet süresinin bitmesinden sonra İran hükümeti, Sovyet tarafının hisselerinin karşılığını ödeme veya şirketin faaliyet süresini uzatma hakkına sahiptir.

Sondaj çalışmalarının yapıldığı alanda, petrol kaynaklarında ve şirketin tüm kurumlarında güvenliğin sağlanması yalnızca İran güvenlik organları tarafından üstlenilecektir.

Yukarıda adı geçen Sovyet-İran Petrol Şirketi'nin örgütlenmesi üzerine sonradan imzalanacak olan – ve bu mektubun içeriğine uygun olan– anlaşma, yeni seçilen Meclis yasama çalışmalarına başlar başlamaz onaylanmaya açılacaktır ve kesinlikle bu yılın 24 Mart'ı itibariyle 7 ayı aşmayacaktır.

(imza)

Ahmad Kavam Es-Saltaneh

Elçi Sadçikov aynı gün bir mektupla Kavam'ın mektubunu aldığını bildirdi ve Başbakanın İran hükümeti adına verdiği sözleri gözönünde tutarak, Sovyetler Birliği'nin Kavam'ın mektubunda yazılan şartlar temelinde bir şirketin kurulmasını onayladığını açıkladı.

(Tägliche Rundschau, Berlin, 13 Eylül 1947, TASS ajansına göre)" (aktaran Fritz Steppat, Dünya Güçleri Arasında İran, sayfa 66-67, Almanca)

Bu anlaşmayla ilgili birkaç şeye dikkat çekmek gerekirse, o da, en başta İran'ın emperyalistlerle yaptığı petrol anlaşmalarının hiçbirinin, bu anlaşma gibi eşitlikçi olmadığıdır. Anlaşma, iki devletin ortak şirket kurması temelindeki ve tarafların sermayesine, hisse senetlerine göre eşit olarak kârdan pay aldıkları bir anlaşmadır. Böylesi bir anlaşma, sadece SSCB'nin değil, İran'ın da çıkarıdır. Bu, İran için aynı zamanda İran'ın ekonomisinin –bu anlaşma bağlamında– bağımsızlığına da hizmet etmektedir.

Anlaşmanın altıncı maddesi ise 50 yıl sonra İran'ın tek başına şirketin sahibi olabilmesinin garantisini verirken; aynı zamanda, İngiliz ve ABD emperyalistlerinin İran'da petrol çıkardıkları alanlarda İran güvenlik güçlerinin söz söyleme hakkı yokken; SSCB - İran anlaşmasında, sondajın yapıldığı alanda, petrol kaynaklarında ve şirketin tüm kurumlarında

güvenliğin İran güvenlik güçlerince sağlanacağı kararlaştırılır.

Bu anlaşmanın içeriği, İran hakim sınıflarının anti-sovyet siyasetine ve ABD ve İngiliz emperyalizmiyle birlikte hareket etmesine rağmen, SSCB'nin yabancı ülkelerle ilişkilerde ne kadar eşitlikçi siyaset yürüttüğünü ortaya koymaktadır. Sovyetler Birliği için ilişkiler, egemenlik ve bağımlılık ilişkileri değil, eşitlik ve bağımsızlık ilişkileridir.

Bu anlaşmanın içeriği, tek başına ele alınsa bile, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni savunma adına SSCB'ye eleştiri getirenlerin ne kadar yanlış siyaset yaptıkları, Kürt milliyetçiliği temelinde sorunlara yaklaştığı ortaya çıkmaktadır.

Bunun da ötesinde, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden, petrol anlaşmasının imzalanmasına kadarki dönemde İran ve SSCB arasında yürütülen görüşmelerde – kamuoyuna yansıdığı ve bizim ulaşabildiğimiz belgeler çerçevesinde–, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında herhangi bir görüşmenin yapılmadığı, Mehabad bağlamında ne olumlu, ne de olumsuz birşeyin söylenmediğini tespit etmek gerekiyor.

Bu, tabii ki somut olarak İran'da bulunan Sovyet askeri birliklerinin ve Sovyet yetkililerin bizzat kendilerinin doğrudan Kürtlerle ilişki içinde olmasını dıştılamaz. Sorunun özü, iki devletin temsilcilerinin görüşmelerinde bu sorunun pazarlık sorunu olup olmadığıdır.

SSCB ile İran arasındaki görüşmelerde İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti'nin durumu ele alınır ve bu sorunun İran'ın iç sorunu olduğu, bunun karşılıklı görüşmelerle barışçıl bir biçimde ve demokratik hakların tanınması temelinde çözülmesi konusunda anlaşılır. Mehabad Kürt Cumhuriyeti, belli anlamda Azerbaycan sorunu ile içiçe ele alınır. Azerbaycan'daki demokratik hakların elde edilmesi, aynı

zamanda tüm İran çapında demokratikleşmenin gerçekleşeceği anlamına gelir. Böylesi bir durumda da Mehabad'da özerklik ve ulusal haklar sağlanmış olacaktır. SSCB'nin Mehabad'ı İran'a karşı koz olarak kullandığı eleştirisinin, sadece bir iddia ve iftira olduğu da açıkça ortaya çıkmaktadır.

• • •

Bu noktalara dikkat çektikten sonra, anlaşmanın imzalanması sonrasındaki gelişmeleri de kısaca aktarmak gerekiyor.

Her ne kadar anlaşma imzalandıysa da, gerek ABD ve İngiliz emperyalistleri, gerekse de İran hakim sınıfları, özellikle de ABD ve İngiliz emperyalistleriyle işbirliği içinde olanlar bu anlaşmaya karşıydılar. Anlaşmanın imzalanmasını engelleyemedikleri noktada, anlaşmanın onaylanmasının engellenmesi için harekete geçerler. Sonuç olarak başarırlar da.

Anlaşmanın parlamentoya sunulması için, İran'da genel seçimlerin yapılması gerekmektedir. Gerek İran Azerbaycanı'ndaki gelişmeler, gerekse de anlaşmanın imzalandığı tarihte, hâlâ Kızıl Ordu askeri birliklerinin İran'dan çekilmemiş olması, İran merkezi hükümeti tarafından genel seçimlerin yapılamayacağıının gerekçeleridir. Böylece seçim ertelenir. Seçimin ertelenmesi, somut olarak petrol anlaşmasının 24 Mart 1946 tarihinden sonra 7 ay içinde onaylanması için parlamentoya sunulmasını da geciktirir.

9 Mayıs 1946'da Sovyet askeri birlikleri tamamen İran'dan çekilmiştir. Mayıs ayı sonuna kadar "İran sorunu" hâlâ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin

gündemindedir. Bu sefer de Sovyet askeri birliklerinin gerçekten İran Azerbaycanı'ndan çekilip çekilmediğinin araştırılması için bir heyetin araştırma yapması vb. sorunu gündeme getirilir. Kavam'ın Mayıs ayı sonuna doğru, Sovyet askeri birliklerinin tamamen geri çekildiğini açıklamasına kadar sorun gündemde tutulur.

İran-Azerbaycan arasındaki anlaşma 13 Haziran 1946'da imzalanır. Bu anlaşmadan önce, 23 Nisan 1946'da İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti'yle Mehabad Kürt Cumhuriyeti arasında da anlaşma yapılmıştır.

ABD ve İngiliz emperyalistleri SSCB'nin petrol üretimini yükseltip uluslararası petrol pazarında, petrol tekellerince suni olarak yüksek tutulan petrol fiyatını düşürmesinden, kendi tekellerinin sarsılmasından korkarlar. Bunu engellemek için de birçok dalavereye başvururlar.

13 Haziran 1946'da İran-Azerbaycan anlaşması sonrasındaki gelişmeleri, "Büyük Sovyet Ansiklopedisi"nden aktaralım:

"Kavam Hükümeti, halk kitlelerini aldatmak için, hazine topraklarının köylülere dağıtılması, ilerici demokratik reformların gerçekleştirilmesi vs. üzerine sahtekârca bir deklarasyon yayınladı.

Aynı dönemde demokrat güçlere karşı bir saldırıya hazırlanan İran gericiliği ve onların efendileri, İngiliz ve Amerikan emperyalistleri, göçebe aşiretlerin hanlarını ve onların çetelerini silahla donatıyorlardı. İngiliz Hükümeti, 1946 Temmuz'unda İran Körfezi'ne savaş gemilerini gönderdi. Ağustos ayında, Basra'ya, İran sınırına kadar ilerleyen birçok İngiliz tümeni indirildi. Kavam, gerici güçlerin toparlanması için 1946 Haziran'ında, içinde gerici toprak sahiplerinin, memurların ve tüccarların birleştiği sözde İran "Demokrat" Partisi'ni kurdu. Bu gerici parti, Halk Partisi'ne, sendikalara ve köylü birliklerine karşı mücadele yürüttü. 14

Temmuz 1946'da, Anglo-İranian Oil Company (AİOC) şirketinde patlayan ve AİOC'nin İran'ın politik işlerine karışmasına karşı bir protesto eylemi oluşturan grev, silah zoruyla bastırıldı. Demokratik kamuoyunu aldatmak, zaman kazanmak ve Halk Partisi'nin elini bağlamak amacıyla Kavam, Halk Partisi'nin üç üyesini kısa bir zaman için (1946 Ekim'inin ortasına kadar) kabinesine aldı. Gericilik, konumunu sağlama aldıktan sonra, saldırıya geçti. 1946 Eylül'ünde Anglo-Amerikan gericileri ve Tahran hükümeti tarafından kışkırtılan Kaşkallı ve diğer Güney-İranlı hanların demokratik Azerbaycan'a ve Halk Partisi'ne karşı silahlı bir eylemi gerçekleştirdi.

Şah ve Başbakan Kavam'ın emri üzerine, 10 Aralık 1946'da Azerbaycanlılar içinde bir kan banyosu gerçekleştirildikten sonra demokratik hareketi vahşice ezen İran askeri birlikleri İran Azerbaycanı'na yürütüldü. Bütün demokratik reformlar geriye alındı ve bir askeri ve polis terörü rejimi kuruldu. Binlerce Azerbaycanlı kurşuna dizildi ya da darağacına çekildi. Kürdistan'daki ulusal demokrat hareket de ezildi; Muhammed Qazi ve Kürtlerin diğer önderleri asıldılar. Bunlara paralel olarak demokrat gazeteler yasaklandı ve Halk Partisi ile sendika komiteleri dağıtıldı. Tahran ve diğer kentlerde sayısızca demokratik kadro tutuklandı.

İran hükümetinin dış politikası, son derece keskin antisovyetik hatlara sahip bir karakter aldı. Anglo-Amerikan emperyalistlerinin emri ve Kavam'ın önerisiyle, 4 Nisan 1946 tarihli Sovyet-İran anlaşması, Meclis tarafından 22 Ekim 1947'de geçersiz olarak ilan edildi. Bundan önce 6 Ekim 1947'de Amerikan askeri danışmanlarının İran ordusu üzerinde artırılmış tek taraflı denetimleri üzerine bir İran-Amerikan askeri anlaşması imzalanmıştı. İran jandarması içinde Amerikalı danışman General Schwarzkopf, tam emir

yetkisine sahipti. Haziran 1947'de Waşington'da imzalanan, İran'a verilecek 25 milyon dolar değerindeki Amerikan askeri kredisine ilişkin İran-Amerikan anlaşması uyarınca İran ordusu ABD tarafından yeni silahlarla donatıldı." (Büyük Sovyet Ansiklopedisi, "Yeryüzünün Ülkeleri" dizisi, No 21, İran, sayfa 99-101, VEB Bibliyografi Enstitüsü Leipzig, 1955, Almanca)

İran-Azerbaycan anlaşmasından, 22 Ekim 1947'de Sovyet-İran ortak petrol şirketi anlaşmasının onaylanmayıp, iptal edilmesine kadar İran'daki gelişmeler kaba hatlarıyla böyledir.

Tüm bu gelişmeler de göstermektedir ki, İran Azerbaycanı Ulusal Hükümeti'nin yıkılmasının ve Azerbaycan'da binlerce insanın katledilmesinin sorumluları ve suçluları, İran hakim sınıflarıyla, ağababaları ABD ve İngiliz emperyalistleridir.

Bunlar, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasının da sorumluları ve suçlularıdır. (Burada Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının iç nedenleri üzerinde durmuyoruz.) Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas sorumlusunun ve suçlusunun Sovyetler Birliği olduğunu savunanlar, niyetleri ne olursa olsun, ABD ve İngiliz emperyalistlerini ve İran hakim sınıflarını temize çıkarmakta ve sonuç itibariyle de emperyalistlerin savunuculuğu konumunda konalamaktadırlar.

SSCB-İran petrol anlaşması ve Kızıl Ordu'nun askeri birliklerinin İran'dan geri çekilmesi bağlamında söylenmesi gereken şey, bu iki sorunun da Mehabad Kürt Cumhuriyeti'yle doğrudan bir bağının olmadığı ve SSCB'nin "kendi çıkarı" için Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni İran'a karşı kullanmadığı ve "kurban" etmediğidir.

SSCB'ye Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında eleştiri getirenlerin kaygısının merkezinde Kürt milliyetçiliği vardır.

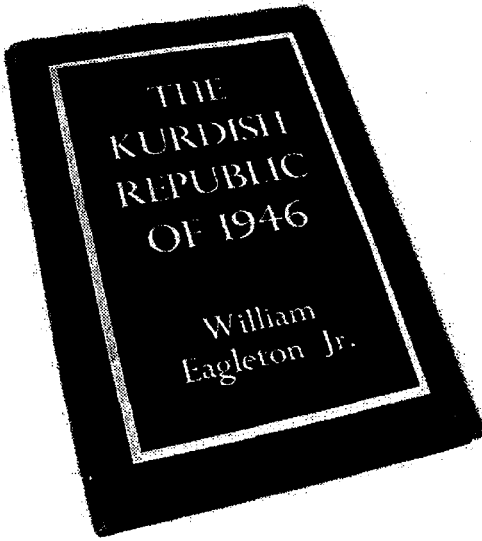
Mehabad bağlamında SSCB'ye eleştiri getirenler, tarihsel olguları da çarpıtmaktadır.

Fakat, enternasyonalizmden dem vurup, SSCB'ye "*Büyük Han  ovenizmi*" eleştirisi yöneltenler, Mehabad'ın Proleter Dünya Devrimi'nin çıkarları bağlamındaki önemini ortaya koymakla y k ml d rl r. Ya da, enternasyonalist olma görüntülerine son vermelidirler. Burjuva milliyetçilerinin, SSCB'yi enternasyonalizm adına eleştirme hakları yoktur.

MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ ARCHİ ROOSEVELT Jr. ve WILLİAM AEGLETON Jr. TARAFINDAN NASIL ANLATILIYOR?

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışı sözkonusu edildiğinde, dayanan yazı, kitap vb. eserlerin başında William Aegleton Jr.'nin **"Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946"** adlı kitabı gelmektedir. Aegleton'un bu kitabıyla birlikte sözkonusu edilen bir diğer dayanak ise Archi Roosevelt Jr.'nin Temmuz 1947'de **"Ortadoğu Gazetesi"**nde yayınlanan **"Mehabad Kürt Cumhuriyeti"** başlıklı yazısıdır. Roosevelt'in bu yazısı, Aegleton tarafından dayanan temel kaynaklardan başlıcasıdır.

Özellikle 1980'li yılların sonlarına doğru giderek çoğalan ve 1990'lı yıllarda ise Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunun hemen hemen her yıldönümünde yazılar yazıldı, tavırlar takınıldı.

1946 Kürdistan Cumhuriyeti

Takınılan tavırların çoğunluğu, Aegleton'un kitabında ortaya konan çerçevede kalan ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı konusunda Sovyetler Birliği'ne eleştiri adına suçlama ve saldırıda bulunan tavırlar oldu.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni savunma adına Sovyetler Birliği'ne ve sosyalizme yapılan saldırılarda, Aegleton'a "tarihsel tanık" olarak dayanılmaktadır. Günümüzde Sovyetler Birliği şahsında sosyalizme saldırılar için dayanılan "tarihsel tanık" Aegleton ise, esasta Roosevelt'e dayanmakta, bazı uç noktaları törpüleyerek ve bazı tarihleri değiştirerek Roosevelt'in düşüncelerinin özünü aynen savunmaktadır.

Durum böyle olduğuna göre, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Sovyetler Birliği'ne ve Sovyetler

Birliği şahsında sosyalizme yapılan saldırıların dayandırıldığı bu esas kaynaklara bakmak ve Roosevelt ve Aegleton'un sorunu nasıl açıkladıklarını ortaya koymak gerekiyor.

En başta belirtilmesi gereken olgu, Roosevelt ve Aegleton'un ABD emperyalizminin Ortadoğu'daki siyasetinin doğrudan uygulayıcıları oldukları gerçeğidir. Her ikisi de değişik tarihlerde de olsa İran'da ABD emperyalizminin "temsilciliği"ni yapmış, daha sonradan da ikisinin de CIA ajanı oldukları açıklanmıştır.

ABD emperyalizminin doğrudan temsilcilerinin Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında yazdıkları da, doğrudan ABD emperyalizminin Sovyetler Birliği'ne, sosyalizme karşı siyaseti ve Ortadoğu'da egemenliğini sağlama siyaseti temelinde; bu siyasete hizmet etme temelinde yazılmıştır.

Gerek Roosevelt, gerekse de Aegleton Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışı hakkında tavır takınırlarken, İngiliz emperyalizminin özellikle de ABD emperyalizminin İkinci Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında İran'daki rollerinin ne olduğu üzerine –kendi bakış açılarıyla bile– durmamaktadırlar. Tam burjuva tarihçilerine özgü bir tavrıla, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin tarihi, içinde bulunulan koşullardan, ABD ve İngiliz emperyalizminin İran devletiyle ilişkilerinden ve İran devleti üzerindeki etkilerinden kopuk; sorunu sadece Mehabad'la Sovyetler Birliği ve İran'la ilişkin gösterme maharetine sahip olduklarını ispatlamaktadırlar.

Gizlenen sadece ABD ve İngiliz emperyalizminin İran'la ilişkisi, etkisi değildir. Somut olarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti ve aynı çerçevede İran-Azerbaycanı Ulusal Hükümeti'nin yıkılışında ABD ve İngiliz emperyalizminin İran'daki temsilcilerinin doğrudan rol oynadıkları gerçeği de gizlenmektedir. Böylece, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin

yıkılışının esas sorumluları olan İran hakim sınıfları ve bunları doğrudan etkisi altına alan ve yönlendiren ABD ve İngiliz emperyalistleri olduğu gerçeği gizlenmektedir.

Roosevelt ve Aegleton'un Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkındaki gelişmeleri ABD emperyalizminin ve genel olarak emperyalizmin çıkarları bakış açısıyla ortaya koymaları doğaldır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında yanlış olan, Kuzey Kürdistan'da Kürt ulusunun kurtuluşu adına, halkların özgürlüğü ve proletarya enternasyonalizmi adına hareket ettiğini söyleyenlerin, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında esas olarak ABD emperyalizminin savunucuları olan Roosevelt ve Aegleton'a dayanmaları; hatta Aegleton'u "tarihsel tanık" olarak göstermeleri ve bu temelde de Sovyetler Birliği'ne ve sosyalizme saldırmalarıdır.

Kuşkusuz, dayanak ve "tarihsel tanık" olarak Roosevelt ve Aegleton alınırsa, Sovyetler Birliği'ne ve sosyalizme saldırmak da doğal bir sonuç olarak ortaya çıkar.

Ortaya çıkan birşey de, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Roosevelt ve Aegleton'a dayanıp, ulusal kurtuluş, halkların özgürlüğü ve proletarya enternasyonalizmi adına hareket ettiği iddiasında olanların bakış açısının da, gerçekte burjuva bakış açısı olduğudur.

Roosevelt ve Aegleton'un tavırlarını ortaya koyarken, kendimizi, Sovyetler Birliği'ne saldırılarda öne çıkan bazı tavırları ele almakla sınırlandırıyoruz. (Mehabad Kürt Cumhuriyeti konusundaki genel tavrımızı birinci bölümde ve SSCB-İran Petrol Anlaşması hakkındaki tavrımızı da ikinci bölümde ortaya koyduk.)

Archibald B. Roosevelt Mahabad'ta

a) Archi Roosevelt Jr. ve Mahabad Kürt Cumhuriyeti

Mahabad Kürt Cumhuriyeti hakkında Archi Roosevelt Jr., yukarıda da belirttiğimiz gibi Temmuz 1947'de *"Ortadoğu Gazetesi"*nde yayınlanan bir yazıda tavrı takınır.

Bu yazının yayınlandığı dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ertesinde Sovyetler Birliği başta olmak üzere, ortaya çıkan Halk Diktatörlükleri'ne, kısacası Sosyalist Blok'a karşı emperyalistlerin "soğuk savaş" yürüttükleri dönemdir.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Hitler faşizmine ve Almanya-İtalya-Japonya faşist blokuna karşı mücadelede değişik ülkelere yerleştirilen "Müttefik Güçler" in askeri güçlerinin, savaşın bitmesiyle geri çekilmesi; ve savaş sonrasındaki durumun, düzenin nasıl üzerine mücadele yürütülür.

Bu mücadelenin bir parçası da İran'daki durum ve "Müttefik Güçler" in askerlerinin İran'dan geri çekilmesi.

sorunudur. Bu konuda Kızıl Ordu birliklerinin İran'dan çekilmesi bağlamında ABD önderliğinde ve Birleşmiş Milletler'de Sovyetler Birliği'ne karşı değişik oyunlara başvurulur, yalan haberler yayılır ve suni bir "İran sorunu" yaratılır.

Savaş sonrasında İran'da hakimiyetlerini pekiştirme mücadelesi veren ABD emperyalizmi, SSCB'nin İran'la yaptığı petrol anlaşmasını da boşa çıkarma, daha önce petrol alanında İran'da hakim güç olan İngiliz emperyalizmini de geride bırakma çabalarını sürdürmektedir. Fakat İngiliz emperyalizmiyle olan dalaşı ikinci planda ele almakta ve esas mücadele, İngiliz emperyalizmiyle de birlikte, Sovyetler Birliği'ne karşı verilmektedir.

9 Mayıs 1946'da Kızıl Ordu birliklerinin İran'dan tamamen geri çekilmesi sonrasında, ABD ve İngiliz emperyalistleri İran devleti üzerindeki nüfuzlarını kullanarak ve birlikte hareket ederek Azerbaycan Ulusal Hükümeti'ni ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmak; SSCB-İran petrol anlaşmasını onaylatmamak için çalışırlar ve istediklerini de elde ederler.

İşte Roosevelt'in yazısı da ABD emperyalizminin bu konudaki siyasetinin bir parçası, Sovyetler Birliği'ne karşı propaganda malzemesi olarak yazılır.

Roosevelt, yıkılışından kısa bir süre önce Mehabad'a gidip Qazi Muhammed'le görüşen ve bu görüşme sonrasında Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ndeki durumu; İran askerinin Mehabad'a saldırısı durumunda Mehabad'ın direnme gücünün olup olmadığını, askeri gücünün ne olduğunu İran merkezi yönetimine ve hizmetinde olduğu ABD emperyalizminin İran'daki başyöneticilerine bildirerek, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışından payı olan biridir.

Roosevelt'in sözkonusu yazısı, bildiğimiz kadarıyla bütünüyle Türkçeye çevrilmiş değildir. Esas olarak Aegleton'un kitabında, Aegleton'la farklılık gösteren bazı yanların ortaya konulması için aktarılan belli alıntılarla sınırlıdır.

Bizim elde ettiğimiz Roosevelt'in yazısı Almancasıdır. Pogrom Yayınları tarafından derlenen üç ciltlik "Kürtler ve Kürdistan" başlıklı kitabın birinci cildi, 229-257. sayfalarında yer almaktadır. Roosevelt'den aktardığımız tüm alıntıların kaynağı bu kitaptır.

Roosevelt, 1941'de Sovyet ve İngiliz askerlerinin İran'a girmesi ve sonrasındaki genel durumu ortaya koyarken, Kızıl Ordu birliklerinin bulunduğu bölgelerde Sovyetlerin Kürt aşiret reislerine kendi bölgelerini **yönetme** izni verdiklerini, İngiliz askeri birliklerinin ise aşiretleri **kontrol altında** tuttuklarını yazarak Sovyetlerin Kürtleri, İran devletine karşı kışkırttığı yönlü tavrının temelini atmaktadır. ABD askeri birliklerinin de İran'a girdiği konusunda ise tek kelimeyle bahsedilmemektedir.

Durum tespiti yaparken de, a) sanki Kürtlerin Sovyetlerin egemenliği altında olduğu izlenimini yaratmakta ve Kürtlerin kendilerinin ulusal özgürlük ve haklarına sahip çıkma diye bir sorunlarının olmadığı; bunu Kürtlere Sovyetlerin dayattığı; b) Kürtlerin kendi kendilerini yönetmesinin kötü ve c) İngilizlerin aşiretleri kontrol altında tutmasının ise iyi olduğu görüşünü dolaylı olarak propaganda etmektedir.

1941 Eylül ayından 1944 Eylül ayına kadar (Roosevelt 1945 Sonbahar'ına kadar diye yazmaktadır) "Serbest Bölge" (nomansland) diye adlandırılan bölgenin Bane, Saqız ve Serdeşt bölümünde Hama Reşid Han'ın ve diğer bölgelerde de Kürt ağalar ve şeyhler tarafından yönetilen Kürdistan bölgelerinin İran merkezi yönetiminin eline geçmesiyle,

“Serbest Bölge”nin daraldığını ortaya koyduktan sonra, geriye kalan “Serbest Bölge” içinde önemli olan şehrin sadece Mehabad olduğunu yazarak genel durum tespiti bitirmektedir.

Ardından Komela’nın kuruluşuna geçer. 16 Ağustos 1943’de Komela’nın gizli olarak kurulduğunu anlattıktan sonra şu tespiti yapmaktadır:

“Bölgeye ilgi duyan esas olarak iki büyük gücün, sonunda, ‘Komela’nın kuruluşunu öğrenmeleri kaçınılmazdı. Kerkük civarındaki petrol sahaları Kürt bölgesinde bulunan İngilizler gelişmeleri dikkatle izliyorlardı. Musul’daki İngiliz siyasi müşaviri bazen ta Mahabad’a kadar gidiyordu, astları ise Rewanduz, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye’de konumlanmışlardı. Fakat İngilizler, Arapların direnişine yol açmadan Kürtleri niyetlerinde güçlendiremezlerdi, dolayısıyla, Kürt milliyetçilerinin diplomatik atılımlarına kulak asmadılar.” (agk., sayfa 233)

Bu tespitler yapılırken birkaç sahtekârlık birarada yapılmaktadır. Birincisi, ABD emperyalizmi bütünüyle işin dışında bırakılmaktadır. İkincisi, bölge üzerinde ilgisi olan “iki büyük güç”ten bahsederek bu iki güçten birinin İngiltere olduğu tespit edilse de; bizzat İngiliz emperyalizminin İran’da, somutta da Mehabad bağlamındaki etkisi, rolü ve tavrı gizlenmektedir.

Kuşkusuz İngiliz emperyalizmi Kerkük’teki petrol çıkarlarını düşünür. Kuşkusuz, İngiliz emperyalizmi Kürtlerin, kendi çıkarlarına ters gelen bağımsızlık, özgürlük istemlerine kulak asmaz ve böylesi bir hareketi desteklemez. Fakat, somutta İngiliz emperyalizminin Kerkük petroleri bağlamındaki çıkarlarına atfedilirken; İran’daki çıkarları, İran devleti üzerindeki nüfuzu ve ezilen ulusların ulusal baskıya uğratılmasında oynadığı rolü gizlenmektedir.

Üçüncüsü ise, bölgeye ilgi duyan ikinci büyük gücün Sovyetler Birliği olduğu ve Sovyetler Birliği'nin de İngiliz emperyalizmi gibi bölgede egemen güç olmaya çalışan, adı verilmesede emperyalist bir güç olarak gösterilmesidir.

İngilizlerin Kürtlerin diplomatik atılımlarına kulak asmadıklarını, Sovyetlerde durumun değişik olduğunu tespit ettikten sonra, yazının çerçevesi artık Sovyetler ve Mehabad çerçevesine sıkıştırılmakta, İran ve İran-Azerbaycan'ındaki gelişmeler de bu çerçevede açıklanmaktadır. İngilizlerin tavrını aktardıktan sonra Sovyetlerin tavrını ise şöyle aktarmaktadır:

"Sovyet Sızması

Sovyetlerin durumu farklıydı. 1942 yılında bir kez önde gelen ağaları Bakû'ya davet etmiş olmalarına rağmen, başlangıçta besbelli ki Kürtler arasında aktif bir faaliyete hazırlıklı değillerdi. Hatta Sovyetler, aynı yılın ilkbaharında Kürtler Urumiye gölünün batısındaki bazı köyleri basınca, İran ordusunu ve polis güçlerini bile bölgeye geri getirdiler (ne var ki, sürekli karışarak, onların olası hizmetlerini pratikte engellediler). Fakat zaman geçtikçe, Sovyetlerin durumun olanaklarını görmeye başladılar. 1944 yılında Azerbaycan ve Kürdistan'ın her yerinde Sovyet siyasi komiserleri ve çoğunlukla Azerbaycan'ın Sovyet kesimindeki müslümanlardan diğer ajanlar bulunuyordu. Kürdistan'daki faaliyetlerinin merkezi Rızaiye'deki Sovyet Konsolosluğu idi. Sovyetler Birliği'ndeki 100 000 Kürtten en azından biri onun emrinde çalışıyordu. 'Yüzbaşı Caferov' adıyla tanınan bu adam, Kürt kıyafeti içinde, aşiret mensupları ve köy sakinleri arasında serbestçe dolaşıyordu." (agk., sayfa 234)

Sovyetlerle ilgili genel durumu böyle aktardıktan sonra Roosevelt Mehabad'da Sovyet-Kürt ilişkilerinin nasıl başladığını da şöyle aktarmaktadır:

"Mehabad'daki Sovyet faaliyetleri, bu ajanlardan ikisinin, 'Abdullahov' ve 'Hacıov'un, güya Kızıl Ordu için at satın almak üzere orada ortaya çıkmalarıyla başladı. Kürt milliyetçi hareketiyle ilk kez temasa gelmeleri besbelli tesadüfi bir karşılaşma ile olmuştur. Abdullahov'un, Mehabad'daki bir Ermeni şarap tüccarının yanında Kürt kıyafetli bir adamla karşılaştığı ve Kürt milli kıyafeti giydiği için ona iltifatlar yaptığı hikâye ediliyor. Gösterilen bu alaka, tesadüfen 'Komela'nın kurucularından biri olan bu Kürdün ilgisini uyandırıyor. Sohbeta başlıyorlar ve sonunda Kürt, Kürtler milliyetçi bir parti kuracak olurlarsa Sovyetlerin silah verip vermeyeceğini soruyor. Abdullahov soruyu karşı soruyla yanıtlıyor: "Kimden korkuyorsunuz?" Kürt, sadece kendi Hanlarından korktuklarını söylüyor. Abdullahov yanıtında Hanlara duyduğu antipatiyi dile getiriyor; bunun üzerine Kürt onu bir eve götürüyor ve 'Komela'nın diğer liderleriyle tanıştırıyor.

Sovyet makamlarıyla başka toplantılar ayarlanıyor ve 'Komela' liderlerinden Rusça bilen birisi, partinin irtibat subayı oluyor. Parti programı aynı şekilde "Üç Büyükler"e (İngiltere, ABD, SSCB) seslense de, o andan itibaren 'Komela'nın Sovyetlerin nüfuz alanı içine girmesi kaçınılmazdı." (aynı yerden)

Roosevelt Komela'nın Sovyet nüfuzuna girmesinin kaçınılmazlığını böyle aktardıktan sonra da Komela ile Sovyetlerin ilişkilerini ve gelişmeleri şöyle aktarmaktadır:

"Bu sıralar tam da uluslararası Sovyet propaganda örgütü 'VOKS', İran'ın her yerinde bir dizi 'İran-Sovyet Kültürel İlişkilerini Geliştirme Dernekleri' kurmaya başladı. 'Komela' evlerde toplanmaya devam edemeyecek kadar büyüdüğü için, liderleri Sovyetlerden Mehabad'da da böyle bir dernek kurmalarını rica ettiler; böylelikle, fazla dikkat çekmeden toplanabilecekleri bir yer elde etmeyi

umuyorlardı. Sovyetler bu isteği derhal yerine getirdiler; dernek kuruldu, fakat İran-Sovyet ilişkilerini Geliştirme Derneği'nin kolu olarak değil, 'Kürdistan-Sovyet ilişkilerini Geliştirme Derneği' olarak (Encümen-i-Ferhengi-i-Kurdistan-u-Şuravi). Çok geçmeden Kürtler kulübe doluştular ve yeni hamilerine müteşekkirliliklerini, Leningrad galiplerine Kürt tütününden yapılmış 10 koli sigara göndererek gösterdiler.

Sonunda 'Komela', Nisan 1945'te dernek kulübünde yapılan bir törenle kamuoyu önüne çıktı. Rızaiye'deki Sovyet Konsolosu ve Azerbaycan 'VOKS' yöneticisi onur konuklarıydı. Törenin en önemli program maddesi, 'Daik Nişteman' (Ana Vatan) adındaki bir kadının 'Irak', 'İran' ve 'Türkiye' adındaki üç külhanbeyi tarafından kötü muameleye maruz bırakılıp, sonunda kahraman oğulları tarafından kurtarıldığı bir 'opera' idi. Tiyatro şeklindeki bir sunuya tamamen yabancı olan izleyiciler derinden etkilendiler; ömür boyu birbirine düşman olan adamlar gözyaşları içinde birbirlerine sarılıp Kürdistan'ın öcünü almaya yemin edince, aileler arasında nesillerden beri devam eden kan davaları bir yana bırakıldı." (agk., sayfa 235)

Sovyetlerle Komela arasındaki ilişkilerin gelişmesi bu biçimde aktarıldıktan sonra, sıra Komela'yı Sovyetlerin talimatları doğrultusunda yönetebilecek, Sovyetlerin güvenebileceği birinin Komela'nın liderliğine getirilmesine gelmektedir. Roosevelt bunu da şöyle aktarmaktadır:

"'Komela'nın demokratik örgütlenmesinden hoşnut olmayan ve uzun zamandır örgütü onların talimatı doğrultusunda yöneteceğine güvenebilecekleri birini arayan Sovyetleri memnun edecek şekilde, bu tören sırasında, Kürt devletinin müstakbel başkanı Qazi Muhammed, sonunda partiye üye alındı.

Aşiretlerin birliğinin gücünü görmüş olan Sovyetler, başlangıçta aşiret reislerine başvurarak, milliyetçi harekete

önderlik etmelerini istemişlerdi. Fakat bunlardan sadece üçü, bu görev için yeterince saygınlığa sahipti – Mameşlerin saygıdeğer reisi ve üyesi oldukları federasyonun tanınan lideri Karancı Ağa Reis-el-Aşair; Şikaklar aşiretinin reisi, Kürdistan'ın 'büyük ihtiyar'ı Emir Han Şerifi; ve son olarak, İran hükümetinin, polis onur yüzbaşısı olarak bölgede güvenlik sorumluluğunu kendisine bıraktığı inançlı bir muhafazakâr olan Debokrilerden Emir Asad. Fakat her üçü de Sovyetlerin bu yöndeki hareketlerini nazik kaçamaklı sözlerle yanıtladılar.

Böylece Sovyetler sonunda, kadılık yapan ve Mahabad'ın dini lideri olan Qazi Muhammed'e başvurdular; ayrıca o, kentin en saygın ailesine mensuptu. Sık sık onun evine konuk oldular ve sonunda İran hükümeti üzerinde baskı yaparak, kardeşi Seif Qazi'nin bu bölgede Emir Asad'ın yerine hükümet temsilcisi olmasına yardımcı oldular. Seif Qazi, 'Polis Komutanı' unvanını aldı. Qazi Muhammed güya kuruluşundan ancak bir yıl sonra 'Komela'dan haberdar olmuş, bunun üzerine, gönderdiği elçiler vasıtasıyla, ihtiyatlı bir biçimde, yandaşlığını bildirmiş. 'Komela' liderleri onu aralarına almamayı kararlaştırmışlardı, çünkü güçlü ve otoriter karakteri yüzünden ve çocukluklarından beri ona ve ailesine göstermeye alışık oldukları saygı yüzünden, sonunda onun partiye hükmedeceğinden ve partinin demokratik örgütlenmesine son vereceğinden korkuyorlardı. Sovyetlerin inatlı ısrarı sonucunda sonunda 'Komela' onu üye alınca, tam da korkulan başa geldi – parti üzerinde tek adam hakimiyeti.

Qazi'nin üye alınması, Sovyetlerin Kürtleri çabucak, 1945 yazında Sovyetlerin başka yerlerde gösterdiği artan saldırganlığı yavaş yavaş yansıtmaya başlayan Sovyet politikasının çizgisine getirmesini mümkün kıldı. O zamana kadar Sovyetlerin nüfuz aracı, İranlı solcuların halk cephesi

partisi olan 'Tudeh Partisi' idi; bu parti, İran'ın başka kısımlarında başarılı olmasına rağmen, Kürdistan'da tutunmayı asla başaramamıştı. Fakat Sovyetler yeni, hırslı bir plan üzerinde düşünmeye başladılar – İran'ın kuzeybatı bölgesini Sovyetler Birliği'ne katmak. Buna uygun olarak Azerbaycan'da, 'Tudeh'in yerine geçen bir bağımsızlık partisi kurdular. Bu parti böylece, İran'ın diğer bölgelerinde 'Tudeh'i sıkıntıya sokmadan, bir devrim körükleyip, bölgenin bağımsızlığını ilan ederek, muhtemelen Sovyetler Birliği içine alınmayı isteyebilirdi. 'Tudeh' kendini feshedip, sonra da 'Azerbaycan Demokrat Partisi' olarak yeniden kurarak Sovyet emirlerine itaat etti. Bunun üzerine Azerbaycan Türkçesini resmi dili olarak kullanmaya ve İran'dan ayrılmayı talep etmeye başladı." (agk., sayfa 235-237)

Bu uzun alıntıyı aktarmamızın nedeni, esas olarak Roosevelt'in Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasından önceki dönemde var olan gelişmeleri nasıl ele aldığıнын bütünlük içinde görülmesidir. Roosevelt'den şimdiye kadar aktardığımız alıntılardan ortaya çıkan temel çizgi, Sovyetlerin Kürtleri kendi "planları" için kullandıklarıdır. Roosevelt, Sovyetlerin Kürtlerle ilişkisini, Sovyetlere malettiği bu "plan", "İran'ın Kuzeybatısını Sovyet topraklarına katma planı" için Kürtlerin kullanılması ve bu çerçevede de Kürt hareketini kendi komutası altına almaya çalıştığı senaryosuyla açıklamaktadır.

Kürtlerin milliyetçiliklerinden dolayı, İran-Azerbaycanı çerçevesinde ve Azerbaycan Demokrat Partisi çatısı altında yaşamak istemediklerini anlatan Roosevelt şöyle devam etmektedir:

"Mehabad'ı da içine alan Azerbaycan'ın batı kısmındaki Kürtlerden, Azerbaycan-Türk milliyetçiliğini alenen bayrağına yazmış bir partiye girmeleri beklenemezdi. Onları

Sovyet planına dahil etmek için bu nedenle yeni bir parti kurulmak zorundaydı.” (agk., sayfa 237)

Azerbaycan Demokrat Partisi’ne Türk milliyetçiliğini de bu arada maleden Roosevelt, yeni kurulacak partinin (KDP’nin) kurulmasının gerekliliğini de Kürtlerin “Sovyet planına” dahledilmeleri olarak göstermektedir. Söz konusu yeni partinin kurulması için neler yapıldığını da şöyle aktarmaktadır:

“12 Eylül’de, Meyanduwab’daki Sovyet kent komutanı Yüzbaşı Namazaliyev, önemli Kürt aşiretlerinin reislerine, Qazi Muhammed ve Seif Qazi’yle beraber Tebriz’e giderek, orada güya Sovyet konsolosu ile buluşmalarını emretti. Oraya vardıklarında, afallayan Kürtlere tren istasyonuna gitmeleri emredildi, orada da çabucak Bakû trenine bindirildiler. Üç gün boyunca kent dışında bir villada kalıp, gezi, tiyatro, opera ziyaretleriyle eğlendirildiler. Dördüncü gün, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Başkanı Bagirov’un resmî kabulüne götürüldüler. Bagirov, Rıza Şah’ın yönetimi altında maruz kaldıkları haksızlıklara karşı ateşli bir konuşma yaptı ve Sovyet Hükümeti’nin, ezilenlerin özgürlüğünü hedefleyen ve katılmalarını hararetle salık verdiği yeni Demokratik Parti’ye yardım edeceğine söz verdi. Hem, etkisiz bir bozguncular grubu olarak gösterdiği ‘Tudeh Partisi’ni, hem de, Irak’ta İngiliz gizli servisinin koruması altında başladığını ve İngiliz emperyalizminin aleti olduğunu söylediği ‘Komela’yı mahkûm etti. Kürtler seyahatleri hakkında hiçbir şey söylememe konusunda uyarıldıktan sonra, Tebriz trenine bindirilip, oradan da Kızıl Ordu araçlarına aktarılarak evlerine götürüldüler.

‘Kürdistan Demokrat Partisi’

Gezinin sonuçları çok geçmeden ortaya çıktı. Geri dönüşünden kısa süre sonra Qazi Muhammed önde gelen Kürtleri bir toplantıya davet ederek, ‘Kürdistan Demokrat

Partisi'nin kuruluşunu bildirdi ve hepsini ona katılmaya çağırdı. Birçok kişi coşkuyla yanıt verdi, çünkü partinin adından, onun hedefinin Amerikan modeli bir demokrasi olduğu sonucunu çıkarmışlardı.” (aynı yerden)

Şovyetler Birliği'ni Kürtleri kendi planları için kullanan, Kürtlerin ne yapması gerektiğini emreden ve kavram olarak kullanılmasa da bölgede egemenlik kurmaya çalışan yayılmacı, emperyalist bir güç olarak göstermeye çalışan Roosevelt, “Demokrat Parti”den bahsedildiğinde, bu isimden “Amerikan modeli bir demokrasi”nin anlaşıldığı görüşünü araya sokarak ABD emperyalizmini şirin göstermeye çalışmaktadır.

Roosevelt'ten buraya kadar aktardığımız alıntılar, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesinde Sovyetlerin Kürtleri Qazi Muhammed ve KDP üzerinde komutası altına aldığı ve istediği gibi yönlendirdiği tezini nasıl işlediğini göstermektedir. Roosevelt'in Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışı hakkında söylediklerine de yeri geldiğinde değineceğiz.

b) William Aegleton Jr. ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti

Aegleton, 1959'da yeniden İran'a gittikten sonra, Doğu Kürdistan'a, Mehabad'a da gider. Anlattığına göre birçok kişiyle görüşür ve Mehabad hakkında bilgi edinir. 1962 başlarında **“Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946”** adlı kitabını yazmayı bitirir.

Bu kitabın yazıldığı dönemde de –Sovyetler Birliği'nde revizyonizmin iktidara gelmiş olmasına rağmen– emperyalist cephenin sosyalist olarak gördüğü “Doğu Bloku”na karşı “soğuk savaş”ı sürmektedir. Fakat, Mehabad bağlamında artık olayların unutulmaya başlandığı, yer yer

de ABD ve İngiliz emperyalistlerinin İkinci Dünya Savaşı süreci ve sonrasında İran'da oynadığı rolün ortaya çıktığı; artık açık yalanlara öyle kolayca inanılmadığı bir dönemde, Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında emperyalistlerin savunucuları tarafından yazılanların daha "inandırıcı" bir kılıfa büründürülmesi gerekiyordu.

Aegleton'un söz konusu kitabı yazması da esas olarak gerçeklerin başka biçimlerde gizlenmesini sağlamak; kitlelere, "tarafsız" görünüp ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas suçlusu ve sorumlusu olarak Sovyetler Birliği'ni gösterip, SSCB şahsında sosyalizme saldırmaktır. Bunu yaparken Aegleton, Kürtlerin tarihinin önemli bir dönemini "unutturmamak" maskesi altında, Kürt dostu pozuna da bürünebilmiştir. Günümüzde de Aegleton'un Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Kürt milliyetçileri tarafından "tarihsel tanık" olarak gösterilmesi, ABD emperyalizminin bu savunucusunun Kürt dostu görünme amacına büyük ölçüde ulaştığının göstergesidir.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında yazdığı kitabın önsözünde Aegleton, kitabını yazarken neye ve kime dayandığını ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de şu tespiti yapmaktadır:

"Mehabad Kürt Cumhuriyeti tarihinin tamamını, yazılı ya da basılı kaynaklardan yararlanarak toplamak çok zordur. Bu nedenle bilgileri, zayıflamaya başlamış hatıraları zorlayarak elde etmekten başka olanak yoktur. Çünkü Mehabad Cumhuriyeti yıkılınca kurulmasına katılmış olan Kürtler, katkılarına tanıklık edecek ve oynadıkları rolleri ortaya koyacak yazılı belge ve kanıtların tümünü imha etmişlerdir. İran'ın resmi kaynakları ise, İran tarihinin esas gidişinden 'sapma' olarak kabul ettikleri bu olayların 'acı hatıraları'nı korumaya hiç de eğilimli değillerdir." (Aegleton,

Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946, sayfa 9-10, Komkar Yayınları)

Aegleton'un bu açıklaması, aslında soruna bilimsel temelde yaklaşanlar için, kitabın somut belgelere dayanmadan ve esas olarak, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışından 16 yıl sonra "zayıflamaya başlamış hatıralar" dinlenerek yazıldığını; ve böylesi bir temelde yazılan kitabın ise, sorunu bilimsel temelde ortaya koyamayacağını en başında ortaya koyması gerekir.

Aegleton, ne Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni somut olarak tanımış, yaşamış, ne de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne ait belgelere dayanmıştır. Bu durum, gerçekleri görmek isteyenlere Aegleton'un ne "canlı tanık", ne de "tarihsel tanık" olduğunu göstermesi gerekir. Fakat sorunlara burjuva milliyetçi ve idealist temelde yaklaşanlar bu gerçeği görme durumunda değildir.

Aegleton, İngilizce yayınlanmış olan kaynaklardan dayandığı en önemli kaynak hakkında şunları söylemektedir:

"Mehabad Kürt Cumhuriyeti konusunda başvurduğum en önemli İngilizce kaynak, Archi Roosevelt Jr. tarafından Temmuz 1947'de Ortadoğu Gazetesi'nde yazılmış olan Mehabad Cumhuriyeti adlı yazıydı." (agk., sayfa 10)

Bu tespiti yaptıktan sonra Aegleton, Roosevelt'in yazısı hakkındaki değerlendirmesini de yapmaktadır. Tavrı şöyledir:

"Bu yazıda görülen bazı belli tarihler konusundaki sakatlıklar, o dönemde Mehabad'da cereyan eden olayların gidişiyle ilgili yargıların önemini asla azaltmamaktadır." (aynı yerden)

Buna göre Aegleton, Roosevelt'in "yargıları"nı önemli ve doğru bulmaktadır. Bu olgu, Aegleton'un özde Roosevelt'in tavrını savunduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca Aegleton'un yazdığına göre Roosevelt, Mehabad'a

yaptığı gezi konusundaki “notlarının” bir bölümünü de Aegleton’a okumuştur ve görüşlerini anlatmıştır.

Aegleton’un Mehabad bağlamında dayandığı esas yazılı belge Roosevelt’in yazısıdır. Bunun dışında “İranlıların, Arapların, Türklerin ve Kürtlerin iyiliğini” hiç bir zaman unutamayacağını tespit etmesine rağmen, yapılan iyiliğin hangi ilişkiler temelinde olduğunu açıklamamaktadır. Kürt kaynakları konusunda ise, sadece kitabın yazıldığı dönemde ölmüş olan Seyyid Ahmet’in adını yazmaktadır.

İranlılardan kendisine yardımcı olanlar ise ilginç isimlerdir. Aegleton’un tespiti şöyledir:

“Bana yardımcı olan ordu subaylarından Emekli Tümen Komutanı Tümgeneral Fazlullah Hümayuni’yi, Tuğgeneral Ali Asgar Fuyuzi’yi ve Albay Mihran’ı anmak isterim.” (agk., sayfa 12)

Fazlullah Hümayuni ile Ali Asgar Fuyuzi, bizzat Mehabad Kürt Cumhuriyeti’ni işgal edip, kuruluşuna son veren İran askerinin komutanlığını yapanlardır.

Tüm bunlar toplandığında ve Aegleton’un ABD emperyalizminin İran’daki siyasetinin doğrudan uygulayıcılarından biri olduğu da bilindiğinde, Aegleton’un Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında yazdıklarının hangi temelde ve hangi sınıfın bakış açısıyla yazılmış olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Aegleton, başta ABD emperyalizminin İran’daki siyasetinin doğrudan uygulayıcısı olan Roosevelt’e, yine İran gerici hakim sınıflarının ABD ve İngiliz emperyalistleri tarafından yönlendirilen askeri komutanlarına dayanmaktadır.

Bunun ötesinde sözde kaynaklar, “anılar”dır ve Aegleton’un gizlediği bilgi kaynaklarıdır. Burada sorulması gereken esas şey, kaynakların neden gizlendiği sorusudur. Gerçekte böyle bir kaynak var mıdır? Eğer varsa neden

gizlenmektedir? Aegleton'un sonradan CIA ajanı olduğunun açıklandığı bilindiğinde, sözkonusu kaynakların da ne tür kaynaklar olduğu tahmin edilebilir.

Aegleton'un kitabına dayanılamayacağı, sadece dayandığı kaynaklara da bağlı değildir. Aegleton, "zayıflamaya başlamış hatıraları" ne kadar zorlasa da a) gerçeği olduğu gibi ortaya çıkaramaz, b) hatıralarını anlatan insanların olayları kendi algılama ve bakış açılarıyla aktaracağı bilindiğinde; aktarılan bilgilerin ne kadar gerçek olduğu da soru işaretidir.

Bunun da ötesinde Amerikalı biri olarak Aegleton'a yardımcı olanların -Aegleton'un sıradan bir Amerikalı olmadığı da bilinmektedir-, Aegleton'a vereceği bilginin Sovyet yanlısı bilgi olmayacağı da açıktır. Ayrıca eğer böyle birileri çıksa da, Aegleton anlatılanları kendi bakış açısına uygun hale getirerek kullanmaktan geri kalmayacaktır.

Nitekim, kitabın gidişatı içinde olayları aktarırken Aegleton, sanki kendisi olayı yaşamış, şahidi olmuş gibi, "şöyle dedi", "şöyle yaptı" vb. biçimde durumu aktarmaktadır. O dönemin tarihsel gerçeklerini, uluslararası durumu ve İran'daki somut gelişmeler hakkında kendisini Aegleton'un verdiği bilgiyle sınırlayan okuyucu da, bu arada farkında olmadan, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin tarihini, olayı yaşayan bir "tanık"tan okuyormuş gibi etkilenmekte, sonuçta birçoğunun yaptığı gibi Aegleton'u, bazı Kürt milliyetçi yazarların da etkisiyle "tarihsel tanık" olarak kabul etmektedir.

Bütün bunlar gözönüne alındığında, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Aegleton'un kitabından yararlanmakla, bu kitaba dayanmanın, aynı zamanda iki ayrı dünya görüşünün varlığını gösteren tavırlar olduğu da ortaya çıkmaktadır.

ÖNE ÇIKAN BAZI SORUNLAR

a) Sovyet-Kürt ilişkileri nasıl başladı?

Kızıl Ordu askeri birliklerinin 25 Ağustos 1941'de İran'a girmesi sonrasında, pratik olarak Mehabad'da İran devletinin merkezi otoritesi hemen hemen yoktu. Mehabad Sovyet askeri birlikleriyle İngiliz askeri birliklerinin konuşlandığı bölgeler arasında kalan "Serbest Bölge"de bulunuyordu.

Aegleton, "İkinci Dünya Savaşı" başlıklı bölümde Roosevelt gibi ABD emperyalizminin askeri güçlerinin de İran'a girdiği gerçeğini gözardı edip, Sovyet ve İngiliz askerlerinin 1941'de İran'a girmesini, "İran'ı işgal etme" olarak gösterdikten sonra, her iki gücün nüfuz alanlarını ortaya koyarken şu tespiti yapar:

"İngiliz nüfuzu ise kuzeye doğru uzanıyor ve Senendec eyaletini içine alıyordu. Tıpkı Mehabad bölgesinin Sovyet nüfuz bölgesine girmesi gibi. İki devletin nüfuz bölgeleri

Sakız-Serdeşt hattı boyunca rastlaşıyordu.” (agk., sayfa 46-47)

Genel durumu ortaya koyarken, Mehabad bölgesinin Sovyet nüfuzu altında olduğunu tespit eden Aegleton, sayfa 67’de Mehabad’ı anlatırken de şunları söylemektedir:

“O sıralarda Mehabad dolaylarında Sovyet nüfuzu hemen hemen hiç yoktu.”

Aegleton yirmi sayfa önce yaptığı tespiti böylece kendisi çürütürken, Sovyet nüfuzunun Mehabad’da olmamasına verdiği cevap ise şöyledir:

“Çünkü Kadı Muhammed ile samimi dostları olan bazı aşiret liderleri, aşiretlerin serkeş unsurlarının şehre girmelerini, şehri ve komşu köyleri talan etmelerini engellemişlerdi.” (aynı yerden)

Sovyet nüfuzunun Mehabad’da hemen hemen hiç olmamasının, Aegleton’un bu açıklamasıyla nasıl bir bağı vardır? Cevabı kendinden menkuldür. Aegleton söyledi ya, gerisine karışmayın...

Sovyetlerin Mehabad Kürtleriyle ilişkisinin başlangıcı konusundaysa, Roosevelt’in tavrının bilincinde olan Aegleton, Roosevelt’in tespitinin tersine ilişkilerin Sovyet askeri birliklerinin İran’a girmesinin ilk günlerine rastladığını yazmaktadır. Tavrı şöyledir:

“İşgalin ilk günlerinde Mehabad’da oturan tek Sovyet görevlisi, Kızıl Ordu için at satın almakla görevlendirilmiş olan Abdullahof’tu. Anlaşıldığına göre kendisine verilen tek siyasal görev de, bölgedeki Kürtlerle Tebriz’deki Sovyet siyasi subayları arasında pek nadir olarak temas sağlanmasını kolaylaştırmaktı.” (agk., sayfa 68)

Roosevelt ile Aegleton’un tespitleri arasındaki çelişki, sadece tarih tespiti konusunda değildir. Roosevelt, Sovyetlerin sözde, Kızıl Ordu’ya at satın almak için Mehabad’a gelen “Sovyet ajanları Abdullahof ile Hacıyef’in

Komela kurucularından biriyle tanışmaları sonucu "tesadüfen" ilişkinin kurulduğunu söylerken; Aegleton, en başında Mehabad'da bir Sovyet görevlisinin olduğunu söylemektedir. Her ikisinin ortak noktası Abdullahof ismidir. Fakat at satın alma noktasında da aralarında farklılık vardır. Roosevelt at satın alma işinin "ajanların" Kürtleri kendi etkisi altına alması için uydurulan bir gerekçe olduğunu söylerken, Aegleton Abdullahof'un at satın alma işiyle görevlendirildiğini kabul etmektedir.

Aynı siyasi çıkarların temsilcileri, değişik dönemlere uygun olarak ne yazılması gerekiyorsa, detay bilgileri de değişik biçimde aktarmaktan kaçınmamaktadırlar.

İlk bakışta hiç de önemli görünmeyen detaylar, ortaya konmak istenen çerçevenin de temel taşlarını oluşturmaktadır. Aegleton, Roosevelt'e göre durumu daha "inandırıcı" biçime sokmaya çalışmaktadır. Çünkü Doğu Kürdistan'ın Kuzey bölümünün bir parçası ve İran-Azerbaycan bölgesi içinde ele alınan belli bölgelerde Sovyet askerleri İran'a girmeleriyle birlikte doğrudan Kürtlerle de temasa geldiler.

Sorunun özü, Sovyet askerlerinin Kürtlerle ne zaman ve nasıl temasa geldikleri değil, bu temasın hangi çerçevede olduğudur.

Sovyetler ile Mehabad Kürtlerinin ilişkileri ezen ezilen, hakim olanla bağımlı olan bir ilişki değildir. Sovyetler kendilerinin savaş içinde bulunmaları sonucu zor durumlarına rağmen, imkânları ölçüsünde ulusal demokratik hakları için mücadele eden Kürtlere yardım etmiş ve ilişkilerini halkların kardeşliği, özgürlüğü ve eşitliği ilkesi temelinde ele almış ve bu temelde de yürütmüştür. Ezilen ulusların kurtuluşunun ancak kendi mücadeleleriyle gerçekleşebileceği doğru görüşünü savunmuş; böylesi bir

mücadele veriliyorsa, destek verileceğini pratiğiyle de göstermiştir.

Roosevelt ve Aegleton, emperyalist ilişkilere ters düşen ve emperyalistlerin İran'da, somutta da Doğu Kürdistan ve İran-Azerbaycanı'ndaki çıkarlarını tehdit eden böylesi bir ilişkiyi, ne olursa olsun kötölemek ve gerçekleri gizlemek için değişik oyunlara, entrikalara başvurmaktadırlar.

Sovyetlerle Mehabad Kürtlerinin ilişki kurmalarını bile, Sovyetlerin *"Kuzeybatı İran'ı SSCB'ye dahletme planlarını uygulamak amaçlı"* olduğunu *"ispat"* etmek için kullanmaktadırlar.

b) Komela ve Sovyetlerin ilişkisi nedir?

Komela, Kassemli'nun tespitine göre 16 Ağustos 1942'de, Roosevelt'e göre 16 Ağustos 1943'de, Aegleton'a göreyse 16 Eylül 1942'de Mehabad'da gizli olarak kurulmuştur. Kuruluş tarihi konusundaki farklılardan öte, hepsinin üzerinde anlaştığı nokta, Komela'nın gizli olarak ve hücre usulü kurulmuş olmasıdır.

Yine Kassemli ile Aegleton'un ortak tespitine göre Komela Nisan 1943'de yine gizli bir toplantı yapar. Aegleton bu toplantıda Komela'nın bir Merkez Komitesi seçtiğini anlatır.

Kassemli, sözkonusu bu toplantıda *"Niştiman"* adlı derginin çıkarılması kararı alındığını ve dergide, İngiliz hükümeti ve İngiltere'nin *"yalnızca Kürtlerin dostu değil, bundan da öte, bütün halkların ve Kürtlerin özgürlük bayrağının taşıyıcısı olarak"* tanımlandığını aktarmakta ve eleştirmektedir.

Kassemli'nun verdiği bilgiye göre Komela, ne kurulduğu dönemde, ne de *"Niştiman"* dergisinin yayınlanmasını karara bağladığı dönemde Sovyetlerin

etkisinde değildir. Tersine emperyalist İngiltere'ye övgüler düzmektedir.

Roosevelt, "tesadüfen" başladığını söylediği ilişkiden sonra Sovyet "ajanı"nın Komela ile ilişki kurduğu ve sonrasında itibaren Komela'nın Sovyet nüfuzu altına girdiğini yazmaktadır. Roosevelt'in Sovyet nüfuzu altına girdiğini söylediği dönemde Komela, Kassemu'nun yazdığına göre İngilizlere övgüler düzmektedir.

Aegleton ise Komela ile Sovyetlerin ilişkisinden doğrudan bahsetmemektedir. Aegleton, Bakü'ye 1945'de yapıldığı söylenen ikinci ziyarette, Sovyet temsilcisi Bakirof'un Kürt heyetine Komela'nın *"bu günkü durumuyla bir şey yapamayacağını bir başarı sağlayamayacağını"* söylediğini ve *"Kürt hareketinin ancak siyasal bir parti, örneğin 'Kürdistan Demokrat Partisi' adını taşıyacak bir siyasal partinin öncülüğünde gelişme gösterebileceğini"* (agk., sayfa 113) söylediğini yazar ve Sovyetlerin böylesi bir örgüte destek vereceklerini de beyan ettiklerini ekler.

Roosevelt ile Aegleton'un ortak noktaları –ayrı yollardan varılmış olsa da– Komela'nın Sovyetlerin dayatmasıyla feshedildiği ve Kürdistan Demokrat Partisi'nin kurdurulduğudur. Böylece çizilen resim, Sovyetlerin Kürtlere emrettiği, istediği sorunu Kürtlere dayattığıdır. Kürtlere düşen ise sadece bu emir ve dayatmalara uymaktır...

Savunulan siyasetin özünde farklı olmamasına rağmen Roosevelt ile Aegleton'un Komela hakkındaki farklı tespitleri, sonraki gelişmeler bağlamında da farklı tespitlerin yapılmasını beraberinde getirmektedir.

c) Qazi Muhammed Komela'ya nasıl üye oldu?

Roosevelt'e göre Qazi Muhammed, Nisan 1945'de "Kürdistan-Sovyet Kültür Derneği"nin açılışı yapılırken,

Sovyetlerin dayatması sonucu Komela'ya nihayet üye olarak alınmıştır.

Aegleton'un aktarmasına göre ise Qazi Muhammed, Komela'nın bazı üyelerinin istememelerine rağmen, Komela tarafından Ekim 1944'de yapılan üyelik teklifini hemen kabul etmiş ve üye olarak Komela'ya alınmıştır. Daha sonra ise Komela'nın önderi ve sözcüsü durumuna gelmiştir.

Roosevelt ile Aegleton arasında yapılan bu farklı tespitler, sonuç olarak aynı yaklaşıma sahip oldukları gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

Roosevelt, Qazi Muhammed'in Sovyetlerin dayatmasıyla Komela'ya üye alındığını tespit ederken, bununla Sovyetlerin Qazi Muhammed üzerinde Komela'yı kendi siyasetlerinin etkisi altına almak, Kürtleri Sovyet emirlerine uygun yönetmek için egemenlik sağlamaya çalıştıklarını söyler.

Aegleton ise, Sovyetlerin Qazi Muhammed'le kurmuş oldukları dostluk sayesinde, Qazi Muhammed'in *"Batı Avrupalı ve Amerikalı dostları ile olan ilişkilerinde daha mesafeli davranmaya"* başladığı ve bu ilişki temelinde de Sovyetlerin Kürtler üzerinde egemenliklerini sağladıklarını anlatır. Böylece Aegleton Roosevelt'in Qazi Muhammed'in Sovyetlerin dayatmasıyla Komela'ya üye alındığı tespitinin; artık İranlı Kürtleri inandırıcı bir tespit olmadığı için değiştirirken de, Roosevelt'in çıkardığı sonucu savunmaktadır. Roosevelt ile Aegleton arasında, nedenler ortaya konulurken, ortaya çıkan farklılıklar, sonuç bölümünde birleşmelerine engel olmamaktadır.

Qazi Muhammed'in Komela'ya üye olması sorunu da, doğrudan *"Sovyetlerin Kürtler üzerinde oynamak istedikleri oyunlara"* göre açıklanmakta ve Sovyetlere her iki halde de saldırı temeli yaratılmaktadır. Sonuçta her iki yazarın birleştiği nokta aynıdır: Sovyetler Kürtleri kullandı.

d) Komela'nın değ erlendirilmesi

Komela'nın gizli kurulduğu ve hücre temelinde örgütlendiği her iki yazarın da ortak tespiti dir. Yine ortak bir tespit de Komela'nın Kürt milliyetçiliği temelinde kurulduğu, Kürtlerin kendi demokratik haklarını elde etmeleri için mücadele ettiği ve detaydaki farklılığa rağmen, Komela'ya üyeliğin, Kürtlerle sınırlandırıldığıdır.

1943 Nisan ayında yapılan toplantıda seçilen Komela Merkez Komitesi, Aegleton'un aktarımına göre daha sonra KDP'nin Merkez Komitesi'ne dönüşür.

Bu tespitlerin ötesinde Komela'nın değ erlendirilmesi, Qazi Muhammed'in Komela'ya üye olmasından önce Komela'nın "demokratik örgüt" biçimine sahip olduğu, "demokratik bir topluluk" olduğu yönündedir.

Qazi Muhammed'in Komela'ya üye olmasıyla birlikte, Roosevelt'e göre bu "demokratik örgütlenme biçimine" son verilmiş ve Parti'ye "bir kişinin egemenliği" gerçekleştirilmiştir. Örgütün demokratik bir biçimde örgütlenmesinin ortadan kalkması ise Qazi Muhammed'in örgütün lideri durumuna gelmiş olmasıyla açıklanmaktadır.

Aegleton da "demokratik bir topluluk" olarak değ erlendirdiği Komela'nın durumunun Qazi Muhammed'in üye olması sonrasında değ iştiğini, Qazi Muhammed'in Merkez Komitesi'ne üye olmadığı halde örgütün lideri ve sözcüsü durumuna geldiğini açıklamaktadır.

Her iki yazarın da "demokratik örgüt" biçiminden anladıkları burjuva anlamda bir demokratik biçimdir. Fakat, bu baylar kendi liderlerine sahip oldukları için hiç bir burjuva partinin "demokratik biçimde" örgütlenmediğini tespit etmemektedirler. İşlerine geldiği gibi "demokratik" olmanın ölçütünü de değ iştirdikleri ortadadır.

Qazi Muhammed'in örgütün lideri durumuna geldiği doğrudur. Fakat bir örgütün demokratik örgüt biçimine

sahip olup olmamasının temel ölçütü, bir örgütün liderinin olup olmaması olamaz. Sorunun özü örgütün yapısı ve ilişkileri, üyelerin sahip olduğu hakların nasıl ele alınıp uygulandığıdır.

Örneğin Qazi Muhammed örgütün seçtiği bir lider midir? Yoksa tepeden inme, kişi iktidarının örgüt iradesine rağmen mi elde edildiği sorulmalıdır. Bir örgüt, liderlerine, liderine sahip olduğu halde, hem demokratik örgüt biçimine sahip olabilir, hem de olmayabilir. Bunun ortaya konması için, bizzat söz konusu örgütün tüzüğüne ve uygulamalarına bakılmalıdır. Fakat bay yazarlar böylesi bir çaba içine girmemektedirler. Biz dedik öyledir mantığını işleterek Qazi Muhammed'in karar veren tek kişi olduğu; ve bu karar veren tek kişinin "diktatörlüğü"nün de Sovyetlere bağlı olarak oluşturulduğu ve Qazi Muhammed üzerinden Sovyetlerin Kürtlere istedikleri siyaseti dayattığını kitlelere empoze etmeye çalışmaktadırlar.

e) KDP'nin kuruluşu

KDP'nin kuruluş tarihi konusunda çelişkili bilgiler verilmektedir. Kassemli, KDP'nin kuruluş tarihini 16 Ağustos 1945, Zinar Silopi ise 25 Temmuz 1945 olarak vermektedir. Roosevelt kesin tarih vermemekle birlikte Eylül-Ekim 1945 civarında kurulduğunu, Aegleton ise Ekim 1945'de kurulduğunu yazarlar. Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nde de KDP'nin Qazi Muhammed önderliğinde 1945 sonu kurulduğu yazılmaktadır.

KDP'nin kuruluş tarihi hakkındaki verilerin çelişkili olduğu bilinçte tutulurken, Roosevelt, Aegleton ve Büyük Sovyet Ansiklopedisi tarafından verilen tarihler yaklaşık olarak aynıdır. Durum böyle olunca KDP'nin kuruluşunun

1945 Sonbaharında kurulmuş olabileceği ihtimali ağır basmaktadır.

Birinci bölümde de belirttiğimiz gibi, çelişkinin bilincinde olarak KDP'nin kuruluş tarihini, Kassemli'nun vermiş olduğu tarih olarak alıyoruz. Bu tarihi almamızın esas nedeni Kassemli'nun KDP'nin programını 16 Ağustos 1945'de yayınladığı konusunda verdiği bilgi; Kassemli'nun doğrudan KDP'nin üyesi, lideri olması ve KDP tarihini ortaya koyan belgelere diğerlerinden ve bizden de daha fazla sahip olması olgusudur.

Konumuz açısından işin önemli olan yanı, KDP'nin kuruluşunun nasıl ortaya konduğudur.

Roosevelt ve Aegleton bazı detay farklılıklarına rağmen, KDP'nin Sovyetler tarafından kurdurulduğunu savunmaktadırlar.

Bunu açıklamaya çalıştıkları yerde ise, 1945 Eylül ayında Kürtlerin Qazi Muhammed'in liderliğinde yapıldığı söylenen Bakü ziyaretiyle ilişkilendirmektedirler.

Roosevelt'e göre, 12 Eylül 1945'de Sovyet Yüzbaşı Namazaliyef'in Meyanduwab'da bulunan Sovyet Komutanlığı'na, Qazi Muhammed ve Seif (Seyfi) Qazi'nin de aralarında bulunduğu önemli Kürt liderlerinin Tebriz'e gitmeleri ve Sovyet Konsolosu'yla buluşmaları emrini verir. Kürt liderler Tebriz'e gittiklerindeyse, Tren İstasyonu'na gitmeleri emredilir ve oradan da Bakü'ye götürülürler.

Aegleton ise ziyaretin başlangıcını şöyle anlatır:

"1945 yılının Eylül ayı sonlarında Azerbaycan'daki Sovyet siyasal subaylarının başı General Selim Atakşiyof, Kadı Muhammed'e, Kürt liderlerinin önde gelen şahsiyetlerinden bir grubun Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmeleri için vaktin gelmiş olduğunu söyledi. Kürt liderleri orada Sovyet yetkilileriyle görüşecekler ve onlarla

Kürdistan'ın geleceği konusunu konuşabileceklerdi.”
(Aegleton, agk., sayfa 108)

Aegleton, Roosevelt'in “emredildi”ği yönlü tespitini daha yumuşak biçime sokarak, inandırıcı olmaya çalışmasına rağmen, Kürtlerin Bakü'ye gitmelerinin Sovyetler tarafından Kürtlere dayatıldığı tezini özde savunmaktadır.

Roosevelt ile Aegleton'un sorunu bu biçimde ortaya koymalarının özü, Sovyetlerin Kürtleri kullandığı, “kendi çıkarları için” Kürtlere emir verdiği ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin de Sovyetler tarafından kurdurulduğu tezinin kabul ettirilmesidir. Bu tez kabul ettirildikten sonra, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumlusu ve suçlusu olarak Sovyetler Birliği'nin gösterilmesinin de temeli atılmıştır. İşte sözkonusu ikinci Bakü ziyareti de bu tezin kabul ettirilmesi için kullanılmaktadır.

Peki ziyaret sırasında neler yaşandı?

Roosevelt bu konuda fazla bir şey yazmamaktadır. Yazdığı, özetle şöyledir: Bakü'de üç gün şehir dışındaki bir villada kalırlar, şehir turları, geziler yapılır, tiyatro ve operaya gidilir. Dördüncü gün ise Sovyet Sosyalist Azerbaycan Cumhuriyeti Başkanı Bakırof, Kürt liderlere ateşli bir nutuk çeker. Rıza Şah'tan Kürtlerin çektikleri baskılara, haksızlıklara değinir. Ve Sovyet rejiminin yeni Demokratik Parti'yi destekleyeceği sözünü verir. Kürtler, ziyaret hakkında herhangi bir bilgi vermemeleri konusunda uyarıldıktan sonra trene bindirilerek Tebriz'e, oradan da Kızıl Ordu arabalarıyla evlerine götürülürler.

Aegleton ise ziyaret hakkında –sanki kendisi de oradaymış gibi– daha uzun yazmaktadır. Bakü'ye gideceklerin Qazi Muhammed ile Sovyet görevlileri tarafından seçildiğini tespit ettikten sonra, Kürt heyetinin Tebriz'e gittiğini yazar. Tebriz'den Bakü'ye gidiş de şöyle açıklanmaktadır:

“Orada bazı üyelerin Sovyet Hastanesinde görevli bulunan Dr. Samedof’la ilişki kurmaları istendi. Daha sonra bir dinlenme evinde bir süre dinlendiler ve oradan arabayla tren istasyonuna gittiler. (...) Tebriz istasyonunda özel bir vagona binen Kürt heyeti üyelerinden yalnız Kadı Muhammed ziyaretin ayrıntılarını biliyordu. Diğerleri ise Bakü’ye yapılacak bu ziyaret konusunda bir şey bilmiyorlardı.” (agk., sayfa 110)

Aegleton, yapılan normal bir yolculuğu anlatma maskesiyle, Kürt heyetinin Qazi Muhammed dışındaki üyelerin hiç birinin ne için Bakü’ye gittiklerinden haberinin olmadığını da yazmaktadır. Peki ama neye, hangi veriye dayanarak? Aegleton’un kendisi heyetle birlikte miydi? Hayır. Nasıl oluyor da Sovyetler Birliği’ne somutta da Bakü’ye gitmek için oluşturulan heyette yer alanlar, ziyaretlerinin ne için yapıldığı konusunda bir şey bilmiyorlar?

Aegleton, Qazi Muhammed dışındaki Kürt önde gelenlerinin Kürdistan sorunu hakkında görüşmeler yapılacağından habersiz olduğunu savunarak; Kürdistan’ın geleceği konusundaki düşüncelerin, Sovyetler tarafından bu Kürtlerin önde gelen insanlarına dayatıldığı; bununla da Mehabad Kürtlerinin, Qazi Muhammed aracılığıyla Sovyetlerin etkisi altına alındığını anlatarak yukarıda da değindiğimiz görüşünü –Sovyetler Kürtleri kullandı görüşünü– ispatlamaya çalışıyor.

Aegleton bu tespiti yaptığı paragrafın devamında heyetin Bakü’ye gittiğini ve orada heyetin çiçek buketleriyle karşılandığını anlattıktan sonra şu tespiti yapmaktadır:

“Ertesi sabah kendi arasında bir toplantı yapan Kürt heyeti, Alayof’a vermek üzere isteklerinin listesini hazırladılar.” (aynı yerden)

Ziyaret konusunda Qazi Muhammed dışında bir şey bilmeyen heyetin, Bakırof'la buluşmasından önce kendi arasında toplanıp, isteklerini bir liste halinde yazmış olduğunu tespit eden Aegleton, aslında bir paragraf öncesinde yaptığı tespiti kendisi yalanlamaktadır. Eğer Bakü'ye varmalarının hemen ertesi günü kendi aralarında toplantı yapıp, isteklerini ortaya koyuyorlarsa bu, heyette yer alanların ziyaretin konusu hakkında bilgi sahibi olduklarını gösterir.

Hele bir de isteklerin başında *"bağımsız bir devlet kurulması ve Sovyetler Birliği'nin ekonomik ve askeri yardım yapması"* (aynı yerden) geliyorsa, heyettekiler Bakü'ye neden gittiklerini gayet iyi biliyorlardı demektir.

Aegleton Kürt heyetiyle Sovyet yetkilileri arasında geçen konuşmada, Qazi Muhammed'in *"Kürtlerin Azerbaycan çerçevesi dışında bir özerk yönetim kurmaya kesin karar vermiş"* olduklarını söylediğini yazmaktadır. Eğer bu tespiti kendisi inanmışsa, o zaman Kürt heyetinin ziyaretinin nedenini bildiğini de bilmiş olması gerekir.

Aegleton'un ziyaret hakkında yazdığı diğer noktaları bir kenara bırakıp geçiyoruz.

KDP'nin kuruluşuna ilişkin konuda ise, Aegleton'a göre Bakırof konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Bakırof, daha sonra Kürt hareketinin niteliği konusuna geçti. 'Kemel' adlı Kürt örgütünün bugünkü durumuyla bir şey yapamayacağını bir başarı sağlamasının mümkün olamayacağını söyledi. Demokrasinin bütün dünya ülkelerinde ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, İngiltere'de ve Sovyetler Birliği'nde zafere ulaşmasından sonra, Kürt hareketinin ancak bir siyasal parti, örneğin 'Kürdistan Demokrat Partisi' adını taşıyacak bir siyasal partinin öncülüğünde gelişme gösterebileceğini belirtti." (agk., sayfa 113)

Komünist siyasetten biraz haberi olanlar, Aegleton'un Bakıro'f'a malettiği bu içeriğin komünist biri tarafından savunulamayacağını rahatlıkla tespit edebilirler. Eğer komünist biri Aegleton'un aktardığı şekilde sorunu ele alıyorsa, o zaman komünistlik adına yanlış yaptığı tespit edilmelidir.

Şöyle ki, demokrasi sorununa komünistler sınıflarüstü yaklaşmaz. ABD, İngiltere ve SSCB'deki demokrasiler bir ve aynı demokrasiler değil, olamaz da. Sömürünün varolduğu, kapitalizmin hüküm sürdüğü ülkelerdeki demokrasi, sadece ve sadece burjuva demokrasisi olabilir. SSCB'de ise proletaryanın iktidarda olduğu, sömürünün ortadan kaldırıldığı proleter demokrasisi vardı.

İkinci nokta ise, hiç bir komünist şu ya da bu partinin niteliğini, o partinin kendisine vermiş olduğu isim ile ölçmez. Kürt hareketinin niteliği tartışılırken de, Komela yerine KDP isminin verilmesiyle bu hareketin niteliği değişmez ve başarısı da buna bağlı olamaz.

Ziyaret hakkında Roosevelt ve Aegleton'un yazdıklarında KDP'nin kuruluşunu ilgilendiren yanlışlar böyledir. Gezi sonrasında nelerin yaşandığı ise şöyle ortaya konmaktadır.

Roosevelt, geziden dönüşten kısa süre sonra Qazi Muhammed'in KDP'nin kuruluşunu açıklamak için önde gelen Kürtlerin toplanmasını ister ve hepsinden de KDP'ye üye olmasını talep ettiğini yazar. Böylece KDP Bakü'ye ziyaretin hemen ardından Qazi Muhammed tarafından ilan edilerek kurulmuş olur. Roosevelt gezi öncesindeki durumu aktarırken, Kürtlerin Sovyetlerin planına uydurulması için yeni bir partinin mutlaka kurulması gerektiğini söyleyerek, KDP'nin kuruluşunu açıkça Sovyetlerin planladığını da savunmaktadır.

Aegleton ise ziyaret sonrasında Mehabad'da KDP'nin kuruluşu için çalışmalara başladığını açıklar. Tavrı şöyledir:

"Bu sırada, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Başbakanı Cafer Bakırof'un 'Komel' örgütü yerine 'Kürdistan Demokrat Partisi' adıyla yeni bir siyasal örgüt kurulması yolundaki tavsiyesini gerçekleştirmek amacıyla yapılan çalışmalar hızlandırılmıştı. Bu iş için 20 gün çalışıldı." (agk., sayfa 141)

Aegleton'a göre bu çalışmaların sonucunda Qazi Muhammed, Komel üyelerini, önde gelen aşiret reislerini ve şehrin önde gelenlerini toplanmaya çağırır. Aegleton'a göre, *"Gerçi bu toplantı da aslında Sovyetlerin tavsiyesiyle yapılıyordu ama, Sovyet görevlileri uzak kaldılar ve işi Kürtlere bıraktılar." (agk., sayfa 142)*

KDP'nin kurulduğu bu toplantıyı ise Aegleton şöyle aktarmaktadır:

"Toplantıda Kadı Muhammed güçlü ve mantıklı bir konuşma yaptı. Önce Bakü gezisini anlatan Kadı Muhammed, sonra Bakırof'un, 'Komel' örgütünün adının değiştirilerek açık çalışmaya geçilmesi ve bu çalışmanın da demokratik ilkelerle ve demokratik sloganlar altında yapılması yolundaki tavsiyesinden sözetti ve şöyle dedi:

'Sovyet kardeşlerimiz yeni partiyi destekleyeceklerdir.'

Kadı Muhammed konuşmasının sonunda soru sormak ya da yorum yapmak, öneride bulunmak isteyen olup olmadığını sordu. Kimseden ses çıkmayınca, 'O halde karar verilmiştir' dedi." (aynı yerden)

Aegleton, KDP'nin kuruluşunun Qazi Muhammed tarafından tek başına ilan edildiği görüşünü Roosevelt'in kelimeleriyle savunmasa da aynı içerikte tavrı takınmaktadır. Sonuç itibarıyla Roosevelt de, Aegleton da KDP'nin Sovyetler tarafından kurdurulduğunu savunmaktadırlar. Bunlara göre KDP'nin kurdurulması için de Kürt heyetinin Bakü'ye gitmesi planlanmıştır.

KDP'nin kurulmasının Komela ile ilişkisini anlatırken, Aegleton durumu şöyle anlatmaktadır:

“‘Komel’ örgütünün yerine ‘Kürdistan Demokrat Partisi’nin geçmesi, örgütün yapısında esaslı bir değişiklik yapılmasına yol açmadı. Hatta Merkez Komitesi üyeleri olan kişiler dahi gözden geçirilmedi ve parti tüzüğünde de değişiklik yapılmadı. Kadı Muhammed ise, ‘Komel’ örgütünde olduğu gibi yeni partide de basit üyeliğiyle yetindi. Hatta Merkez Komitesi’ne bile girmede. Ne var ki, duruma hakim olan ve bütün işleri yürüten kendisiydi.” (agk., sayfa 143)

Bu aktarmaya göre örgüt yapısından bir şey değişmemiştir. Qazi Muhammed de önceki dönemde olduğu gibi yine işi kotaran tek kişidir.

Komela'nın demokratik bir topluluk olduğu ve Qazi Muhammed'in Komela'ya üye olmasıyla birlikte bu durumun değiştiğini tespit eden Aegleton; yeni isimle ortaya çıkan örgütün, örgütsel yapısından, tüzüğünden bir şeyin değişmediğini de tespit etmesine rağmen, KDP'nin yayınladığı program sonucunda Kürt ulusal hareketinin demokratik bir nitelik kazandığını da tespit etmektedir.

Bir örgütün örgütsel yapısıyla, siyasi tavrını ve bir ulusal hareketin niteliğini birbirine karıştıran Aegleton başka şeyleri de birbirine karıştırdığını şu tespitiyle ele vermektedir:

“Bu hareket, giderek canlılık kazandı ve bir yıl kadar sonra, ‘Komel’ örgütünün kuruluşu sırasında görülen ılımlılık ve idare-i maslahatçılık politikasından bütünüyle uzaklaştı. Hareket artık daha örgütlü ve canlı bir nitelik kazanarak geliyordu. Bu gelişmeyi gösterirken Sovyet deneyinin ışığı altında ve Sovyet liderlerinin öğütleriyle ilerliyordu.

Hareketin başında ise, Stalin dönemi için zorunlu kabul edilen nitelikte, halkçı bir lider vardı. Bu lider, ‘Komel’

örgütünün kurucu üyelerinden çoğunun adından bile ürktükleri Kadı Muhammed'di. Kadı Muhammed, otoriter kişiliğini Kürt ulusal hareketine kabul ettirmişti. Sovyetler de kendisini diğerlerinden üstün tutuyorlardı.” (agk., sayfa 145)

Aegleton'un burada anlattıkları gerçekte “çorba”dan da daha karışıktır. Öyle ki, KDP Aegleton'a göre Ekim 1945'de kurulur, ama anlattığı durum ise bir yıl sonrasının durumu olmaktadır. Buna göre hareket bir yıl içinde canlılık kazanmaktadır. İyi de bu hareket, eğer Ekim 1945 temel alınırsa, 17 Aralık 1945'de Mehabad'da “Adliye Binası”na Kürdistan bayrağını çekme ve 22 Ocak 1946'da ise Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni ilan etme durumundadır. Bir yıl sonra ise, kurulan Cumhuriyet yıkılmaya doğru yol almaktadır.

Zeminin hazırlanmasında harcanan malzemenin ne olduğu Aegleton için önemli değildir. Önemli olan zemine oturtulacak binadır. Bu bina ise, KDP'nin Sovyet liderlerinin öğütlerine bağlı ilerlediği; KDP'nin liderinin “*Stalin dönemi için zorunlu kabul edilen nitelikte, halkçı bir lider*” olduğu (Aegleton bunun kötü ya da yanlış olduğunu açıkça söylememektedir); ve Sovyetlerin diğer Kürt önde gelenlerinden üstün tuttuğu Qazi Muhammed'in otoriter kişiliğini Kürt ulusal hareketine kabul ettirdiğidir.

Böylece, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesinde Sovyetler, ilkönce Qazi Muhammed'i daha sonra da Qazi Muhammed üzerinden de Komela KDP'ye dönüştürülerek, KDP'yi etkileri altına almış ve Kürt ulusal hareketine kendi siyasetini uygulatma imkanını yaratmıştır...

Tüm bunlara rağmen Aegleton, Qazi Muhammed'in “*Sovyet vesayetinin altına girdiği yolundaki iddialara gelince; Kadı Muhammed sonuna kadar katıksız Kürt milliyetçisi kaldı ve kimsenin komutasını kabul etmedi.*” (aynı yerden) tespitini yapmaktadır.

İlk bakışta Aegleton'un yukarıda ortaya koyduğumuz tavrıyla çelişkili görünen bu tavır, Aegleton'un Sovyetler Birliği'ne karşı saldırılarının köşe taşlarından birini oluşturmaktadır.

Şöyle ki Aegleton, Roosevelt'in Sovyetler Birliği'ne saldırmamasının zeminini hazırlayan, "emrettiler", "emir verdiler" ve "uyardılar" vb. açıklamalarının tersine; "tavsiyede bulundular", "söylediler", "öğüt verdiler", "umutlandırdılar" vb. açıklamalarla Sovyetlere saldırının zeminini oluşturmaktadır.

Qazi Muhammed'in kimsenin komutası altına girmedigini tespit etmesi, a) Qazi Muhammed'in Sovyetlerin emirleriyle çalıştığının ispatlanamayacağı için, b) sonuçta Qazi Muhammed'in Sovyetler tarafından aldatılmış olduğunu; ilk başlarda teşvik edip, yardım sözü vermelerine, umutlandırmalarına rağmen, zamanı geldiğinde Sovyetlerin yardım etmediğini ve bunun sonucunda da Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkıldığını söyleyebilmesi içindir. Kitabın başından sonuna kadar kırmızı şerit halinde ortaya konmak istenen, Sovyetlerin Kürtleri kendi çıkarları için kullandığı görüşüdür. Roosevelt'in sorunu ortaya koyuş biçiminin artık inandırıcı olmadığının görüldüğü yerde sorunun ortaya konuş biçimi değiştirilmiştir, fakat içerik korunmuştur.

f) Barzani - Mehabad ilişkisi

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilanı ve korunması bağlamında Barzani güçlerinin en azından askeri olarak önemli bir rol oynadığı genel olarak kabul edilmektedir.

Barzani ve askeri gücünün Mehabad'a gelmesi ve Qazi Muhammed'le ilişkisi bağlamında Roosevelt ve Aegleton değişik şeyler anlatmaktadırlar.

Roosevelt şöyle demektedir:

"İran'a varışından kısa süre sonra Molla Mustafa bir dizi Sovyet subayıyla bir araya geldi, bunlar arasında, Batı Azerbaycan'daki Sovyet birliklerine komuta eden general de bulunuyordu. Sovyetler Molla Mustafa'ya, Qazi Muhammed'in komutası altına girmesini emrettiler ve yerli Kürtlere, bitkin Barzanilere barınak ve iâşe temin etmelerini bildirdiler." (agk., sayfa 239-240)

Roosevelt'e göre Barzani Sovyetlerin emriyle Qazi Muhammed'in komutasına girmiştir. Aegleton ise durumu daha değişik aktarır. O'na göre Kürt heyetinin Bakü ziyareti sırasında Bakırof Barzani hakkında şöyle demiştir:

"... Cafer Bakırof, Barzani'yi 'İngiliz ajanı' olmakla suçlayarak şöyle dedi:

'Molla Mustafa Barzani İngilizlerin ajanıdır. Durum bu olunca da kendisine kuşku ile bakmak ve ona karşı dikkatli davranmak gerekir.'" (agk., sayfa 113)

Bu tespite göre Bakırof, Barzani'nin İngiliz ajanı olduğu konusunda emindir. Kesin konuşmaktadır. Fakat Aegleton daha ileride bu tespiti relative eden bir tavır takınmaktadır. Tavrı şöyledir:

"...Cafer Bakırof'un, Bakü'yü ziyaret eden Kürt heyetiyle yaptığı görüşmede, Barzani'nin bir İngiliz ajanı olabileceği yolundaki uyarısı, eğer İran Kürtleri heyetini kandırmak amacını taşımıyor idiyse, o dönemde onun gerçek görüşünün ifadesi olarak kabul edilebilir." (agk., sayfa 136)

Buradaki tespitinde Aegleton, Bakırof'un Barzani'nin İngiliz ajanı **olabileceği** yönünde Kürt heyetini uyardığını söylemektedir. İyi de, ajan olabileceği ile ajandır tespitleri aynı şeyi ifade etmez. Biri yargıya varılmış bir sonucu ifade ederken, diğeriye bir tahmini ifade etmektedir.

Barzani Sovyetlerin "emriyle" Qazi Muhamed'in komutasına girmemişse, bu nasıl olmuştur? Aegleton bu soruya şöyle cevap vermektedir:

"...Barzani, aynı zamanda kendine çok güvenen bir adamdır. Bununla birlikte, kültür alanındaki esikliklerini bilmekte ve bilgileri, kültürleri sayesinde ülkelerine büyük hizmetlerde bulunma yeteneğine sahip olan Kürt aydınlarına duyduğu hayranlığı da gizlememektedir.

İran Kürtlerinin lideri Kadı Muhammed'e duyduğu hayranlık ve saygının nedenlerinden biri de işte budur." (agk., sayfa 128)

Aegleton bu tespiti yaptıktan sonra Barzani'nin Mehabad'a gelişini aktarır ve şunları yazar:

"Molla Mustafa Barzani'ye gelince; Kadı Muhammed'le yaptığı ilk görüşmede, yanındaki savaşçıların tümünü Kürt davasının emrine verdiğini bildirdi. Ayrıca adamlarının ve akrabalarının Mehabad çevresinde çeşitli yerlerde mevzilendirilmesini de kabul etti." (agk., sayfa 140-141)

Barzani'nin Mehabad'la ilişkisi konusunda Roosevelt ile Aegleton arasındaki farklılık, yukarıda değindiğimiz, Aegleton'un Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışı hakkındaki görüşleri, döneme uygun hale getirme çabasından kaynaklanmaktadır.

Nasıl ki Roosevelt sorunu ortaya koymada hep Sovyetlerin "emrettiği" tezine dayanarak sonuçta Sovyetlere saldırının temelini yaratıyorsa; Aegleton da Qazi Muhammed'i ve Barzani'yi saf Kürt milliyetçileri olarak gösterip, bunların kimsenin "emirleriyle" iş yapmadığını; buna karşın Sovyetlerin "yardım" sözlerine umut bağladıklarını ve sonuçta Sovyetlerin Kürtlere yardım etmeyip, Mehabad'ı kendi başına bırakıp, yıkılmasına göz yumduğunu anlatarak Sovyetlere saldırmakta ve saldırı temeli yaratmaktadır.

g) Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilanına doğru

Roosevelt ve Aegleton için Bakü ziyareti ve KDP'nin kuruluşunun ilanı sonrasında sıra özerklik ilanına, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasına gelmiştir. Roosevelt Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğunu şöyle anlatmaktadır:

"Kasım'da ve Aralık başında Sovyet ajanları aşiretleri dolaşıp, gelecek bağımsızlık mücadelesine hazırlanmalarını bildirdiler; aşiret reislerine, Mahabad'da toplanmalarını emrettiler. Mameşler, Mangurlar ve Debokriler hariç, hepsi itaat etti." (agk., sayfa 240)

Roosevelt, Kürtlerin kendi ulusal hakları, özgürlükleri için mücadeleye hazır olmadıklarını; ilan edilecek özerk cumhuriyetin Sovyetler tarafından Kürtlere dayatıldığını ispat etmek için, "Sovyet ajanlarının" Kürt aşiret reislerine Mehabad'da toplanmaları emrini verdiğini anlatmaktadır.

Ardından İran-Azerbaycanı'ndaki gelişmelere de kısaca değindikten sonra Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunun nasıl ilan edildiğini şöyle aktarmaktadır:

"15 Aralık'ta Mehabad'da aşiret reisleri, yeni 'Kürdistan Demokrat Partisi' liderleri, Molla Mustafa ve bir cipteki makineli tüfeklerle silahlanmış üç Sovyet subayının hazır bulunduğu bir toplantıda [Qazi Muhammed -ÇN] resmen 'Kürt Halk Hükümeti'ni atadı ve Kürt bayrağını göndere çekti. On üç üyeli bir ulusal parlamento kuruldu ve 22 Ocak 1946'da Qazi Muhammed yeni cumhuriyetin başkanı seçildi." (aynı yerden)

Roosevelt'e göre Sovyetler aşiret reislerini emirlerle Mehabad'da toplamış ve Qazi Muhammed de Azerbaycan'daki gelişmeleri de gözönüne alarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunu 15 Aralık 1945'de ilan etmiştir. Bu arada üç Sovyet subayı da makineli tüfeklerle

cip içinde, "Sovyetlerin planı"nın bozulmaması için "tehdit unsuru" olarak beklemektedir...

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi Roosevelt'e göre 15 Aralık 1945'dir. Oysa diğer kaynakların çoğunda verilen ve hemen hemen herkes tarafından kabul edilen tarih 22 Ocak 1946'dır. Yalnız 17 Aralık 1945'de Mehabad'da yapılan bir miting sonucu "Adliye Sarayı"ndaki İran bayrağının indirilip, Kürt bayrağının çekildiği bir durum vardır. Fakat bu tarihte henüz Mehabad'da bir ulusal hükümet kurulmuş değildir.

Aegleton bu durumları da gözönüne alarak sorunu daha "inandırıcı" bir biçime sokmaya çalışmaktadır. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu planını Aegleton, Bakû'ye yapılmış olan ikinci ziyarete dayandırmaktadır. Buna göre, savaşı kazanan Sovyetler Birliği, "...savaşın bıraktığı genel istikrarsız durumdan en uygun meyveyi elde etmeye hazırlanıyordu.

İşte bu amaçla ikinci bir Kürt heyetinin de Bakû'yu ziyaret etmesini istediler." (agk., sayfa 109)

Aegleton'a göre sözkonusu bu ziyarette Sovyet yetkilileri Kürtlerin özerklik ilan etmelerini kabul eder ve bunun gerçekleşmesi için de silah ve ekonomik yardım sözü verirler. Aegleton durumu şöyle aktarmaktadır:

"Kadı Muhammed, özerkliklerinin kabul edileceğine söz verilen Kürtlerin, bu özerkliği savunmakta, kalıcı olmasını garanti altına almakta ve gelişmesini sağlamakta zorunlu olan maddi araç ve gereçlere sahip olmaları gerektiğine de inandıklarını ve bunu beklediklerini söyledi.

Bakirof'un buna verdiği cevap, misafirlerinin isteğine uygun oldu. Azerbaycan Başbakanı Mehabad'a tank, top, makineli tüfek, tüfek ve gerekli savaş araçları göndereceğini açıkça vaadetti. Bakirof ayrıca Kürtlere mali yardım

yapılmasının mümkün olduğunu da söyledi.” (agk., sayfa 112)

Roosevelt’in Sovyetlerin aşiret reislerine Mehabad’da toplanmalarını emrettiği ve 15 Aralık’ta yapılan toplantıda Mehabad Kürt Cumhuriyeti’ni ilan ettirdiği tezinin tersine Aegleton, özerkliğin Kürtler tarafından istendiğini ve Sovyetlerin de yardım sözü vererek Kürtleri umutlandığı tezini savunmakta, burada da bunun temelini atmaktadır.

Bu temeli attıktan sonra da, sözkonusu ziyaretin ertesinde Mehabad’lıların ellerindeki silahların azlığından dolayı, *“Kadı Muhammed, Mehabad’daki Sovyet Ticaret Temsilcisi Babayof aracılığıyla bir parti tüfek daha getirtti.” (agk., sayfa 138)* tespiti yapmakta ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin Sovyetlerin silah yardımı ve desteğiyle kurdurulduğunu böylece “ispat” etmektedir. Aegleton bu tezini güçlendirmek için Sovyetlerin “verdiği sözü yerine getirdi”ği biçiminde gösterdiği matbaa makinası sorununu da eklemektedir.

Aegleton, Sovyetlerin Kasım 1945’de Mehabad’a bir matbaa makinesi gönderdiğini ve bu makinayla Kürtçe basın ve yayın yapıldığını anlatır. Kürtçe basın, yayının etkisini ise şöyle anlatır:

“Gerek bu gazete ve gerekse diğer yayınlar bölgede büyük bir potansiyel yarattı. Özellikle genç kuşaklar arasında çok belirgin olan bu potansiyel Kürt ulusal hareketi için büyük bir itici güç meydana getirdi.” (agk., sayfa 149-150)

İlk anda gayet masumane bir olgu tespiti gibi görülen bu aktarma, gerçekte Sovyetlerin Kürtleri “kendi planları”na uygun hale getirmenin bir parçası olarak matbaa makinasının Kürtlere verildiği tezinin de temelidir.

Bu teze göre Sovyetler Mehabad’a, Kürtlerin ihtiyacı olduğu ve Sovyetlerin de “söz verdikleri” halde ağır silah,

tank ve top yardımı yapmamış, bunun sonucunda da Kürtlerin İran ordusuna karşı savaşma imkânı olmamış; sonuçta da Mehabad Kürt Cumhuriyeti yıkılmıştır.

Aegleton'a göre matbaa makinasının verilmesi ise henüz Cumhuriyetin kurulmamış olduğu bir dönemde, Kürtlerin Sovyet "planı" içine çekilmesini sağlamak içindir ve matbaa makinasıyla istenen etki de sağlanmıştır. Aegleton gibi emperyalist kafalı biri, iki halk arasındaki ilişkilerde, birileri, ancak çıkarı varsa diğerlerine bir şeyler verebilir, yardım edebilir diye düşünebilmektedir.

Bunun için de, Sovyetlerin Kürtlere matbaa makinası vermesi, Kürtlerin kendi dillerinden basın, yayın sahibi olması için Sovyetler tarafından ezilen bir ulusa önemli bir yardım olduğu gerçeği; Aegleton'da egemenlik sağlamanın bir aracı haline dönüşmüştür.

Qazi Muhammed'in özerkliğin ilanı için acele edilmemesi düşüncesinde olduğunu aktaran Aegleton,17 Aralık 1945'de "Adliye Sarayı"na Kürt bayrağının çekilmesi olayından sonra Qazi Muhammed'in Sovyet yetkilileriyle konuşmak için Tebriz'e gittiğini yazar ve devamında şöyle der:

"Mehabad'a dönüşünde halkın nabzını yokladı. Sonra Kürt özerkliğinin resmen ilanı için Kürt takvimine göre 'Ribandan' ayının ikisine rastlayan 22 Ocak 1946 tarihini saptadı ve bu tarihin gelmesini sükûnetle beklemeye koyuldu." (agk., sayfa 150)

Aegleton, özerkliğin ilanının tarihinin Qazi Muhammed tarafından halkın nabzının yoklanması sonucu tespit edildiğini böyle açıkladıktan sonra, Qazi Muhammed'in bu tespitinin ardında, bu planını Sovyet yetkililerine aktardığını ve onların da itiraz etmediğini yazmaktadır. Buna göre artık geriye Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin sadece resmen ilanı kalmıştır.

"17 Ocak günü, 'Ribandan' ayının ikisinde Çuwarçıra Meydanında büyük ve önemli bir toplantı yapılacağı haberi şehirde ve dağlık bölgelerdeki köylerde yayıldı." (agk., sayfa 151)

22 Ocak 1946'da Mehabad'da yapılacak toplantının haberinin böyle yayıldığını aktaran Aegleton, toplantının ne için yapılacağını ise, sadece önde gelen Kürtler tarafından bilindiğini; bunun dışında *"Yalnız 20 kişi, Kürt halkı adına konuşanların yaptıkları hazırlıkların anlamını kavramıştı."* (aynı yerden) tespiti yapılarak aslında Kürtlerin geniş kitlesinin olaylardan bihaber olduğu, ulusal baskıya karşı mücadele içinde olmadığı izlenimini yaratmaya çalışmaktadır.

İşte bu toplantının ne için yapılacağından "bihaber" kitlenin de katıldığı toplantı, 22 Ocak 1946'da Mehabad'ın "Çuwarçıra" meydanında yapılır. Qazi Muhammed bir heyet tarafından evinden alınır ve meydana getirilir. Devamındaki gelişme ise şöyle aktarılmaktadır:

"Kendisini almaya giden heyetle birlikte evinden çıkıp, meydana gelen Kadı Muhammed, kürsüye çıktı ve konuşmaya başladı. Ağır konuşması ve ince sesiyle yaptığı konuşmasının başında Kürtlerin kendi başlarına var olan bir halk olduğunu, bu halkın kendi toprakları üzerinde yaşadığını ve diğer halklar gibi kendi kaderini tayin etme hakkına sahip bulunduğunu hatırlattı."

Kadı Muhammed Kürtlerin artık uyuklarından uyandıklarını ve Kürt halkının güçlü dostları bulunduğunu söyleyerek, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni şu sözlerle ilan etti:

'Şu anda özerk Kürt Cumhuriyeti kurulmuştur.'

Kadı Muhammed'in bu sözleri meydanı doldurmuş olanların büyük sevgi gösterileriyle karşılandı." (agk., sayfa 154)

Böylece Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu resmen de ilan edilmiş olur. Roosevelt'in, Cumhuriyet ilan edilirken yapılan toplantıya, makinalı tüfeklerle silahlanmış üç Sovyet subayının cipte kalarak katıldığını tespit ettiğini yukarıda aktardık. Aegleton ise bu tespiti şu biçime dönüştürmektedir:

"Toplananlar arasında bir tek Rus yoktu. Yalnız Yarmakof Tebriz'den gelip bir cip arabasının içinde oturmuştu ve uzaktan toplantıyı seyrediyordu." (agk., sayfa 153-154)

Roosevelt ile Aegleton arasında, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilanı sırasında Sovyet subaylarının cipte oturarak gelişmeleri izledikleri noktasında fikirbirliği vardır. Fakat Aegleton, üç subay yerine bir kişiden bahsetmektedir ve bu arada makineli silahlardan ise hiç bahsetmemektedir.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Roosevelt ve Aegleton –aralarındaki farklı tespitlere rağmen– senaryonun bir yanını öne çıkarırlar.

Roosevelt senaryoyu, Sovyetlere malettiği planı gerçekleştirmek için Sovyetlerin Kürtlere hükmettiğini, işi emirlerle, uyarılarla yaptırdığı temeli üzerinde inşa ederken; Aegleton aynı senaryoyu, bazı rol ve sahne değişiklikleriyle ortaya koymaktadır.

Aegleton, Roosevelt'in yazdıklarının "inandırıcı"lığını yitirdiği ortamda, Sovyetlerin Kürtleri kendi "plan"ları için kullanma yöntemini "inandırıcı" hale sokmaya çalışmaktadır. Buna göre de iki tarafın ilişkileri iki eşit ülke ilişkisi olmamıştır. Sovyetler Kürtleri kendi nüfuzu altına almak için değişik yöntemler kullanmıştır. Yardım sözü vermiştir, umutlandırmıştır vb. vb.

Sonuç olarak kurulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti bunlara göre Sovyetler tarafından kurdurulmuştur.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ise, neden yıkıldığı sorusuna cevap verilmesi gerekiyor. İşte bu soruya, aynı senaryonun devam ettirilmesi için işin diğer yanının öne çıkarılarak cevap verilmesi gerekiyor. Sovyetlerin Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni kurdurduğu tezinden sonra, yıkılışının suçlusu ve sorumlusu olduğu da nasıl olursa olsun söylenmesi gerekiyor... Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yıkılışına kadarki dönemin ortaya konulmasında da işin bu yönü öne çıkarılmaktadır.

h) Mehabad Kürt Cumhuriyeti ve yıkılışı

Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında Roosevelt uzun uzun yazmaz. O, kendi çizgisini keskin bir biçimde ortaya koyar. Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Sovyet karşıtı, sosyalizm karşıtı yaklaşımın temelini atar. Aegleton yaklaşık 300 sayfalık kitap yazmış olmasına ve detaylar konusunda birçok şeye değinmesine rağmen, temel yaklaşımda Roosevelt'in ortaya koyduğunun ötesine geçmemiştir. Sayfaların fazlalığı, detayların çokluğu aldatıcı olmaktadır. Ama tam da bu aldatıcı yan, Aegleton'un gerçek yüzünü gizlemeye hizmet eden bir yandır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yıkılışına kadarki dönemde Kürtlerle İran askeri arasında, Azerbaycan'la İran askeri arasında ve Kürtlerle Azeriler arasında irili ufaklı birçok olay, çatışma yaşandığı gibi, gerek uluslararası düzeyde, gerekse de Sovyetler Birliği, İran-Azerbaycanı, İran merkezi hükümeti ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti düzeyinde sayısız diplomatik ilişkiler, çelişkiler, anlaşmalar da gündeme geldi, yaşandı.

Yaklaşık bir yıllık bu dönemin tüm olaylarını burada ele almak bu bölümün amacını ve çerçevesini aştığı için, ancak doğrudan Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılış nedeni

olarak gösterilen ve bunlardan da öne çıkan belli gelişmelere değinmekle kendimizi sınırlıyoruz.

• • •

İlkönce Roosevelt'in tavrından öne çıkanlara bakalım.

Roosevelt, yazısında Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilanından sonra, Mehabad'ın Tebriz ve Tahran'la ilişkilerini ortaya koymaya çalışır. Bunu ortaya koymaya çalışırken de, hem İran-Azerbaycanı Ulusal Hükümeti'ni, hem de Mehabad Kürt Cumhuriyeti hükümetini, açıkça kukla hükümetler olarak değerlendirmektedir.

Sınır anlaşmazlığı konusunda Kürtlerle Azeriler arasında çıkan çatışmalara son verme konusunda gelişmeleri aktarırken Roosevelt şunları söylemektedir:

"Nisan 1946'da Sovyetler Qazi Muhammed'i Tebriz'e getirdiler ve Azerbaycanlılarla Kürtler arasındaki çatışmaları gidermeye çalıştılar. O dönemde iki kukla hükümetin yekpare bir cephe oluşturmaları çok önemliydi, çünkü demokratlarla İran hükümeti arasında bölgenin statüsünün kalıcı bir şekilde saptanması hakkında görüşmelere başlanması dolaysız gündemdeydi.

Azerbaycan demokratlarının lideri Pişevari, Qazi Muhammed ve Sovyetler arasındaki görüşmelerin nihai sonucu, 23 Nisan 1946'da Kürt ve Azerbaycan temsilcileri tarafından imzalanan bir anlaşma oldu." (agk., sayfa 241)

Roosevelt, tüm yazısında olduğu gibi, burada da Qazi Muhammed'in Sovyetler tarafından Tebriz'e getirildiği ve yapılan anlaşmanın da Sovyetlerin dayatmasıyla imzalandığını savunmaktadır. Roosevelt'e göre zaten her iki hükümet kukla hükümettir. Sovyetler ne diyorsa, o çerçevede hareket etmektedirler.

Fakat Roosevelt Sovyetlere karşı tavır takınırken, Mehabad Kürt Cumhuriyeti hükümetiyle Azerbaycan Ulusal Hükümeti arasında "yekpare bir cephenin" kurulmasının bu iki hükümet için önemli olduğunu, Sovyetlerin aslında bu iki hükümete yardımcı olmaya çalıştığı gerçeğini de ele vermektedir. Yapılan Kürt-Azeri anlaşması da ortak hareket etme anlayışı temelinde yapılmıştır.

Kürt-Azeri anlaşmasından sonra Azeri temsilcilerin Tahran hükümetiyle anlaşmaya vardığını yazan Roosevelt'e göre Kürtler, İran devleti sınırları içindeki bir azınlıktan, Azerbaycan-Türk devleti içindeki bir azınlığa dönüşür. Buna göre Azerbaycan hükümeti Kürtleri kendi çıkarlarına kurban etmiştir.

Bu anlaşmanın ardından da Qazi Muhammed Tahran'a gider ve İran merkezi hükümetinden, Başbakan Kavam'dan Kürdistan bölgesine vali olarak atanmasını ve bu bölgenin otonomiye sahip olmasını ister. Sonuç almadan Mehabad'a döner.

Daha sonra ise Kürtlerle İran askeri arasında değişik düzeylerde çatışmalar yaşanır. Roosevelt'e göre de, *"Sovyetlerin İran'ı Mayıs başında terketme yönündeki ilan edilmiş niyeti karşısında, İran hükümeti daha sert askeri önlemlere başvurmaya" (agk., sayfa 243)* başlamıştı.

Bu arada Kızıl Ordu askeri birlikleri 9 Mayıs 1946'ya kadar İran'dan tümüyle çekilmiş, İran ordusu eline geçirdiği her imkanı saldırı için kullanmaya çalışmıştır. İşte bu ortamda Mehabad Kürt Cumhuriyeti çerçevesinde değişik Kürt aşiret reisleri ve İran merkez hükümeti yanlıları Cumhuriyete yavaş yavaş sırt dönmeye başlamıştır. Sözkonusu bu gelişmeleri Roosevelt, Sovyetlere karşı kullanmada, Kürtlerin müslümanlığı ve Rusların *"Çarlar zamanından beri Kürtlerin geleneksel düşmanı" (agk., sayfa 248)* oldukları teziyle açıklamaktadır.

Rusları geleneksel Kürt düşmanı olarak gösterdikten sonra aşiretlerin direnişini, Kürtler arasındaki anlaşmazlıklarını anlatır. Sonuç olarak Qazi Muhammed'in aşiretlere söz geçirememesi durumuna geldiğini ve Sovyetlerin de "vermiş olduğu sözlere" rağmen yardım etmediğini şu biçimde anlatır:

"Böylece Qazi Muhammed, Tahran hükümetinin gittikçe saldırganlaşan tutumu karşısında nerdeyse desteksiz kaldı. Ona yardım ve savaş malzemesi gönderme yönündeki Sovyet vaatlerine rağmen, Qazi Muhammed 1946 sonbaharında hiç ağır silaha ve eğitilmiş adamlara sahip değildi, gerçekte vurucu gücü olan bir orduya sahip değildi. İran'ın hazırlıkları gittikçe apaçık hale gelince, Qazi aşiretlere, biricik umuduna, ümitsiz yardım çağrılarında bulundu, Sovyetlerin Kürtlere destek sözü verdiğini söyledi ve aşiretlerin İran ordusuna karşı savaşmak üzere cepheye gitmelerini talep etti. Aşiretler bunu reddetti." (agk., sayfa 251)

Sovyetler yardım etmeyince ve aşiretler de Qazi Muhammed'in sözünü dinlemeyince, sonuç olarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti, İran askerinin Mehabad'a girmesiyle yıkılır. Yazısının özet bölümünde Roosevelt, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının bir nedeni olarak Kürtlerin kendi aralarında birlik kuramamalarını sayarken, en önemli nedeni de şöyle ortaya koymaktadır:

"Cumhuriyetin yıkılmasının en önemli dolaysız nedeni, Sovyet desteğinin gelmemesiydi. Tahsilli Kürtlerin çoğunluğunu birleştirebilecek genç ve güçlü partiye, onu kendi emelleri için kullanan ve sonra da yok edilmesine karşı hiçbir girişimde bulunmayan yabancılar sızmıştı. Bu küçük devlet Kızıl Ordu'nun koruması altında kurulmuştu ve Kızıl Ordu çekildikten sonra, ancak onun geri gelme ihtimali bulunduğu için ayakta kaldı. Kürtlerin bunu artık

umamayacakları ve İran hükümetinin bundan korkmasına gerek kalmadığı noktada, Qazi Muhammed'in hareketi için artık yaşama şansı kalmamıştı.” (agk., sayfa 255)

Roosevelt'in buradaki tavrı, tüm yazısında ortaya koymak istediği sonuçtur. Buna göre Sovyetler, “tahsilli Kürtlerin çoğunluğunu birleştirebilecek genç ve güçlü partiye, onu kendi emelleri için kullanan ve sonra da yok edilmesine karşı hiçbir girişimde bulunmayan” yabancılar olarak sızmıştır. Kızıl Ordu koruması altında kurulan Mehabad, yine Kızıl Ordu'nun geri çekilmesiyle yıkılmıştır. Suçlu ve sorumlu, “söz verdiği halde” destek vermeyen Sovyetler Birliği'dir.

Roosevelt, Mehabad'ı yıkanları ve bunlara destek verip, yönlendirenleri; Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılması için İran devletine somut destek veren ABD ve İngiliz emperyalizmini, tereyağından kıl çeker misali işin içinden çıkarırken, saldırganları da gözardı etmektedir.

Kürt ulusunun kurtuluşu adına ortaya çıkıp, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Sovyetler Birliği'ni eleştirenlerin, Roosevelt'in Kürtler için savunduğunun, Kürtlerin kendilerini ezen devletlere karşı **“sadakat”** göstermeleri olduğunu görmemeleri, ancak böylelerin siyasi körlüklerine işaret etmektedir.

Evet Roosevelt, yazısının son paragrafında, eğer Kürtleri egemenliği altında tutan devletler Kürtlere bölgesel özerklik tanıyıp, yabancı bir milliyetçiliği onlara dayatmazsa, Kürtlerden devlete sadık insanlar yaratabileceğini sömürgeci devletlere salık vermektedir.

Bu da, emperyalistlerin demokrasi ve eşitlikten ne anladığını, onlar için sorunun özünün gerçekte ezilenlere köleliğin kabul ettirilmesi ve egemenliklerinin devam ettirilmesi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yıkılışına kadarki dönem hakkında Aegleton, Roosevelt'e göre çok geniş yazmaktadır. Özellikle "Sovyet varlığı" başlıklı bölüm polisiye romanlara taş çıkarır bir biçimde yazılmıştır. Fakat bu bölümde de kendimizi her konuda tavrı takınma yerine, öne çıkan bazı önemli noktalarla sınırlandırıyoruz. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin ilan edilmesini anlattığı bölümün sonunda Aegleton şunları söylemektedir:

"Şenlikler tamamlandıktan sonra, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurucuları, amaçlarının artık gerçekleştirildiğine ve yarattıkları Cumhuriyet'in Sovyetler Birliği'nin desteğiyle yaşayacağına inanıyorlardı." (agk, sayfa 156)

Bu tespitle Aegleton, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin varlığını koruyabilmesini, "kaderi"ni Sovyetler Birliği'nin yardımına bağlamaktadır. Bunu yaparken de sorunu Cumhuriyet'in kurucularının adına yapmakta ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin Kürt halkının kendi mücadelesine değil, dıştan gelecek bir desteğe dayanan ve kurtuluşu başkalarından bekleyen bir konumda olduğunu savunmaktadır. Mehabad'ın kaderini Sovyetlerin yardımına bağladıktan sonra "Sovyet varlığı" başlığı altında şunları yazmaktadır:

"Gerçi Mehabad'da da Sovyet nüfuzu vardı. Ancak bu nüfuzun derecesi, Kürt liderlerinin yaptıkları hesaba bağlıydı. Kürt liderleri, Sovyet isteklerini olumlu karşılamadıkça ve Sovyet görevlilerinin öğütlerine uymadıkça davalarının başarıya ulaşamayacağını hesaplıyorlardı." (agk, sayfa 157)

Roosevelt'in "kukla hükümet" değerlendirmesini Aegleton başka biçimde savunmaktadır. Buna göre Kürt

milliyetçileri, kendi davalarının başarıya ulaşması için – Sovyetlere yakınlık duydukları vb. için değil!– Sovyetlerin isteklerine boyun eğmek ve öğütlerine uymak zorunda kalmışlardır...

Durum bu biçimde ortaya konduktan sonra, Sovyetlerin Mehabad'ı kendi çıkarları için kullandığı, Mehabad'a yardım etmediği ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasına göz yumduğu vb. yönlü suçlamaların temeli hazırlanmış; artık sıra Sovyetlerin Kürtleri nasıl kullandığını ortaya koymaya gelmiştir. Tabii ki, bunun ortaya konması için birçok sorunun birbirine karıştırılıp, senaryonun inandırıcılığının sağlanması gerekiyor. Kitabının bundan sonraki bölümünde de Aegleton bunu yapmaya çalışıyor.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilanından sonra, bakanlar kurulunun kurulması ve devlet başkanının seçilmesi sorunu gündeme gelir. Aegleton'a göre Qazi Muhammed KDP'nin Merkez Komitesi'nden 10 kişiyi yanına çağırarak hükümetin kurulması sorununu görüşmüş ve bu 10 kişiye de, bunların da bakanlıklara aday olduklarını açıklamıştır. Bu görüşme sonrasında hazırlanan liste, Qazi Muhammed'in yanında saklı kaldığı gibi hiç değiştirilmeden 11 Şubat 1946 tarihli Kürdistan gazetesinde yayınlanmıştır.

Kurulan hükümetin yapısını değerlendirirken Aegleton şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Böylece Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ndeki Yürütme Organı, yine de aşiret esaslarına göre kurulmuş ve görevler aşiretleri temsil eden kişilere dağıtılmıştı. Tabii bu kişilerin, Kadı Muhammed'in liderliğine, kişiliğine, sosyal mevkiine ve sahip bulunduğu Sovyet desteğine ayak uydurabilecek kişiler arasından seçilmelerine de dikkat edilmmişti.” (agk, sayfa 169)

Böylece “kukla hükümet” tezi Aegleton'da da bütünlük kazanmaktadır. Mehabad'da yapılan işlerin pusulası Qazi

Muhammed ve onun şahsında Sovyet desteği olarak gösterilmektedir. Qazi Muhammed'in rolü ise esasta Sovyetlerin isteklerine uygun davranmak olarak ortaya konmaktadır. Qazi Muhammed'in Sovyetlerin isteklerine uygun davranmasının nedeni de kitabın sonuna doğru şöyle açıklanmaktadır:

"Kadı Muhammed ise bunu yapamazdı. Sovyetler Birliği'nin Mehabad'da temsilcileri vardı. Kadı Muhammed'in, Sovyet danışmanları ile olan bağlarını koparması halinde, görevden uzaklaştırılması ve kendisinden kurtulunması uzak bir ihtimal değildi.

Bu nedenlerden ötürü Kadı Muhammed, liderliğini eline alıp özerkliğe kavuşturmuş olduğu halka karşı taşıdığı derin sorumluluk duygusuyla hareket ediyor ve işleri çekip çeviriyordu. Ne var ki içine düştüğü ağ (yani Sovyetlerin ağı BN.) gittikçe kendisinin ve davasının çevresinde adamakıllı dolanıyor, dolanıyor, dolanıyordu." (agk, sayfa 253-254)

Aegleton böylece Qazi Muhammed'in ve Kürt ulusal davasının bu durmadan dolanan ağın dolana dolana daralmasıyla boğulmasını beraberinde getirdiğini ortaya koymuş oluyor!!!

"İran sorunu" başlıklı bölümde Aegleton, uluslararası durumu ortaya koymaya çalışmakta ve 29 Ocak 1942'de Sovyetler Birliği-İngiltere-İran arasında yapılan anlaşmaya Sovyetler Birliği'nin uymadığı, anlaşmayı ihlal ettiği tezini savunmaktadır. Devamında Sovyetler Birliği ile İran arasında 4 Nisan 1946'da yapılan anlaşmaya değinmekte ve anlaşmanın içeriğini özetlemektedir. Buna göre: *"Sovyetler Birliği'nin en geç 6 Mayıs 1946 tarihine kadar İran'daki kuvvetlerini çekmeyi taahhüt ettiği bir anlaşma"* (agk, sayfa 174) yapılır. Bu tespiti ne rağmen Aegleton sayfa 190'da şu tespiti yapmaktadır:

“4 Nisan 1946 tarihinde Sovyetler Birliği’nin Tahran Büyükelçisi ile İran Başbakanı arasında imzalanan antlaşma üstükapalı bir antlaşmaydı. Sovyet ordusunun İran’dan çekileceği tarih ise henüz kesinlik kazanmamıştı.” (abç)

Aegleton kendisinin daha önce yaptığı tespitle çelişse de gerçekleri çarpıtmaktan geri kalmamaktadır. Anlaşmanın üstükapalı hiçbir yanı yoktur. Bizzat Aegleton kendisi kitabının 174 ve 175. sayfalarında anlaşmanın içeriğini – kendi tezini ispatlamak için de olsa– aktarmaktadır.

Üç maddeden oluşan bu anlaşma Sovyet askerinin İran’dan çekilmesi, ortak petrol şirketinin kurulması ve Azerbaycan sorununun İran’ın iç sorunu olduğu ve bu sorunun İran merkezi hükümetiyle Azerbaycan halkı arasında barışçıl ve Azerbaycan’da uygulanan demokratik yasaların uygulanması temelinde çözümünü ele alan bir anlaşmadır. Azerbaycan ile Mehabad Kürt Cumhuriyeti arasında yapılan anlaşma da gözönüne alındığında, sözkonusu Sovyet-İran anlaşmasının Azeri ve Kürt halkının çıkarına olduğu sabit bir gerçektir. Güneş balçıklā sıvanamaz!

Aegleton Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin Sovyetler tarafından kurdurulduğunu ortaya koymak için çabalarlarken, Kürt heyetinin Bakü’ye gidişini ve sonuçta Mehabad’ın özerkliğinin Sovyetlerce desteklendiğini yazıyordu. Sıra Mehabad’ın yıkılışı sorununa gelince, desteğın yerini tehditler almaktadır.

Aegleton senaryosunu KDP’nin iki üyesinin –Emin Şerefi ve Halil Hüsrevî– Tebriz’e gitmesiyle başlatmaktadır. Buna göre:

“Ne var ki bu iki üye ile Sovyet Hastanesinde görüşen Dr. Samedof, Kürtlerin Sovyetler Birliği’nin onayını almadan Azerbaycan’dan ayrılıp bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ve kendilerine özgü bir hükümet kurmalarının nedenlerini

sordu. Sovyet görevlileri, Kürdistan Demokrat Partisi'nin bu iki üyesi tarafından verilen cevapları inandırıcı bulmayınca Kadı Muhammed'den, Tebriz'e gelip Cafer Peşvari ile görüşmesini istediler.” (agk, sayfa 177)

Aegleton burada açıkça yalan söylemektedir. Şöyle ki, Mehabad'ın özerkliğini ilan etmesi ve nedenleri daha önceden bilinmektedir. Yine Mehabad'ın Azerbaycan'dan ayrılıp, bağımsızlık ilan etmesi diye bir sorun ise yoktur. Mehabad Kürt Cumhuriyeti, özerkliğini ilan etmiş olsa da, merkezi devlet olan İran'dan bile ayrılmamıştır. Kaldı ki Azerbaycan Ulusal Hükümeti de kendisini İran'ın bir parçası olarak kabul etmiş ve İran'dan ayrılmayı değil, özerklik ilan etmiştir.

Durum böyle olunca Sovyet yetkililerin Mehabad'ın neden İran-Azerbaycanı'ndan ayrılıp bağımsızlığını ilan ettiğini sormalarının hiç bir temeli yoktur. Ayrıca Sovyet yetkililerinin Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamındaki esas muhatapı Mehabad Hükümeti'dir, KDP'nin şu ya da bu üyesi değildir.

Aegleton tarih çarpıtlılığına Qazi Muhammed'in Sovyet yetkilileri tarafından Tebriz'e gitmesini istediklerini de eklemektedir. Tebriz'e “önemsiz bir otele” giden Qazi Muhammed, Cafer Peşvari'ye, Tebriz'deki Sovyet Siyasal Komiseri Yarmakov'un durumdan haberi olduğunu söyleyerek Sovyet yetkililerini “sustur”duktan sonra Mehabad'a döner...

İşte bu tespitlerinden sonra Aegleton şunları söylemektedir:

“Görüşmeden sonra Kadı Muhammed Mehabad'a dönerek, Cumhuriyet'in sağlam temellere oturtulması için gerekli çalışmalara girişti. Cumhuriyet'in sağlam temellere oturtulması için gerekli unsurların başında ise düzenli bir askeri güç geliyordu.” (agk, sayfa 178)

Qazi Muhammed'in düzenli bir askeri güce ihtiyaç duyması düşüncesi, Aegleton'a göre Sovyet yetkililerin Tebriz'deki konuşmalarının doğrudan sonucu ve Sovyetlerin tavrına karşı gelişen bir düşüncedir. Böylece Aegleton'a göre, daha önce Sovyetlerin yardımına güvenerek Cumhuriyet'in yaşayacağını düşünen Kürt liderleri –somutta da Qazi Muhammed–, artık Sovyetlerin kendilerine yardım etmeyeceğini görerek “kendi ayakları üzerine” dikilmek için çaba göstermeye başlamışlardır!

Bu tespitin hemen ardından Aegleton, “Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne yapılan Sovyet yardımları” başlıklı bölümde Sovyetlerin Mehabad'a yaptığı silah yardımından bahsetmektedir. Bu bir paragraflık bölümün esas amacı, Sovyetlere maledilen ve hiçbir veriye dayanmayan anlaşmaya Sovyetlerin uymadığı; “top ve tank” yardımı sözünün yerine getirilmediğinin vurgulanmasıdır. Böylece Sovyetlerin, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin esas ihtiyaç duyduğu silah yardımını yapmamakla Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin sonunu hazırladığı izlenimi yaratılmaktadır. Oysa, Sovyetlerin Mehabad'a “tank, top” gibi ağır silah yardımı yapacağına dair söz verdiği, hiç bir biçimde ispatlanan bir şey değildir. Tüm söylemler, iddialar temelinde yükselmektedir.

Daha sonraki gelişmeleri ise Aegleton esas olarak Sovyet yetkilileriyle İran-Azerbaycanı ve Mehabad ilişkileri çerçevesinde ortaya koymaya çalışmaktadır.

Kürt-Azeri anlaşmazlıklarını –özellikle de Kürt-Azeri sınırı bağlamında– ortaya koymaya çalışarak, Kürtlerin Sovyetler tarafından da Azerbaycan'a bağımlı kılınmak istendiğini; sonuçta da zararlı çıkanın Kürtler olduğu tezi işlenmektedir. Aegleton durumu şöyle ortaya koymaktadır:

“1946 yılının Mart ayı sonlarında, Tebriz'deki Sovyet yetkilileri, Kadı Muhammed'in diğer Kürt liderleriyle birlikte

İran-Azerbaycanı'nın başkenti Tebriz'e gitmesini istediler. Fakat, Sovyet Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanı Mirza İbrahimof ile Bakûlü General Kolyof'la görüşmek üzere çağrıldıkları kendilerine bildirilmedi." (agk, sayfa 181-182)

Kürtlerin "oyuna getirildiği" görüşünü böyle işleyen Aegleton, devamında daha önce KDP'nin iki üyesine takınılan tavrın bu sefer de tekrarlandığını; Mirza İbrahimof'un "Kürtlere, kendilerine özgü bir hükümet kurmaları için kim izin verdi?" sorusunu sorduğunu yazmaktadır. Sorulan soruya bilinen "Her şey Yarmakof'a anlatılıp açıklanmıştı" cevabının verildiğini de tespit ettikten sonra Aegleton şunu söylemektedir:

"Sovyet yetkililerinin artan baskıları karşısında Kadı Muhammed endişe duymaya başladı ve sonra kendi kendine şöyle dedi:

'Hastanın doktorun tavsiyesine uyması gerekir.'

Ne var ki Seyfi Kadı ile Hacı Baba Şeyh yumuşamadılar ve güçlü bir direniş göstererek Sovyet yetkililerine şöyle dediler:

'Siz Ruslar bizden çok ilerisiniz. Bu nedenle size uymamız gereklidir. Fakat, uygarlık merdiveninde bizden daha yüksek bir basamakta olmayan bir halka teslim olmamız için ısrar ettiğiniz takdirde bu isteğinize boyun eğmemizi gerektiren ve bizi buna zorlayan bir neden yoktur. Ayrıca, eğer konu, Kürtlerin bu zayıf halleriyle bir büyük devlete katılmaları konusu ise, Kürtler için yeniden İran'a katılmak daha iyi olacaktır." (agk, sayfa 182-183)

Aegleton burada, siyasetini gerçekte masal anlatmayla içiçe ortaya koymaktadır. İlkönce, sanki Kadı Muhammed'in yanındaymış gibi, "kendi kendine şöyle dedi" diyerek, Kadı Muhammed'in Sovyetlere boyun eğdiğini ispatlamaya çalışmaktadır.

Seyfi Qazi ile Hacı Baba Şeyh'e malettiği konuşmada da aynı yöntem kullanılmakta ve bu temelde birçok sorunu işin içine sokmaktadır. Bu iki kişinin adına konuşarak, Sovyetlerin Kürtler üzerinde baskı uyguladığını ve bu baskılara karşı takınılan tavırda da; Sovyetlere bağlanacaklarına "yeniden İran'a katılma" seçeneğinin daha iyi olacağını söylemektedir.

Siyasi sahtekârlıkta iyi bir ustadır Aegleton. Adını vermeden birilerine teslim olunmasının dayatıldığını anlatırken, açık ve bilinen gerçekleri de bu arada çarpıtmayı becermektedir. Yukarıda da değindik, bir kez daha vurgulayalım: Ne İran-Azerbaycanı, ne de Mehabad Kürt Cumhuriyeti İran'dan ayrılma durumunda ve ko umunda olmamıştır. Bu yüzden de İran'a yeniden katılmanın daha iyi olacağı tezi, yalan üzerinde yükselmektedir. Gerek İran-Azerbaycanı için, gerekse de Mehabad Kürt Cumhuriyeti için sözkonusu olan İran devletinin sınırları çerçevesinde özerkliğin korunup korunmayacağı; Azeri ve Kürt ulusunun ulusal ve diğer demokratik haklarına sahip olup olmayacağı sorunudur.

Kitabının önceki bölümlerinde Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin Sovyetlerin desteği ve teşvikiyle kurdurulduğunu değişik biçimlerde ortaya koyan Aegleton, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumluluğunu Sovyetlere yüklemek için, Sovyet yetkililerinin "Kürtlere, kendilerine özgü bir hükümet kurmaları için" kimin izin verdiği sorusunu sordukları senaryosuna sarılmaktadır. Seyfi Qazi ve Hacı Baba Şeyh'in "sert çıkışları"ndan sonra, Sovyet yetkililerinin geri adım atarak Kürt heyetinin 24 saat beklemesini istediğini ve bundan sonra Bakü'den "Kürtler kendilerine özgü bir hükümet kurabilirler" cevabının geldiğini yazmaktadır. Böylece Aegleton, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasından aylar sonra Sovyetlerin

“kendi planlarını gerçekleştirmek” için Kürtlere “izin” verdiğini savunmaktadır. Açıkça yalan söylemektedir.

Aegleton yalanlarına 23 Nisan 1946 tarihli Kürt-Azeri anlaşması sonrasındaki gelişmeler bağlamında da devam etmektedir. Tahran hükümetiyle sürdürülen görüşmelerde Azerbaycanlıların Kürtlere oyun oynadığını, Azeri temsilcilerin Tahran hükümetinin Kürt-Azeri anlaşmasının beşinci maddesini bilmezlikten gelmesini istediklerini; *“Bunun sonucu olarak Kürtler Tahran’a karşı duydukları kinden daha fazla Tebriz’e karşı kin duymaya” (agk, sayfa 196)* başladıklarını savunmaktadır.

İran-Azerbaycanı Ulusal Hükümeti temsilcilerinin Tahran hükümeti ile yürüttüğü görüşmelerin Sovyetler tarafından yönlendirildiğini de savunan Aegleton, 13 Haziran 1946 tarihinde imzalanan Azerbaycan-İran anlaşması hakkında şunları söylemektedir:

“13 Haziran günü Tebriz’de, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Başbakanı Cafer Peşvari ile Tahran Hükümeti Temsilcisi Muzaffer Firuz arasında bir antlaşma imzalanması rastlantı değildi. Bu antlaşma, Sovyetler Birliği’nin tüm ülkede nüfuz sağlamasına da yolaçabilirdi.” (agk, sayfa 227-228)

Azerbaycan-İran anlaşmasının bir rastlantı sonucu olmadığı gayet açıktır. Fakat bu anlaşma, Aegleton tarafından Sovyetlerin İran’ın tümünde nüfuz sahibi olmak istemesi planının bir parçası olarak ortaya konmaktadır. Oysa gerçek olan Azerbaycan Ulusal Hükümeti döneminde Azeri halkın kazanmış olduğu ulusal ve diğer demokratik hakların, İran merkezi hükümetiyle anlaşma temelinde korunması sorunudur.

Anlaşmanın rastlantı sonucu olmadığını belirten Aegleton, siyasi sahtekarlık yaparak Sovyetlerin yayılcı bir siyasete sahip olduğunu ima etmektedir.

Bu tespitinin hemen ardında Kürtlerle İran askeri arasında yer yer ortaya çıkan çatışmalara atfen, Sovyet yetkililerinin Kürtleri , *"Eğer Kürtler bir saldırıya geçerlerse, İran ordusunun Cumhuriyet'in sınırlarına karşı başka bir cepheden saldırıya geçmesi halinde, Kürtler bu saldırıyı püskürtmekte Sovyet desteğine güvenmemelidirler."* diyerek *"sert bir dille ihtar ettiklerini"* söylemektedir. Böylece artık Mehabad için sonun başladığı, Sovyetlerin Kürtlere baskı uyguladıkları, bu baskı sonucu Qazi Muhammed'in İran'lı yetkililerle görüşmelerde ılımlı davranmak zorunda kaldığı vb. hikayeleri anlatılmaktadır.

Qazi Muhammed'in İran Başbakanı Kavam ile ve diğer yetkililerle yaptığı görüşmelerde, Kavam'ın makul davrandığı, Kürdistan'ın kanuni statüsü için Azerbaycan'dakine benzer bir durumu önerdiğini; bu önerinin Qazi Muhammed tarafından kabul edilmek istendiğini, fakat Qazi Muhammed'in bunu kabul etmek için önce Sovyetlerden onay almak zorunda olduğunu anlatır. Sonuçta herhangi bir anlaşmaya varılmamasını ise Aegleton şöyle açıklamaktadır:

"Mehabad Kürt Cumhuriyeti esasen güçsüz olduğundan, Sovyetler Birliği'nden başka dostu da olmadığından ve geleceği bu büyük devletin sağlayacağı destek ve yardıma dayandığından, Kadı Muhammed iki taraf arasındaki bu ilişkileri kesmesinin sonuçlarına katlanmaya hazır değildi. Bu nedenle de bir şey elde edemeden ve kesin bir sonuca ya da karara varamadan Mehabad'a döndü." (agk, sayfa 245)

Aegleton, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin tek dostunun Sovyetler Birliği olduğunu tespit ederken gerçeği dile getirmiş görüntüsünü yaratarak, gerçekte, Sovyetlerin Qazi Muhammed'in İran hükümetiyle anlaşmasına engel olduğunu; bunun sonucunda da Kürtlerin Tahran'dan

alabilecekleri hakları alamadığını ve sonuçta Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin Sovyetler yüzünden ortadan kaldırıldığını okuyucunun beynine sokmaya çalışmaktadır.

Aegleton, Qazi Muhammed'in Tahran'la anlaşma sağlamasına engel olan Sovyetlerin, Kürtleri ve Azerileri yalnız başına bıraktığını da şöyle ortaya koymaktadır:

"Azerbaycan'ın İran kuvvetleri tarafından işgali için saptanan tarih yaklaştıkça, Sovyet danışmanlarının, müttefikleri olan Azerilere ve Kürtlere askeri yardım yapılması konusunda suskunluğu da artıyordu." (agk, sayfa 256)

Sovyetlerin askeri yardım yapmaması sonucu Azerbaycan Ulusal Hükümeti'nin yıkıldığını savunan Aegleton, Mehabad bağlamında da şunları söylemektedir:

"Mehabad'da ise Kadı Muhammed ve arkadaşları, Sovyetler Birliği'nin bizzat yaratmış olduğu Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin çökmesine izin verdiğinin açıkça ortaya çıkmasından sonra, direnişe geçmek konusunda artık ciddi şekilde düşünmeyi bile gereksiz gördüler." (agk, sayfa 260)

Burada Aegleton, Azerbaycan Ulusal Hükümeti'nin yıkılmasının sorumluluğunu Sovyetler Birliği'ne yüklemektedir. Devamı ise Mehabad'ın yıkılışının sorumluluğunun yüklenmesidir. Böylece Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumlusu ve suçlusu da Sovyetler Birliği olarak gösterilmektedir.

Aegleton'un tezine göre Sovyetler askeri yardım yapmadığı için, Mehabad'da Kürtler direniş göstermediler ve *"Kürt geleneklerine uymaktan başka yapacakları bir şey kalmamıştı. Bu da kayıtsız şartsız, uysal ve rahat bir şekilde oturup beklemektir. Onlar da öyle yaptılar." (agk, sayfa 260)* Eh, "uysal ve rahat" oturup, beklerken de İran ordusu Mehabad'a girdi ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin sonu

geldi! Aegleton, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin tarihini böyle yazıyor.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni yıkanlar, önde gelen birçok insanını asanlar, öldürenler ABD ve İngiliz emperyalistleri tarafından desteklenip, yönlendirilen İran devletiyken; bunlar sorumlu ve suçlu olmuyor da, Mehabad'a "yardım" etmediği söylenen ve yıkılmasına engel olamayan Sovyetler Birliği, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas sorumlusu ve suçlusu oluyor... Burjuvazi tarihi böyle yazıyor!

Burjuvazinin yazdığı tarihe dayanarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin tarihini savunanlar, Roosevelt ve Aegleton'a dayananlar kaçınılmaz olarak burjuvazinin çizdiği çerçevede kalacaklardır. Sovyetler Birliği'nin Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasının esas sorumlusu ve suçlusu olduğunu savunan herkes bu çerçevede hareket etmektedir.

Tarihin sınıf mücadeleleri tarihi olduğu gerçeği gözönüne alındığında, her sınıfın kendi bakış açısıyla tarihi yazacağı bilinmesi gereken bir gerçektir. Bunun için de işçi sınıfının ve tüm emekçilerin çıkarlarını temsil etme iddiasında olanların ve ezilen ulusların kurtuluşu mücadelesinden yana olanların burjuvazinin ve temsilcilerinin yazdığı tarihe dayanma diye bir sorunlarının olmaması gerekir.

Komünistler, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında gerçekleri; Kürt milliyetçiliği tarafından rağbet gören ve dayarılan bu tarihin burjuvazinin tarihi olduğunu ortaya koyma görev ve özgürlüğünün kendilerine ait olduğunu düşünmektedirler. Herkes dayanacağı sınıf ve tarihi seçmede özgürdür...

MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ ve TARİH ÇARPITICILIĞI

Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında önceki bölümlerde takındığımız tavırlarda Kuzey Kürdistan ve Türkiye’de konu hakkında tavır takınanların esas dayandığı kaynakların William Aegleton Jr.’in *“Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946”* adlı kitabı ve bu kitaba bağlı olarak Kuzey Kürdistan-Türkiye’de tanınmaya başlayan Archi Roosevelt Jr. olduğunu; bu kaynaklara dayanılarak da Sovyetler Birliği şahsında sosyalizme saldırılarda bulunulduğunu tespit edip sözkonusu saldırılara dikkat çektik. Bu bölümde de saldırılardan bazılarını daha yakından bakacağız.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Sovyetler Birliği’ne ve sosyalizme saldırılar, genelde uluslararası düzeyde gelişen olaylara ve duruma göre azalmakta ya da çoğalmakta, biçim değiştirmektedir. Örneğin 1970’li yıllarda Doğu Bloku’nun hâlâ varlığını sürdürdüğü dönemde ve bu

blokun gerçekte sosyalizmle alâkası olmasa da, sosyalizmin kitleler üzerindeki etkisini önemli ölçüde koruduğu dönemde Kuzey Kürdistan ve Türkiye’de kendisine devrimci, sosyalist diyenlerin Mehabad bağlamında Sovyetler Birliği’ne eleştirileri yok gibiydi. Bunda, sözkonusu güçlerin “Sovyet yanlısı” olmaları esas rolü oynasa da, Mehabad hakkında fazla tavrı takınılmaması da belli bir rol oynamıştır.

1970’li yılların ortalarında sosyalemperyalist bir nitelikte olan SSCB’yi, sosyalist bir ülke olarak savunma konumunda olan “Özgürlük Yolu” dergisinin 21.-25. sayılarında C. Aladağ imzasıyla ve sonradan Kasım 1978’de “Özgürlük Yolu Yayınları” tarafından kitap olarak yayınlanan “Kürdistan’ın Sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri” adlı kitapta C. Aladağ (K. Burkay), William Aegleton’un kitabına da dayanarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin kuruluşunu ve yıkılışını anlatırken şu tespitleri yapmaktadır:

“Emperyalistler, Sovyetlerin İran halklarına gösterdiği sempati ve yardımları çarpıtarak, amaçlarının petrol bölgesine inmek olduğunu, kendi çıkarları için öyle davrandıklarını söylüyorlar.” (C. Aladağ, Kürdistan’ın Sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketi, sayfa 161, Özgürlük Yolu Yayınları, 1978, İstanbul)

“Emperyalistler ve gericiler, Sovyetlerin sözkonusu yardımlarını gözden saklamak ve kitlelerin kafasını bulandırmak için, onların, İran’dan birliklerini çekerek, Azeri ve Kürt halklarına desteklerini keserek, önceden bu halkları kıışkırtmış oldukları halde sonradan yüzüstü bıraktıklarını propaganda ediyorlar. Aslında Sovyetlerin bu halkları kıışkırttığı iddiası, yukarda da belirttiğimiz gibi, geçersiz bir iddiadır. Onlar yalnızca bu halkların zaten varolan mücadelelerine yardımcı olmuşlardır. Bu yardımlar ise şartlara uygun, gerçekçi, ölçülü yardımlar olmuştur.” (agk., sayfa 162)

C. Aladağ'ın bu tavrı, "Özgürlük Yolu"nun sosyal-emperyalist Sovyetler Birliği'ni sosyalist olarak değerlendirip savunması yaklaşımı temelinde takınılmış olsa da; Aladağ, Sovyetlerin amacının İran'ın petrol bölgesine inmek olduğu; Sovyetlerin önce Azeri ve Kürt halkını kışkırtıp, ardından yardımını keserek yüzüstü bıraktığı vb. tespitlerin emperyalistlerin çarpıtmaları olduğunu tespit etmektedir.

Mehabad bağlamında Kuzey Kürdistan-Türkiye'de tarih çarpıtcılığının en yoğun yaşandığı dönem, Doğu Bloku'nun çöküşüne paralel olarak PKK önderliğinde ulusal hareketin daha fazla gelişme gösterdiği 1990'lı yıllardır. Gerek PKK'nin Mehabad hakkındaki tavrı, gerekse de PKK eksenli siyaset yapan yazarların tavırları da PKK'nin içinde bulunulan andaki siyasetine göre değişiklik göstermiş, tarih çarpıtcılığı ve Sovyetler Birliği'ne saldırılar giderek yoğunlaşmıştır.

Kürt ulusal sorunu bağlamında tavrı takınan bazı yazarlar; örneğin Kürtler üzerine birkaç ciltlik kitap yazan, Mehabad bağlamında Aegleton'un tavrını kuşa çeviren ve kötü bir kopyacı olan Hıdır Göktaş ve "yazdığını bir kez daha okumamakla" çok övünen, Rusça bilmekle de havasını atan Yalçın Küçük gibi baz. yazarlar da bu tarih çarpıtcılığına ve sosyalizme saldırılara ortaklık etmektedir.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında tarih çarpıtcılığının en çok PKK eksenli olması gerçeği, bu bölümde ortaya koyacağımız tavırların da esasta bu tavırlar olmasını beraberinde getirdi.

MEHABAD KÜRT CUMHURİYETİ HAKKINDA PKK'NİN TAVRI

PKK'nin elimizde varolan belgelerinde Mehabad Kürt Cumhuriyeti ile ilgili özel bir araştırmaya rastlamadık. Bu konuda takınılan tavırlar, esasta Doğu Kürdistan hakkında tavır takınılırken, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne de değinilen tavırlar olmuştur. Kronolojik olarak takınılan tavırlara bakarsak durum aşağıdaki gibidir.

PKK'nin ilk programı olarak kabul edilen "Kürdistan Devriminin Yolu [Manifesto]"da 1978 yılında PKK'nin tavrı şöyledir:

"Savaş sonunda, Kızıl Ordunun da yardımıyla kurulan Azerbaycan ve Mehabat Cumhuriyetleri, Kızıl Ordunun çekilmesi ve İran'ı destekleyen emperyalistlerin de yardımıyla, İran tarafından kolayca ortadan kaldırıldılar." (Kürdistan Devriminin Yolu, sayfa 182)

1978’de takınılan bu tavırda göze çarpan herhangi bir yanlış yoktur. Fakat doğru olarak Azerbaycan ve Mehabad cumhuriyetlerinin İran’ı destekleyen emperyalistlerin de yardımıyla İran tarafından ortadan kaldırıldığı tespit edilmektedir.

Bu tavır, 1982’ye gelindiğinde şu biçime bürünmektedir:

“Bu devletler, kurulmalarından kısa bir süre sonra, varılan antlaşmalar sonucu Kızıl Ordunun çekilmesi ve İngiliz desteğini sağlayan Şah’lığın merkezi otoritesini yeniden geliştirmesi üzerine yıkıldılar. Kürt hakim sınıflarının yönetiminde kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti’nin yıkılmasının en önemli nedenleri, içte geri bir toplumsal yapıya dayandığından örgütlenmesini geliştirememesi ve daha çok dış desteğe dayalı olarak kurulmuş olmasıdır.” (PKK MK’sinin PKK 1. Konferansına sunduğu “Politik Rapor”, sayfa 75)

Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin yıkılışının en önemli nedenlerinin içte geri bir toplumsal yapıya dayanması ve örgütlenmesini gerçekleştirmediği tespit edilmesi gerçekçi ve önemli bir tavidir. Fakat buna rağmen bu tavırda Kızıl Ordu’nun çekilmesinin varılan antlaşmalar sonucu olduğu, yani “antlaşmalar”ın olduğu tavrı 1978’deki tavıra eklenmektedir. 1978’deki tavırda çoğul olarak bahsedilen “emperyalistler” ise 1982’de İngiliz emperyalizmine indirgenmekte ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin yıkılışında başrolü oynayan diğer emperyalist güç, ABD emperyalizmi hedef tahtasından silinmektedir.

Fakat burada da söz konusu edilen antlaşmaların ve bu konudaki değerlendirmelerinin ne olduğu ortaya konmadığı için Sovyetler Birliği’ne açıkça saldırıldığı tespit edilemez. Bu dönemde de PKK’nin Rus sosyalempereyalizmine karşı tavrı

bilindiğinde, Sovyetlere karşı açıkça eleştiri yöneltmeme tavrı gayet anlaşılırdır.

Bu tavırda ama, Mehabad'ın yıkılışının en önemli nedenlerinin başında "iç nedenler" geldiği tespit edilmektedir. Buna göre Mehabad'ın yıkılışının esas nedeni içteki durumdan aranmalıdır. **PKK'nin daha sonraki dönemde söyledikleriyle karşılaştırmak için bu tavrın bilinçte tutulması gerekiyor.**

"Kürtlerde ihanet" konusunu ele alan bir yazı dizisinde, Mehabad'daki durum *"dengelelere dayanarak biraz yer açmak isteyen ilkel milliyetçi çizginin devamı"* olarak değerlendirilmektedir. İşte sözkonusu edilen "ilkel milliyetçi" tavır ortaya konulmaya çalışılırken Mehabad hakkında şunlar yazılmaktadır:

"2. Dünya Savaşı sürerken İran, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından işgale uğramıştır. Kuzey İran Sovyetler, Güney İran ise İngiltere egemenliğinde kalmıştır. Savaş sonunda Sovyetler kendi etki alanlarını genişletmek ve kalıcılaştırmak için bazı hareketler geliştirmiştir. Bu çerçevede Güney Azerbaycan'ı Sovyet Azerbaycan'ı ile birleştirmek için yeni bir cumhuriyet kurdurmuştu. (abç) Aynı süreçte 1940'ların başından beri belli bir örgütlenme çalışması yürüten Kürt egemen sınıfları da, Sovyetlerin bu politikasından yararlanmak için devletleşme amacına yönelmişlerdir. Bunun ön hazırlığı olarak 1942'de kurulan Komala örgütü 1945 Eylül'ünde Kürdistan Demokrat Partisi adını aldı. 22 Ocak 1946 tarihinde ise SSCB'nin desteğiyle Mahabad Kürt Cumhuriyeti ilan edildi.

Fakat bu cumhuriyet oldukça sıradışı, deyim yerindeyse garip bir cumhuriyetti. (...) İç dinamikten çok Sovyet desteği ile ayakta duruyordu ve kaderi tümüyle buna bağlıydı. Çünkü ne İngiltere ve ne de ABD böyle bir devletin varlığına ihtiyaç duymuyorlardı. Savaş içinde ve

sonrasında galip devletlerin kendi çıkar alanlarına uygun olarak dünyayı paylaşmaları sonucu, İran'ın savaş öncesi statüsü iade edildi. Bunun anlamı Güney Azerbaycan ve Mahabad'ın kendi başlarının çaresine bakmalarıydı. Sovyet ordusu çekildikçe İran ordusu ilerliyordu. Yaklaşık 11 ay süren Mahabad Kürt Cumhuriyeti deneyi yıkıldı. (abç) Direnme gösterilmedi. Dahası gösterilmek istenmedi. Çünkü Sovyetlerin çekilmesinden sonra aşiretlerin büyük bölümü cumhuriyetten desteklerini çekmişlerdi.” (Serxwebûn, sayı 144, sayfa 16, 1993)

Bu tavrın takınıldığı ortam, Doğu Bloku'nun dağıldığı ve PKK'nin Rus sosyalemperyalizminden “sosyalizm” adına yardım alma umudunun son bulduğu ve Kuzey Kürdistan'da PKK önderliğindeki ulusal mücadelenin kitleselleşme bağlamında tavana vurduğu bir ortamdır. Bu ortam, dünya çapında burjuvazinin sosyalizmin, komünizmin “bittiği”, “öldüğü” vb. konularda sosyalizme karşı yoğun bir saldırıya geçtiği bir ortamdır. İşte bu ortamda PKK de kendi burjuva milliyetçi çizgisine uygun olarak Mahabad konusunda bu tavrı takınmıştır.

Altını çizdiğimiz yerlerde yapılan tespitler açıkça tarih çarpıtcılığı temelinde yapılan tespitlerdir. Burada PKK sosyalist Sovyetler Birliği'ni adeta emperyalist yayılmacı bir güç olarak göstermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve İngiliz emperyalistlerinin Sovyetlere karşı yürüttüğü karşıdevrimci propagandanın; ABD emperyalizminin doğrudan savunucuları olan Aegleton ve Roosevelt'in çizdiği çerçevede yer alınmıştır artık...

Somut olarak Sovyetleri yayılmacı bir güç olarak göstermek için yapılan “Güney Azerbaycan'ı, Sovyet Azerbaycan'ı ile birleştirmek için yeni bir cumhuriyet” kurdurduğu tespiti açıkça iftiradır, tarihi gerçekleri tersyüz etmektir. Bu bir!

İkincisi; böylesi bir tavır PKK'nin burjuva milliyetçi yaklaşımını da göstermektedir. Şöyle ki, eğer sosyalist bir ülke, somutta da Sovyet Azerbaycan, devrimini yapıp, sosyalist bir düzene sahip olacak bir başka ülke ile, somutta da Güney Azerbaycan'la birleşse, bu birleşmenin neresi yanlış olur ki? Durum böyle olmasa da, varsayım ile ortaya attığımız bu soruya verilecek cevap, bunun hiçbir yanının yanlış olmadığı, işçi ve emekçilerin ve kendisine proleter enternasyonalist diyenlerin buna sevinmesi gerekir biçiminde olmak zorundadır. Fakat burjuva milliyetçiliği doğal olarak bu cevabı vermez, vermemektedir!

Tarih çarpıtcılığı, *"Sovyet ordusu çekildikçe İran ordusu ilerliyordu. Yaklaşık 11 ay süren Mahabad Kürt Cumhuriyeti deneyi yıkıldı."* tespiti de kendisini göstermektedir. İlk bakışta detay gibi görünen bu tavır, Sovyetlerin adım adım Mahabad'ın yıkılışını hazırladığı görüşünün beyinlere şırınga edilmesinin bir aracıdır.

Durum şöyledir: Sovyetler Birliği 9 Mayıs 1946'da tüm ordu birliklerini İran'dan geri çekmiştir. Bu tarihten sonra İran Azerbaycanı, Mahabad ve İran merkezi hükümeti arasında değişik görüşmeler, pazarlıklar yapılır. Yer yer çıkan küçük çapta çatışmalara rağmen karşılıklı "ateşkes" de ilan edilir. İran Azerbaycanı'nın, ABD ve İngiliz emperyalistlerinin yönetimi ve desteğiyle İran ordusu tarafından yıkılmasının ardından 17 Aralık 1946'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti de son bulmuş, yıkılmıştır. **Yani Sovyet ordusu adım adım geri çekildikçe, İran ordusu adım adım ilerlememiştir! PKK de çamur at izi kalır tespitine uygun davranmaktadır!**

Aktardığımız alıntıda dikkat çekilmesi gereken bir nokta, PKK'nin Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ne nasıl yaklaştığı noktasıdır. PKK'ye göre Mahabad Kürt Cumhuriyeti, **"oldukça sıradışı"** ve **"garip bir cumhuriyet"**tir!

Bu konuda Sovyetler Birliği'ne saldırılar 1993 sonrasında da devam etti. Fakat Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında burada yapılan "sıradışı", ya da "garip cumhuriyet" tespitleri, PKK'nin Kürt ulusal sorununun çözümü konusundaki siyasetini açıkça TC ile barış siyaseti temeline oturtması sonrasında giderek değişti. 1998'de Mehabad'ın kuruluşunun yıldönümü nedeniyle MED-TV'de yapılan bir programa telefonla katılan Abdullah Öcalan, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin gerçekte İran devleti çerçevesinde ilan edilen özerk bir cumhuriyet olduğu gerçeğini kendi görüşlerine alet etmek çabasıyla şunları savunuyordu:

"Mahabad tabii ki bağımsız değildi ve İran'ın içinde bir federasyon gibiydi. Amacı da buydu zaten. Bunun içinde Kürdistanı bir modeldir. Şimdi insan bu model üzerinde çalışmalar yürütebilir. Amaç ve prensipleri yerindeydi. Fakat Mahabad'ın yıkılışı Cumhuriyetin içindekilerin suçu değildi. Çünkü hemen hemen birçok şey dış ülkelerin çıkarlarına göre yürüyordu. (...) Ancak Kürtlere yönelik, birinci ve ikinci dünya savaşları sonunda oluşan ittifaklar Kürt düşmanlığıydı. Eğer şansımız yürüseydi, Mahabad başarabilirdi." (Abdullah Öcalan, Özgür Politika, 24 Ocak 1998)

Kürt ulusunun kurtuluşunu şans'a havale eden Abdullah Öcalan, hiç ayırım yapmadan *"birinci ve ikinci dünya savaşları sonunda oluşan ittifaklar Kürt düşmanlığıydı"* diyerek Mehabad somutunda Sovyetler Birliği'ni de Kürt düşmanı olarak ilan etmektedir. Böylesi tarih çarpıtcılığı ve iftiralar da ancak reddedilir!

İşte PKK'nin Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında 1978'den 1998'e kadarki değişimi özetle böyledir. Mehabad'ın küçümsenmesinden örnek alınmasına, tarihi gerçekler çarpıtılarak Sovyetler Birliği şahsında sosyalizme saldırılar yoğunlaştırılmıştır!

PKK EKSENİ ÖNE ÇIKAN DİĞER TAVIRLAR

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı sorununu tarihçilere, siyasal bilimcilere bıraktığını söyleyen M. Habib Çınar yazısının girişinde şu tespiti yapmaktadır:

"Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni yeniden söz konusu ederken, geride bıraktığımız elli yıl, bize, objektif davranma olanağını yeterince vermektedir." (M. Habib Çınar, Ek Politika, sayı 16, sayfa 7, 1997)

Bu tespiti okuyanlar, tespitin yazarının objektif davranacağını bekler doğal olarak. Fakat, tarih konusunda tavır takınanların hangi dünya görüşüne sahip olduğu gerçeğine bağlı olarak, söz konusu "objektif"lik de o bakış açısına göre biçimlenmektedir. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu bağlamında yapılan şu tespit, yazarın "objektif" olma adına tarih çarpıtcılığı yaptığını ortaya koymaktadır:

"Mehabad Cumhuriyeti, aslında Şah rejiminden ziyade, İran'daki Azeri Cumhuriyeti ile Sovyet Azerbaycanı'nın karşı çıkmasına rağmen kurulmuştur." (aynı yerden)

Burjuva milliyetçiliğinin görme yetisini ne kadar yok ettiği bu tespitte görülebilir. Öyle ki, Doğu Kürdistan İran devletinin hakimiyeti altındadır. Kürt ulusuna ulusal baskı ve zulmü uygulayan bu devlettir. Kürtlerin özerklik temelinde de olsa kendi kendilerini yönetmesine izin vermeyen de bu devlettir. Sonuçta, ABD ve İngiliz emperyalistlerinin desteği ve yönlendirmesiyle Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin sonunu getiren; birçok önderini katleden İran hakim sınıflarının devleti olduğu halde birçok Kürt milliyetçisi Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumluluğunu Sovyetlere yüklemektedir. Burada da Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna karşı olanların esasta Sovyet Azerbaycan ile İran Azerbaycanı olduğu tespit edilerek tarih çarpıtcılığı yapılmakta ve gerçek suçlular temize çıkarılmaktadır. Habib Çınar'ın bu tespitine temel alınan görüş ise, Aegleton ve aynı kulvarda yol alanların hiçbir şekilde ispat edemediği, ama iddia ettiği, Sovyet yetkililerinin Kürtlere; "Mehabad'ın İran Azerbaycanı içinde özerk bir cumhuriyet olması" gerektiği yönlü "telkinleridir".

İddia temelinde ortaya atılan bu görüşün Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra varlığını koruyabilmesi, elde edilen ulusal demokratik hakların güvenceye alınması; İran Azerbaycanı ile birlikte İran merkezi hükümetine karşı daha güçlü olunması, Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Kürt ulusuna yarayacağı vb. düşünülmüyor bile.

Eğer Sovyet yetkilileri, ya da İran Azerbaycanı hükümet yetkilileri ulusal demokratik hakların güvenceye alınması ve merkezi hükümete karşı birlikte hareket edebilmek için bu öneriyi getirmişse (söz konusu iddia da Kürtlerin özerk bir

cumhuriyet ilan etmesine karşı gelindiği vb. değildir zaten), bu, Kürtlere ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne karşı değil, yararınadır. Gerçekleri olduğu gibi görme yetisini yokeden burjuva milliyetçi bakış açısının İran Azerbaycanı çerçevesinde özerk bir Kürt Cumhuriyetine karşı çıkmasının bir nedeni de, cumhuriyet kavramına takılıp, bu cumhuriyetin gerçekte İran devleti çerçevesinde özerk bir cumhuriyet olduğunun gözardı edilmesidir.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında tavır takınanlardan biri de Gabar Çıyan'dır. Kasemlu'nun görüşlerinin kuşa çevrilmiş kötü bir özetini yapan Gabar Çıyan, Kadri Cemal Paşa'nın (Zinar Silopî) Stalin'e gönderdiğini söylediği ve "Doza Kurdistan" adlı kitabında yayınladığı mektubu da aktarmaktadır. Yazısının sonunda Çıyan şunları yazmaktadır:

"Mahabad Kürt Cumhuriyeti hakkında yazılanlar ve konuşulanlar şunu gösteriyor ki; SSCB, Kürt halkını İran'daki çıkarları için, İran'a karşı tehdit unsuru olarak kullandı. Kürtler ise SSCB ile ilişkileri nasıl geliştirmek istiyordu? Sanırım Kadri Cemil Paşa'nın "Doza Kurdistan" adlı eserindeki mektubu buna güzel bir cevap olacaktır." (Özgür Politika, 11 Ocak 1996)

Tarih çarpıtcılığı akımına Gabar Çıyan da kapılmıştır. Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında daha önceki bölümlerde de ortaya koyduğumuz gibi SSCB ile İran arasındaki görüşmelerde Mehabad Kürt Cumhuriyeti özel bir konu olarak ele alınmamıştır ve yapılan anlaşmaların da Mehabad Kürt Cumhuriyeti ile doğrudan hiçbir ilişkisi yoktur.

SSCB ne Kürt halkını, ne de Azeri ya da İran'da yaşayan diğer halkları İran'a karşı tehdit unsuru olarak kullanmamıştır. SSCB'nin Kürt halkını tehdit unsuru olarak kullandığını savunmak kaba bir siyasi sahtekârlıktır.

Sahtekârlığın “incesi” ise alıntının ve aynı zamanda yazının da son kısmında yapılmaktadır.

Gabar Çıyan SSCB’nin Kürt halkını tehdit unsuru olarak kullandığını tespit ettikten sonra *“Kürtler ise SSCB ile ilişkileri nasıl geliştirmek istiyordu?”* sorusunu sorup Zinar Silopî’nin mektubunun bu soruya iyi bir cevap olacağını tespit ederek cevap veriyor.

Eğer yapılan “ince” sahtekârlığın farkına varılmazsa Gabar Çıyan’ın bu tespiti, Mehabad Kürt Cumhuriyeti ve bu cumhuriyette yaşayan Kürtlerin SSCB ile nasıl bir ilişki kurmak istediğinin ispatı olarak ele alınabilir. Fakat, Mehabad Kürt Cumhuriyeti ile Zinar Silopî arasındaki ilişki, sadece Kürt olma ilişkisidir. Ve Zinar Silopî Mehabad Kürt Cumhuriyeti’ni ve Qazi Muhammed’i ziyaret ettiğinde kendisine cumhuriyette herhangi bir görev bile verilmemiştir, buna gerek de duyulmamıştır. Üstelik Sovyetler Birliği Tebriz Konsolosluğuna verdiğini söylediği mektupta Zinar Silopî Mehabad Kürt Cumhuriyeti, ya da bütün Kürtler adına konuşmamaktadır. O, açıkça Suriye ve Türkiye Kürtleri’ni temsilen konuştuğunu tespit etmektedir.

Gabar Çıyan Sovyetlere saldırıda siyasi sahtekârlık yapabilmek için de, bir başka siyasi sahtekârlığa başvurarak Zinar Silopî’nin mektubunun ilk paragrafını aktarmamaktadır. Sözkonusu paragraf şöyledir:

“Efendim

Ben, Suriye ve Türkiye Kürtleri’ni temsil eden Kürt Demokrat Parti temsilcisi olarak, isteklerimizin çok büyük yoldaş Generalimiz Stalin’e arzını büyük hürmetle rica ederim.” (Doza Kurdistan, sayfa 180-181)

İşte bu tavrı aktarmayan Gabar Çıyan, Zinar Silopî’nin tavrını bir çırpıda bütün Kürtlerin tavrıymış gibi göstermektedir. Böylece Mehabad bağlamında Sovyetler

Birliği'ne ve o'nun şahsında sosyalizme saldırının bir başka temel taşı döşenmektedir.

Özgür Politika gazetesinde Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında en uzun yazı yazarlardan biri Zeynel Abidin'dir. Zeynel Abidin, 1998 Ocak ayında üç günlük "dizi" bir yazı yazdı. Özgür Politika gazetesinde aynı dönemde yurtdışında, özellikle de Almanya'nın bazı kentlerinde yapılan seminer, panel reklamları yapılırken Zeynel Abidin Mehabad bağlamında "bilirkişi" olarak da gösterildi. Zeynel Abidin esas olarak Aegleton'un tavrılarını temel almaktadır. Öyle ki, Zeynel Abidin için Aegleton "tarihsel tanık"tır. "Tarihsel tanığı" Aegleton olduktan sonra Zeynel Abidin'in de Mehabad bağlamında Sovyetler Birliği'ne ve sosyalizme saldıracağı garanti altına alınmıştır. Bu, yazısında açıkça ortaya çıkmaktadır. Yazısında Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni değerlendirme bağlamında şu tavrı takınmaktadır:

"Sorun Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni abartmak ya da küçümsemek değil, onun ortaya çıkış koşullarını nesnel ve derin bir yaklaşımla ortaya çıkarmak, ondan tarihi dersler edinerek geleceğe ışık tutmak olmalıdır. William Aegleton'ın bu konudaki tarihsel tanıklığı bu konuyu açıklayabilecek bir netliktedir." (Zeynel Abidin, Özgür Politika, 22 Ocak 1998)

Burada soruna "nesnel ve derin bir yaklaşımla" tarihten öğrenilmek ve bu tarihten çıkarılacak derslerle geleceğe "ışık tutmak" istendiği söylenmektedir. Bu tavır okuyucuya, yazarın nesnel ve derin bir yaklaşımla soruna yaklaştığı görünümünü vermektedir. Fakat bu gerçekte sadece görünümdür ve Mehabad ile ilgili fazla bilgisi olmayan okuyucuyu aldatmaktadır. Bu genel doğru laflar içinde Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne "nesnel ve derin" yaklaşım için Aegleton "tarihsel tanık" olarak okuyuculara sunulmaktadır.

"Tarihsel tanığı" Aegleton olan Zeynel Abidin, Mehabad'lı heyetin Bakü'ye yaptığı ikinci ziyareti anlatırken Bakırof'un Barzani'yi İngiliz ajanı ilan ettiğini tespit ettikten sonra, Barzani'yi savunmaya çalışarak Sovyetlere saldırılarını geliştirmektedir. Bu konuda söyledikleri şöyledir:

"Ancak bir şey var ki Barzani başarılı bir savaşçı kişilikti, Sovyetlerin ve İngilizlerin ince hesaplarını bozabilecek bir yapıya sahipti, bu yüzden fazla güçlenmeden yıpratılması gerekirdi. Nitekim Cafer Bakırof'un ve Sovyetlerin amacı, Kürtleri her istediklerinde kendi planlarına göre yönlendirmektir ve Barzani buna uygun değildi. (...)"

Oysa sorun radikal Kürt kişiliklerini tasfiye etmek, bu olmuyorsa etkisizleştirmekti. İngilizlerin de, Sovyetlerin de ortak oldukları bir Kürt politikasıydı bu." (Özgür Politika, 23 Ocak 1998)

"Daha netleştirmek gerekirse, İngilizler Irak'la ilişkilerini güçlendirip Irak petrollerine hakim olmak için Barzani'yi düşman ilan ederken, Sovyetler de güçlendirilmiş bir Azerbaycan için Kürt özerk yönetiminin bu ülkenin sınırları içinde gerçekleştirilmesini dayatır. Çünkü yetki ve hareket alanı geniş bir Kürdistan özerk yönetimi tüm hesaplarını altüst edebilir. Nitekim son görüşmelerde maddi yardımdan, kültürel araç ve makinelerin yardımına, hafif silahlardan ağır silahlara kadar geniş bir yardım sözü veren Sovyet heyeti, Barzani'nin Geliyê Şîn'e yakın bir yere, İran sınırına kadar geldiğini duyunca Qazi Muhammed öncülüğündeki Kürt heyetini apar topar geri göndermiştir." (aynı yerden)

Bu alıntılarda birçok yalan, iftira, çarpıtma içiçe geçirilmiştir.

Birincisi, öncelikle Bakırof'un Barzani hakkında "İngiliz ajanıdır" tespitini yaptığı ispat edilmek zorundadır. Aegleton'un Bakırof'a mal ederek öne sürdüğü "Barzani İngiliz ajanıdır" iddiası, önce de ortaya koyduğumuz gibi,

yine Aegleton'un kendisi "Barzani'nin İngiliz ajanı **olabileceği**" tespitiyle relative etmektedir ve bu tavır hiçbir şekilde ispatlanamamaktadır. Zeynel de bu iddiayı alıp, Sovyetlere saldırının temeli yapmaktadır.

İkincisi, Sovyetlerin *"Kürtleri her istediklerinde kendi planlarına göre yönlendirmek"* tespiti koca bir yalan ve iftiradır. Burada herşeyden önce Sovyetlerin "kendi planları"nın ne olduğu ortaya konmak zorundadır. Sovyetler Birliği İngiliz emperyalistleriyle aynı kefeye konarak emperyalist yayılmacı bir güç olarak gösterilmektedir. Siyasi sahtekârlığın en büyüğü de Sovyetler Birliği'ni emperyalist güçlerle bir ve aynı göstermektir.

Üçüncüsü, Barzani hakkında yapılan tespitler, Barzani'yi olduğundan iyi göstermek için yapılan tespitlerdir. Şöyle ki, işlerine geldiğinde, özellikle de KDP'nin PKK ile çatışmalara girdiği dönemlerde Barzani klanının işbirlikçi, hain olduğunu tespit etmek için Barzani'ye saldırılırken: iş Sovyetlere saldırıya ve Kürt milliyetçiliğini savunmaya gelince Barzani'ye övgüler dizilmektedir (burada tartışılan Mesut Barzani değildir). Barzani, burada "radikal" ve Sovyetlerle İngilizlerin "ince hesaplarını" boşa çıkaracak bir kişilik olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda da siyasi sahtekârlık yapılmaktadır.

Barzani'lerin Doğu Kürdistan'a, somutta da Mehabad'a gitmelerinin esas nedeni Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni kurma, ona destek olma düşüncesi değildir. İçinde bulunan koşullarda Irak devletiyle ve doğrudan destekçisi İngiliz emperyalistlerinin Barzani'lere karşı saldırıları sonucu Doğu Kürdistan'a kaçmışlardır.

Barzani'yi "Sovyetlerin ve İngilizlerin planlarını bozabilecek" biri olarak değerlendiren Zeynel, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışından sonra Barzani'nin birbuçuk ay civarında Tahran'da kaldığı ve dönemin ABD Tahran

Büyükelçisi ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasında başrolü oynayanlardan George V. Allen ile görüştüğü, ABD emperyalistlerinin yardımını istediği ve eğer ilticaları kabul edilirse ABD'ye gitmek istediği vb. vb. taleplerde bulunduğu gözardı edilmektedir. Zeynel Abidin Sovyetlerle İngilizlerden bahsederken, ABD emperyalistlerini ve bu emperyalist gücün de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışında başrolü oynadığını gözardı etmekte, ABD emperyalizmini temize çıkarmaktadır.

Dördüncüsü, Sovyetlerin kendi planlarını gerçekleştirebilmek için Kürt özerk yönetiminin İran Azerbaycanı sınırları içinde gerçekleştirilmesini dayattığını savunmak da büyük bir yalan ve iftiradır. Bu bağlamda Zeynel Abidin'in "tarihsel tanığı" Aegleton'un Bakırof'un söylediğini iddia ettiği tespit şöyledir:

"Daha sonra bağımsız bir Kürt devletinin nasıl kurulması gerektiğine değinen Bakırof dedi ki:

'Kürtlerin kendi özerkliklerini kurmak için acele etmelerini gerektiren bir durum yoktur. Çünkü Kürtlerin özgürlüğünün sağlam temellere dayanması gerekir. Bu temelde de ancak halkçı güçlerin yalnız İran'da değil (...) [Parantez kitabın Türkiye'de basılmasından dolayı konmuştur. Burada sözkonusu edilen Türkiye'dir.] Irak'ta da başarıya ulaşmalarıyla atılabilir. Bağımsız bir Kürt devletinin kurulması konusunun ise, ileride tüm halkın birleşmesi için fırsat doğduktan sonra ele alınması daha uygun düşer. Şu sıralarda ise, Kürt özlemleri, Azerbaycan çerçevesi içinde bir özerk yönetimle yetinmelidir.'" (Aegleton, agk, sayfa 111)

Burada görüldüğü gibi Aegleton Zeynel Abidin gibi "dayatma"dan değil, Bakırof'un Kürt heyetine önerilerinden bahsetmektedir. Zeynel Abidin "tarihsel tanığını" da aşarak tarih çarpıtcılığına katkıda... bulunmaktadır.

Bakırof'un bu tespitleri yapıp yapmadığı ispatlanmamıştır. Fakat bu olgudan bağımsız olarak burada aktarılanların Kürt ulusunun kurtuluşu için doğru olup olmadığı üzerine düşünülmelidir. Görüşümüzce, burada anlatılanlar içinde bulunan koşullarda Mehabad Kürt Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Kürtler için ve genel olarak Kürt ulusunun uzun vadeli kurtuluşu için de doğru önerilerdir.

Zeynel'in *"Çünkü yetki ve hareket alanı geniş bir Kürdistan özerk yönetimi tüm hesaplarını altüst edebilir."* tespitiyse Donkişotluk'tan başka birşey değildir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi tarihi gerçekler çarpıtılarak Sovyetler Birliği'nin yayılmacı bir planı olduğu tespit edilmekte ve Sovyetlerin tüm hesaplarının da bu yönde olduğu anlatılmaktadır. İşte bu iftiraya dayanılarak da Barzani'nin ve İran Azerbaycanı dışında olan bir özerk Kürt yönetiminin Sovyetlerin hesaplarını altüst edebileceği savunulmaktadır.

Bu cumhuriyet öyle bir cumhuriyet ki, kuruluşu İkinci Dünya Savaşı koşullarında oluşan duruma bağlı olarak gelişmiş; Kürt ulusunun kurtuluşu için verilen mücadeleyle değil, İran merkezi hükümetinin bölgedeki otoritesinin yokluğu sonucu ilan edilmiş ve İran ordusu kapıya dayandığında kendisini korumayı bile göze alamamış ve çarpışmadan teslim edilmiştir. İşte elde edilmiş demokratik hakları için bile mücadeleyi, daha doğrusu çarpışmayı göze alamayan böylesi bir cumhuriyetin, sözkonusu edilen Sovyetlerin hesabını nasıl boşa çıkarabileceği iftiracıların, çarpıtmacıların gizidir... Zeynel Abidin ve aynı kulvardakilerin yel değirmenleriyle uğraştığı tarihi gerçeklerle ispatlıdır.

Bir yandan Sovyetlerin neden yardım etmediği ve yardım etseydi Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yaşayacağı üzerine çığırtkanlık yapılmaktadır; diğer yandan da İran

Azerbaycanı dışında olan bir özerk Kürt yönetiminin Sovyetlerin hesabını boşa çıkarabileceği masalları anlatılmaktadır.

Peki sonuç nedir? Mehabad Kürt Cumhuriyeti İran Azerbaycanı dışında bir özerk yönetim olarak ilan edildi. Böylece Sovyetlerin hesabı boşa mı çıktı? Hayır! Çünkü Sovyetlere mal edilen hesaplar yoktu ki boşa çıksın.

Bunun da ötesinde adı üzerinde: Özerk Kürt yönetimi! Peki bu özerk yönetim İran Azerbaycanı çerçevesinde olduğundan, İran merkezi hükümetin egemenliğinde İran devleti çerçevesindeki bir özerk yönetimden özde farklı mı olacaktır? Hayır! Özde bir farklılık yoktur. Kürt yönetimi orada da, burada da özerktir. Hareket alanı da, eğer bundan özerk cumhuriyetin coğrafik yapısı anlaşılıyorsa, bu coğrafik alan İran Azerbaycanı çerçevesindeki bir yapıda da aynı olacaktır. Fakat bundan, yani hareket alanının genişliğinden Kürtlerin daha özgür hareket etmesi anlaşılıyorsa; o zaman da Kürtlere ve diğer ulus ve milliyetlere baskının kaynağı İran devletinin sınırları içindeki hareket alanı, demokratik bir hükümetin olduğu İran Azerbaycanı'nda varolacak hareket alanından çok daha dardır. Yani bu durumda İran Azerbaycanı çerçevesindeki bir özerk Kürt yönetiminin olması Kürtlerin daha fazla hareket alanına sahip olması demektir.

Tüm bu tartışmalarda gözardı edilen temel bir gerçek ise, hem İran Azerbaycanı'nın, hem de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin İran merkezi devlet yapısı içinde birer özerk cumhuriyet olduğudur. Yani şöyle ya da böyle Mehabad Kürt Cumhuriyeti İran devleti çerçevesinde bir otonom cumhuriyet olarak ilan edilmiştir. Bu bağlamda kendi başına özgür, bağımsız ve ayrı bir devlet olmamıştır. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni ilan edenlerin böylesi bir amacı da yoktu.

İşte böylesi bir durumda Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin savaş döneminde elde edilmiş ulusal demokratik hakların İran merkezi hükümetine kabul ettirilmesi ve İran çapında geçerli hale getirilmesi için mücadele edilmesinin doğru olacağı sonucu çıkarılacağına; İran Azerbaycanı çerçevesindeki bir özerk yönetim düşüncesi Sovyetler Birliği'ne saldırı için kullanılmaktadır.

Beşincisi, Sovyetlerin, Barzani ve aşiretinin büyük bir kısmının "Geliyê Şîn"e yaklaştığı ve İran sınırına dayandığı haberine bağlı olarak Bakü'de bulunan heyetin "apar topar geri gönderildiği" tespiti de Zeynel Abidin tarafından tarih çarpıtcılığı hazinesine katılan bir yalandır. Zeynel Abidin bu konuda da "tarihsel tanığı" Aegleton'u geliştirmektedir... Aegleton'un bu konudaki tespiti şöyledir:

"Ertesi günün sabahı Kerimi, Bakü'da bir geziye çıkan Kürt heyetine, Barzani ile yanındaki silahlı adamlarının İran-Irak sınırında, 'Geliyê Şîn' geçidine yakın bir yerde bulunduklarını ve sınırı aşıp, İran topraklarına geçmeye hazırlandıklarını haber verdi. Aynı gün birkaç saat sonra, Tiflis'e yapmaları programlanmış olan ziyaretin iptal edildiğini ve gerekli tedbirleri alarak duruma müdahale etmek üzere hemen Mehabad'a dönmeleri gerektiğini bildirdi." (Aegleton, Mehabad Kürt Cumhuriyeti, sayfa 113-114)

Bu alıntıda görüleceği gibi Aegleton, Barzani hakkındaki haberin Kürt heyetine Kerimi tarafından verildiğini ve Kürt heyetinin Mehabad'a dönmesi gerektiğini de Kerimi'nin söylediğini anlatmaktadır. Aegleton'un tavrı polisiye romanını andıran kitabına uygun olarak yoruma açık olsa da, Sovyetlerin heyeti apar topar geri gönderdiğine yönelik bir şey yazmamaktadır.

Peki Kerimi kimdir? Sovyet yetkilisi değildir. Kerimi, yine Aegleton'un yazdığına göre, Kürt heyetinde, Ali Reyhani

ile birlikte Mehabad'ın temsilcisi olarak yer alan biridir. Zeynel Abidin bu noktada "öğretmenine" de sadık kalmıyor...

Zeynel Abidin, saldırılarını ve yalanlarını sürdürmektedir. Bir yalanını daha aktarıp, Zeynel Abidin'in tavırlarının eleştirisine son verelim. Söyledikleri şunlardır:

"İran, 1946 baharında aldığı bir kararla, her türlü petrol anlaşmasını, yapılacak seçim sonrasına bırakmıştı. Seçimler için de Sovyet askerlerinin geri çekilmesini şart koşmuş, bunu kendi meclisinden geçirmişti. Amaç, büyük petrol krizi yaşayan Sovyetleri geri çekilmeye zorlamaktı." (Özgür Politika, 24 Ocak 1998)

Sovyetler Birliği'ne getirilen en yoğun suçlama çıkarları için, özelde de petrol için Mehabad'ı kurban etti vb. suçlamasıdır. Bu konuda petrol anlaşmasının ve gerçeklerin ne olduğunu ikinci bölümde ortaya koyduk. Şimdiye kadar SSCB'ye yöneltilen eleştiriler içinde Sovyetlerin **"büyük bir petrol krizi yaşadığı"** yönlü tespitlere hiçbir yerde rastlamadık. Zeynel Abidin "araştırmacı" yeteneğini burjuva milliyetçi fantazileriyle karıştırdığından olsa gerek ki, gerçeklerin çarpıtılmasına bir kez daha katkı(!)da bulunmaktadır... Açıkça yalan söylemektedir!

Özgür Politika gazetesinin "ağırbaşlı", "bilgili" köşe yazarlarından sayılan M. Emîn Pêncewînî "Petrol ve Kürtler" başlıklı yazısında şunları savunmaktadır:

"2. Dünya Savaşı'ndan sonra Kürtler, Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni kurdu. Stalin önderliğindeki Sovyetler Birliği ve İran bu cumhuriyete karşı anlaşma imzaladılar ve Kürtler yine kurban edildi. Anlaşmanın en önemli 2 maddesi şuydu;

1) Sovyetler desteğini Kürt Cumhuriyeti'nden çekecek.

2) Buna karşı, İran da kendi topraklarında Sovyetlerin petrol tesislerinin kurulmasına izin verecek." (M. Emîn Pêncewînî, Özgür Politika, 30 Ocak 2000)

Pêncewînî de Sovyetlerin İran'la Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne karşı ortak anlaşma yaptıkları teranesini yinelemektedir. Sözkonusu anlaşmanın Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne karşı yapıldığını tespit etmek ve savunmak hem donkişotluktur; hem de tarih çarpıtcılığıdır.

Alıntıyı aktarmamızın esas nedeni Pêncewînî'nin sözkonusu ettiği anlaşmanın (bu anlaşma üç maddeliktir) iki maddesini çarpıtarak aktarmasıdır. Çarpıtmanın ne olduğuna bakmadan önce, yine Pêncewînî'nin bu tavrından bir hafta sonra "Mahabad Cumhuriyeti'nin Bayrağı" başlıklı yazısında ne dediğini aktaralım:

"Birçok oyun ve kargaşanın olduğu Ortadoğu'da Kürt Cumhuriyeti, İran ve Sovyetler arasında bir karttı. Muhammed Rıza Pehlewî ülkesi İran'da, Sovyetler ise genel olarak Kürtlerin kaderleriyle oynadılar. Sonuçta da Kürtler, petrol ve ekonomik çıkarların kurbanı oldular. Stalin ve dönemin İran Başbakanı Qewam arasında anlaşma imzalandı. Sovyetler ve İran şu iki madde üzerinde anlaştılar;

1) İran kendi ülkesinde Sovyetlerin petrol fabrikalarının kurulmasına izin verecek. Rusya'nın eskiden İran'da kalan altınları Sovyetlere geri verilecekti.

2) Sovyetler, Kürt cumhuriyetinden desteğini çekecek.

Bu anlaşma sonucunda cumhuriyet yıkıldı." (M. Emîn Pêncewînî, Özgür Politika, 6 Şubat 2000)

Pêncewînî'nin sözkonusu ettiği anlaşma bir haftalık süre içinde bu biçime bürünmektedir. Pêncewînî'ye göre Mehabad Kürt Cumhuriyeti Sovyetler Birliği ile İran arasında yapılan bu iki maddelik anlaşma sonucunda yıkılmıştır. Yalanın sınırı yok ama kağıt sabırlıdır!

Anlaşma konusunda gerçek durum nedir?

Birincisi söz konusu anlaşma iki maddeden değil üç maddeden oluşmaktadır.

İkincisi, sözkonusu maddelerin hiçbirinde Mehabad Kürt Cumhuriyeti sözkonusu edilmemektedir. Bu bağlamda ne destek verme, ne de desteğini çekme sözkonusudur. Üçüncüsü ve en önemlisi de Pêncewînî'nin anlaşmanın iki maddesi diye aktardığı maddeler, Pêncewînî'nin kendi uygun gördüğü, gerçekte çarpıttığı maddelerdir. Söz konusu anlaşmanın maddelerinin içeriği kendi tercümemizle şöyledir:

"1. Kızıl Ordu'nun birlikleri 24 Mart 1946'dan, yani 4 Farwardin 1325 Pazar gününden itibaren birbuçuk ay içinde bütün İran'dan çekilecektir.

2. Sovyet-İran ortak petrol şirketinin kurulmasıyla ilgili anlaşma ve anlaşmanın koşulları 24 Mart 1946'dan itibaren hesaplanarak 7 ay bitmeden onaylanması için İran Parlamentosu'nun 15. dönem çalışmasında ele alınacaktır.

3. Azerbaycan sorunu İran'ın bir iç sorunu olduğu için, İran hükümeti Azerbaycan halkıyla birlikte sorunun barışçıl bir yolla ve Azerbaycan halkının çıkarları için anda Azerbaycan'da uygulanan yasalarla uygunluk içinde reformlar yapmaya çalışacaktır." (Tägliche Rundschau, Berlin, 6 Nisan 1946, Moskova Radyosu'na göre) (aktaran Fritz Steppat, Dünya Güçleri Arasında İran, sayfa 65, Almanca)

Anlaşmanın bu maddeleri ile Pêncewînî'nin aktardığı maddelerin bir ve aynı olmadığı, petrol tespiti dışında ise hiçbir benzerlikleri olmadığı açıkça ortadadır. Pêncewînî burada açıkça siyasi sahtekârlık yapmakta ve tarihi gerçekleri çarpıtarak kendi tespitlerini SSCB-İran anlaşması olarak kitlelere sunmaktadır.

Pêncewînî'nin gerçekleri tersyüz ettiğinin bir örneği de, 30 Ocak 2000 tarihindeki yazısında söz konusu olmayan, ama 6 Şubat'taki yazısında anlaşmaya sokuşturduğu "altınlar" meselesidir. Pêncewînî'ye göre sözkonusu

anlaşmada *"Rusya'nın eskiden İran'da kalan altınları Sovyetlere verilecekti."* İşte bu tespit de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının nedenleri bağlamında tarih çarpıtcılığına yapılan büyük... bir katkıdır! Pêncewînî'yi başarılarından dolayı ödüllendirmek gerekir!

Sanki Mehabad Kürt Cumhuriyeti İran devleti çerçevesinde özerk bir cumhuriyet değil de kendi başına ayrı bağımsız bir devletmiş gibi, Pêncewînî; *"Pîşewerî, Türk devletinin etkisi altında çok kalmıştı ve bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını istemiyordu."* (6 Şubat 2000 tarihli yazısından) tespitini yaparak Pişevari'yi de suçlamaktadır. İşte "ağırbaşlı" ve "bilgili" köşe yazarları tarihi böyle yazıyor! Bu tarih burjuvazinin tarihidir. Kürdistanlı işçi ve emekçiler gün gelir bu tarihten koparak kendi tarihlerine sahip çıkacaklardır elbette!

DİĞER KÜRDİSTANLILARDAN BİRKAÇ TAVIR

Recep Maraşlı'nın, Komal Yayınları tarafından "*Siyasi Savunma*" adıyla yayınlanan kitapta Mehabad'a atıfta bulunduğu yerde söyledikleri şöyledir:

"Biz Kürdistan'lı sosyalistler 'ulusal sorun ve sömürgeler sorunu'nun çözümleyicisi, 'ulusların babası' Stalin'in 1945'de Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni neden İran gericiliğine terkettiğini biraz da sitemle sorgularken; bizlere 'parça-bütün diyalektiği', 'enternasyonalist çıkarlar' konusunda vaaz veren 'sol'ları kuşkuyla karşılamakta haklıydık." (agk, sayfa 33)

Buradaki tavrında Maraşlı, "sitemle" de olsa Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin Stalin tarafından İran gericiliğine terkedildiğini tespit etmektedir. Yani Maraşlı için Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışından Stalin şahsında Sovyetler Birliği sorumludur. Maraşlı bunu tespit ederken verdiği – 1945 tarihinde– tarihte Mehabad Kürt Cumhuriyeti henüz

kurulmamıştı bile. Kitabın daha sonraki bölümünde de Maraşlı şunları söylemektedir:

*“1945 yılında, müttefik kuvvetlerin, ihtiyati ve tedbir olarak İran’ı işgal etmeleri sürecinde Mahabat’ta bir Kürt Cumhuriyeti ve Azerbaycan’da da, Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduğu bilinmektedir. Tahran Konferansı’ndan sonra, müttefik kuvvetlerin İran’dan çekilmesinden, özellikle de SSCB’nin alanı terketmesinden sonra, bu özerk Cumhuriyetler korumasız kalmış ve neticede, 1946 yılında Tahran Hükümetinin askeri birliklerince işgal edilerek varlıklarına son verilmiştir. **Mehabat Kürt Cumhuriyeti’nin** yıkılması, Cumhurbaşkanı **Kadı Muhammet** ve Bakanlar Kurulu üyelerinin Ocak 1946’da **Çarçıra Meydanı’nda** asılmalarına; daha doğrusu, Kürt ulusunun **KKT** (kendi kaderini tayin, BN) etmesine karşı bu imhaya, ne Birleşmiş Milletler’in ne de **SSCB’nin** ses çıkarmamış olmaları da ilginçtir! Elbette, bu her iki cumhuriyetin de, burjuva demokrat önderliklerin bir birleri aleyhine, Tahran Hükümeti nezdinde işbirliğine girmeleri ve birbirlerini korumamaları da değerlendirilmesi gereken önemli bir olgudur.” (agk, sayfa 275)*

SSCB’ye karşı tavrından bağımsız olarak, Maraşlı’nın Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında burada yaptığı tespitlerin çoğu, olgu olarak yanlıştır. Birincisi, Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1945 yılında değil, 22 Ocak 1946’da kurulmuştur.

İkincisi, müttefiklerin askeri birliklerinin İran’dan geri çekilmesi Tahran Konferansı’ndan sonra değil, İkinci Dünya Savaşı’nın bir bütün olarak son bulduğu 2 Eylül 1945 sonrasındaki altı aylık dönemde olmuştur. SSCB’nin askeri birliklerinin İran’dan tamamen geri çekilmesi ise bu altı aylık dönemi biraz aşmış ve 9 Mayıs 1946’da Kızıl Ordu birlikleri de İran’dan tamamen geri çekilmiştir. Tahran Konferansı ise,

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin henüz şafakta bile görünmediği 28 Kasım-1 Aralık 1943'de yapılmıştır. Müttefik güçlerin askeri birliklerinin geri çekilmesi sorunu da esas olarak 29 Ocak 1942'de SSCB-İngiltere-İran arasında yapılan anlaşmayla belirlenmiştir.

Üçüncüsü, Mehabad ve Azerbaycan cumhuriyetleri 1946'da ortadan kaldırılmıştır. Fakat bu 1946'nın başında değil, sonunda yapılmıştır. 12 Aralık'ta Azerbaycan, 17 Aralık'ta da Mehabad işgal edilmiştir. İşte bu tarihi olguları bile doğru olarak tespit etmeyen Maraşlı, Kadı (Qazi) Muhammed ile Bakanlar Kurulu üyelerinin Ocak 1946'da Çarçıra Meydanı'nda asıldığını yazmaktadır.

Ocak 1946'da Mehabad Kürt Cumhuriyeti yıkılmamış, tersine ilan edilmiştir. Bir diğer gerçek ise, Qazi Muhammed'in 31 Mart 1947'de asıldığıdır. Ayrıca Qazi Muhammed'le birlikte Bakanlar Kurulu üyelerinin hepsi asılmamıştır. Birlikte asılanlar Qazi Muhammed'in kardeşi ve amcasının oğludur.

Çarpıtmanın bir diğeri ise Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışına ve Kürtlerin imhasına karşı ne Birleşmiş Milletler'in, ne de SSCB'nin ses çıkarmadığı yönlü tespittir. Durum şöyle ki, dönemin Birleşmiş Milletler'i – SSCB'nin de içinde yer almasına rağmen– İran bağlamında esas olarak ABD ve İngiliz emperyalistlerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'ye karşı başlattıkları “soğuk savaş”ın sürdürülmesinin bir aracı olma rolünü oynamıştır. Suni bir “İran sorunu” yaratılarak SSCB'ye karşı kışkırtıcılık yapılmıştır. Yani Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (SSCB dışında) ABD ve İngiliz emperyalistlerinin ve bunların İran'daki işbirlikçilerinin tavırlarını desteklemekle Azerbaycan ve Mehabad cumhuriyetlerinin ortadan kaldırılmasına ortaklık etmiştir. Böylesi bir durum “ses çıkarmamak” olarak değerlendirildiğinde, bu, gerçekleri

gözardı edip, Birleşmiş Milletleri ve esas olarak da ABD ve İngiliz emperyalistlerini temize çıkarmaktan başka bir anlama gelmez.

SSCB'nin bu konuda esas çabası Azerbaycan Cumhuriyeti'nde olduğu gibi elde edilmiş ulusal demokratik hakların tüm İran çapında gerçekleştirilmesine yönelik olmuştur. İran merkezi hükümeti ilk başta Azerbaycan Cumhuriyeti'nde elde edilmiş ulusal demokratik hakların varlığını kabul etmiş; ardında Kassemli ve Muradî'nin aktarmalarına göre Qazi Muhammed'in Ağustos 1946'da Tahran'da Başbakan Kavam'la yaptığı görüşmede İran tarafı, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni özerk bir bölge olarak ve Qazi Muhammed'i ise bu özerk bölgenin meşru temsilcisi olarak kabul etmiştir. Buna rağmen ama İran devleti hem Azerbaycan, hem de Mehabad bağlamında verdiği sözleri tutmamış; bu cumhuriyetleri ortadan kaldırmak için uygun bir zamanı beklemiştir. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ni İran'daki gelişmelerden kopuk ele alarak SSCB'nin sessiz kaldığını tespit etmek ve Sovyetleri suçlamak burjuva "bilimsel" yaklaşımına bile terstir.

Bu bağlamda genel olarak Kürdistan düzeyinde Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkında tavır takınanların yaklaşımları karşılaştırıldığında; somutta da Doğu Kürdistanlılar ile Kuzey Kürdistanlılar da kendisine demokrat, devrimci ya da sosyalist diyenler arasında – şimdiye kadar elimizde varolan verilere göre–, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumluluğunu Sovyetler Birliği'ne yükleyenlerin ve bu bağtıntıda Sovyetler şahsında sosyalizme en çok saldıranların Kuzey Kürdistanlılar olduğu gerçeğine de dikkat çekmek gerekiyor.

Doğu Kürdistanlılardan Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Türkçe yayınlanan ve aktarmak istediğimiz tavırlardan biri, birçok yıl İran KDP'nin Genel Sekreterliği'ni

yapan Abdurrahman Kassemli'nun; ikincisi ise Gulmurad Muradi'nin tavrıdır.

Her iki yazar da Sovyetlere değişik biçimlerde eleştiriler yöneltmektedirler ve Sovyetleri savunma konumunda değildirler. Fakat Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışıyla ilgili nedenlere gelince, yine her ikisi de haklı olarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas sorumluluğunu Sovyetler Birliği'ne yüklemiyorlar.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının nedenlerini anlatan Kassemli diğer birçok şeyin yanısıra şunları da tespit etmektedir:

"Kürdistan Cumhuriyeti'nin çöküşünden sonra, partimiz içinde SSCB'nin hatalı İran politikasının Cumhuriyetin çöküşünün ana sorumlusu olduğu görüşü yaygınlaşır. Bu tür bir anlayış, Sovyetler Birliği'nin Kürt halkını bir Cumhuriyeti kurmaya teşvik ettiğini, sonra da onu ortada bıraktığı ve böylece de gerici İran rejiminin eline teslim ettiği etkisini oluşturmaktadır. Bu tür bir yorumun ileri bir anlamı açıktır: hayalperestlikle ısrar etmek ve olayların derinine inmemektir. Ne de olsa başkalarını suçlamak ve özeleştiri vermemek her zaman daha rahattır! Buna ek olarak, bu tür bir açıklamayla Kürt Cumhuriyeti'nin nerdeyse yabancı bir gücün yalnızca bir kuklası olduğu itiraf edilmektedir. Bu, sonuçta düşmanın, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze dek gerçek olayları çarpıtmak için yaydığı tahrifli aktarmalara uymaktadır.

Hareketin 1945-1946 yıllarında ana itici gücü Kürt halkı olup, Cumhuriyet'in ana kuruluş nedeni, Kürt halkının meşru haklarına ulaşmak ve kendi kaderini kendisinin belirleme çabasıdır. Bunun sonucunda da Cumhuriyet'in yenilgisinin ana nedeni, Kürt toplumu içinde ve hareketin, partinin ve özellikle KDP'nin kendi zayıf noktalarında aranmalıdır."

(Kassemlu, Özgürlük Mücadelesinde Kırk Yıl, sayfa 105-106, Koral Yayınları)

Kassemlu'nun genel olarak yaklaşımından bağımsız olarak burada yaptığı tespitler, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin Sovyetler tarafından kurdurulmadığı ve yenilgisinin asıl nedenlerinin de Kürt toplumunda aranması gerektiği noktasında doğru tespitlerdir.

Buna eklenecek şey, İran devletinin Azerbaycan Ulusal Hükümeti'nin varlığı gibi Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin varlığını, yani her iki özerk yönetimin varlığını kabul etmemesi ve ABD ve İngiliz emperyalistlerinin desteği ve yönlendirmesiyle bu cumhuriyetlere karşı saldırgan tavır takınması; cumhuriyetlerin varlığına askeri zorla son verdiği gerçeğidir.

Kassemlu, dış etken bağlamında Sovyet Kızıl Ordu birliklerinin İran'dan çekilmesini ve ABD ile İngiliz emperyalistlerinin İran merkezi hükümetini desteklemesini Mehabad'ın yıkılışının birer nedeni olarak değerlendirmesine rağmen şunları da söylemektedir:

"Sovyetler Birliği'ni Kürdistan Cumhuriyeti'ni terketmekle suçlayanlar, onun askeri güçlerle Cumhuriyeti korumasını bekliyorlardı. Eğer Kürdistan Cumhuriyeti gerici orduya karşı direnseydi ve bu direniş bir müddet devam etseydi, belki Sovyetler Birliği, Cumhuriyeti destekler ve yardım ederdi. Kürdistan Cumhuriyeti kendini korumadığı bir durumda Sovyetler Birliği, Kızılorduyu İran'a gönderip, Cumhuriyeti mi korumalıydı? Kısaca peşmergelerin yerine özgür Kürdistan için savaşması mı gerekiyordu?" (agd, sayfa 27-28)

Kassemlu'nun bu tavrı, tam da Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu bağlamında Sovyetlerin desteğini göklere çıkarıp ardından niye İran'dan geri çekildi? diye Sovyetleri yere batıran; ve Kızıl Ordu İran'dan geri çekildi

diye Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas sorumluluğunu Sovyetlere yükleyenlerin tavrını ortaya koymaktadır. Kasemli haklı olarak Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumluluğunu Sovyetler Birliği'ne maletmenin yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Ve bu tavır, sözkonusu dönemde Sovyetlerin İran siyasetini yanlış olarak değerlendiren ve eleştiren biri tarafından takınılmaktadır.

Muradi'nin tavrı ise şöyledir:

"50 yıl sonra da Kürtler, Mahabad Cumhuriyeti'nin, zamanın Sovyet yöneticilerinin şifahi (fiili BN.) desteğinin kurbanı olduğunu düşünüyorlar. Zamanın İngiltere Büyükelçisi ile askeri ateşe Archie Roosevelt'in Gazi Muhammed ve Mahabad Cumhuriyeti'ne yönelik 'Gazi Muhammed komünistler tarafından göreve getirildi ve Mahabad Cumhuriyeti komünistlerin sayesinde ayakta kalabildi' türünden karalamaları, bugün bile sıkça dile getiriliyor. Özellikle de İngilizler, söylenenlerin doğru olmadığını çok iyi biliyorlardı. Kürt hareketinin halkın kalbinde yer ettiği ve ona dayandığı, Sovyetler'in en asgari düzeyde ona destek vermesinin olumlu karşılandığı, ama hiçbir zaman bu desteğe bağımlı kalınmadığı, bugün bile İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın arşivlerinde okunabilir." (Muradi, DENG, sayı 31, sayfa 39-40, 1995)

İngilizlerin arşivlerini belli ölçüde tanıma imkânına sahip olan Muradi, Aegleton ve Roosevelt tarafından öne sürülen Qazi Muhammed'in Sovyetler tarafından iktidara getirildiği vb. iddiaları da böylece çürütmektedir. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşunun Sovyetler tarafından planlanmadığını böyle ortaya koyan Muradi, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı bağlamında da esas nedenin ne olduğunu şöyle tespit etmektedir:

"Mehabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasının nedenlerinin başında, otonomi yönetiminin Batılı güçlerce kabul görmemesi ve onların (yeniden BN) İran'da yeni bir diktatörü tercih etmesi (doğrusu: diktatöre destek vermeleri, BN) geliyor.

Bunun yanı sıra, otonom hükümetin yöneticilerinin, merkezi hükümetin oyunlarını yeterince gözleyebilecek politik bir deneyime sahip olmamalarını da eklemek gerekir." (agd, sayfa 43)

İşte iki Doğu Kürdistanlının Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı bağlamında takındığı tavır böyledir. Bu tavırlar, Kuzey Kürdistanlıların büyük bölümünün tavırlarıyla karşılaştırıldığında, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı bağlamında esas sorumluluğun Kürt toplumunda ve İran devletinde, ABD ve İngiliz emperyalistlerinin desteği ve yönlendirmesinde aranması gerektiği olgusunu yaklaşık doğru biçimde ele almaktadır. Bu, Kassemli ve Muradi'nin tavırlarında varolan birçok yanlışa rağmen böyledir.

Ayrıca İranlı yazar Bozorg Alavi, "İran'da Mücadeleler" ya da "Mücadele eden İran" diye de tercüme edilebilecek "Kämpfendes İran" adlı kitabında ABD ve İngiliz emperyalistlerinin İran'daki icraatlarını; özellikle de Sovyetler Birliği'ne yöneltilen suçlamaların esas kaynağı olan petrol elde etme sorununda bu emperyalistlerin petrol kaynaklarını ele geçirmeleri konusunda neler yaptığını detaylı olarak ortaya koymaktadır. Alavi'nin kitabında takındığı tavırlar ve ortaya koyduğu olaylar da Sovyetlerin petrol nedeniyle Kürtleri İran'a karşı kullanmadığını, Mehabad Kürt Cumhuriyeti'ne karşı petrol için İran'la anlaşma yapmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışı konusunda Sovyetler Birliği'ne ve sosyalizme saldırılarda öne çıkan

temel yaklaşımlara bakıldığında tarihi gerçeklerin açıkça çarpıtıldığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Kızıl Ordu'nun İran'daki birliklerinin İran'dan çekilmesi, objektif olarak, İran merkezi hükümetinin İran Azerbaycanı ve Mehabad'a saldırısının önündeki bir engelin kalkması demektir. Fakat bu yüzden Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumluluğunu Sovyetler Birliği'ne yüklemek ve Sovyetleri suçlamak kökten yanlıştır.

Kızıl Ordu'nun İran'a girmesi, somut olarak Hitler faşizmine karşı mücadelenin zorunlu kıldığı bir durumdur. Hitler faşizmine ve Hitler Almanyası'nın müttefik güçlerine (İtalya, Japonya) karşı zafer kazanılıp, İran üzerinden SSCB'ye yönelen somut tehdit ortadan kalktıktan sonra Sovyet askeri birliklerinin İran'dan çekilmemesi, Sovyetleri işgalci bir güç konumuna düşürürdü. İran'ın işgali diye bir amaç hiçbir zaman Sovyetlerin amacı olmamıştır.

Bu bağlamda Kızıl Ordu'nun askeri birliklerinin İran'dan çekilmesi ve SSCB-İran petrol anlaşmasının Mehabad Kürt Cumhuriyeti'yle doğrudan bir bağı yoktur. SSCB'nin "kendi çıkarı için" Mehabad'ı kurban ettiği tespiti açık bir iftiradır, yalandır, tarih çarpıtcılığıdır.

SSCB, ne Kürtleri, ne Azerileri, ne de İran'da yaşayan diğer halkları İran'a karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmamıştır.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının esas nedeni iç koşullardır. Kürtlerin kendi aralarındaki çelişkilere, dağınıklığa, özellikle aşiret reislerinin ve şeyhlerin cumhuriyete sırt dönmelerine vb. nedenlere bağlıdır.

İran devleti çerçevesinde ele alındığında bir diğer "iç neden" de, İran merkezi hükümetinin Azeri ve Kürtlerin otonomi çerçevesinde de olsa kendilerini yönetmesine izin vermemesi; her iki otonom cumhuriyete karşı saldırgan tavır

takınması ve cumhuriyetlerin varlığına askeri zorla son vermesidir.

Dış etken bağlamında vurgulanması gereken gerçek ise; sadece Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının değil, İran'da demokratik hareketin, işçi ve köylülerin mücadelelerinin bastırılması, Azerbaycan Ulusal Hükümeti'nin devrilmesi ve binlerce insanın katledilmesinin suçlusu ve sorumlusu İran hakim sınıflarının destekçisi ve yönlendiricisi ABD ve İngiliz emperyalizmi olduğudur.

Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılışının sorumluluğunu ve suçunu Sovyetler Birliği'ne yükleyenler, niyetlerinden bağımsız olarak ABD ve İngiliz emperyalizmini temize çıkarmaktadırlar.

Yaşanan gerçekler bir kez daha, ulusal kurtuluşun ancak, bir bütün olarak emperyalizme karşı mücadele verilerek kazanılacağını göstermektedir.

8 Şubat 1998 – 7 Kasım 2000

EK:

Ek olarak yayınladığımız yazı, Sovyetler Birliği'nde değişik dillerde yayınlanan Neue Zeit (Yeni Zaman) dergisinin 1949'da yayınlanan 24. ve 25. sayılarından alınmıştır. Almanca'dan kendimiz çevirdik.

Yazının birinci bölümü, Doğu Kürdistan'daki Kürtlerin durumunu genel olarak özetlerken, beşinci bölümü Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında emperyalistlerin tavırlarını özetle ortaya koymaktadır. Diğer bölümlerde de Kürtler ve Kürdistan hakkında izlenimler anlatılmaktadır. Mehabad hakkında takınılan tavırların tek yanlı olduğu gerçeği gözönüne alındığında, Sovyetler Birliği'nin tavrını Neue Zeit dergisinin bir muhabirinin tavrı temelinde de olsa ortaya koymanın önemli olduğunu düşünüyoruz.

Kürt milliyetçilerinin Mehabad Kürt Cumhuriyeti bağlamında Sovyetler Birliği'ne yönelttikleri eleştirilerin temelsiz eleştiriler olduğu, bu kısa yazıda bile ortaya çıkmaktadır.

Dikkat çekmek istediğimiz bir nokta; Yazıda Qazi Muhammed'le birlikte asılan Sadr Qazi ve Seif (Seyfi) Qazi bağlamında "üç kardeş asıldı" diye yazılmaktadır. Soyadlarının aynı olmasından dolayı üçü de kardeş olarak gösterilmektedir. Diğer bazı kaynaklar, bu üçünün akraba olduğunu ama kardeş olmadığını yazmaktadırlar. Bu tespit bir çelişki olarak duruyor.

Okuyucularımıza, elimize geçen ve tercüme ettiğimiz böylesi bir belgeyi sunmayı görev olarak kabul ediyoruz.

Kürtlere Misafirlik
(Bir Muhabirin Notları)
W. Stepanow

1

İran, Irak, Suriye ve Türkiye’de 4 milyon civarında Kürt yaşıyor. Bugünkü takvimle 1. yüzyılın başlangıcıyla birlikte Kürt halkının tarihi hakkında oldukça kapsamlı bir yazın var. Fakat Kürtlerin bugünkü durumunu objektif bir şekilde karakterize eden herhangi bir materyal bulmak çok daha zor ya da neredeyse imkânsız. Bunun nedeni, adı geçen ülkelerde Kürtlerin takibat altında olmasıdır. Resmi makamlar onların kendi yazını yayınlamasına izin vermiyor, onların dilini tanımıyor, onlara karşı çok vesveseli davranıyor ve onları siyasi yaşamdan mümkün olduğunca uzak tutmaya çalışıyorlar. Ortadoğu koşullarına göre bile Kürtler en ezilen halklardan biri.

Kürtlerin milliyet olarak varlıklarını anımsatmaya yönelik en küçük çaba bile devamında hep acımasız terörü getirdi. Türkiye’de onbinlerce Kürt kurşuna dizildi. Irak’ta 1945’te Barzani aşiretine karşı İngiliz uçakları harekete

geçirildi. 1946'da İran'da Kürtleri bastırmak için askeri birliklere başvuruldu.

Kürtler, İran sınırı boyunca uzanan sıradağların, Mioşu Dağı ve Mükirin Dağları'nın uzantılarının oluşturduğu, devlet sınırlarının kesiştiği bölgelerde yerleşik. Fakat yapay bir şekilde bölünmüş olan Kürt halkı, düzinelerce aşirete ve sayısız soya bölünmüş olduğu için, hiçbir devlet içinde de yekpare bir bütün oluşturmuyor. Aşiretlerin ve soyların başında feodal çiftlik beyleri, hanlar ve beyler bulunuyor.

İran'da, esas olarak da İran Kürdistanı diye bilinen ülkenin kuzeybatısında, bir milyondan fazla Kürt yaşıyor. Makalemiz, bugünkü Kürdistan'ı anlatmayı amaçlıyor.

1941-1946 yıllarında Sovyet ordu birlikleri bu bölgedeyken, Kürdistan'da bir gezi yapmak herhangi bir güçlük arzetmiyordu. Yollar mükemmel durumdaydı, Sovyet askerleri birçok yeni yol açmışlardı. Şimdi yolların durumuyla hiç kimsenin ilgilendiği yok, çaylar aşındırıp yarıyor, heyelandan kapanıyor. Sık sık yol, kendine yeni, daha rahat bir yatak açmış olan deli bir ırmakta yok oluyor. Yolculuklarımızdan hiçbiri macerasız geçmedi. Kâh sarp kayalarla uçurum arasındaki yolu kapatan ağır kayaları kenara yuvarlamak, kâh arabayı bir derenin yığıldığı çamurun içinden çıkarmak zorunda kaldık. Uzun çabalardan sonra yine de yola devam edemeyeceğimizi anlayınca, şoför en yakın köye gidip yardım istedi. Birkaç köylüyle, zebella gibi bir çift karasığır getirdi. En iyisi ne yapmak gerektiği konusunda uzun istişarelerden sonra, karasığırılar zincirlerle aracın önüne koşuldu, arabacı, iki kalın demir çubuktan oluşan boyunduruğun üstüne oturup, eğik bir sopayla hayvanlara boynuzları arasından vurmaya başladı. Sığırılar yavaş yavaş, adeta isteksizce harekete geçip arabayı çukurdan çıkardılar.

Kışın dağ geçitleri karla örtülü. Kayak diye bir şey burada bilinmiyor. Karlar eriyinceye kadar Kürtlerin dış dünyayla bağlantısı kesik. Ancak bir han ya da bey, bir komşuya misafirlığe gitme lüksünü kendinde görebilir.

İran'da işbaşında olan emperyalist güçler, ülkenin gelişmesini engellemek için herşeyi yapıyorlar. Tarlalar burada sık sık, ucuna taştan bir kama bağlanmış olan ağır bir kalasla sürülüyor. Müzelik olmaya layık karasaban bile, bu aletin yanında tekniğin doruğu sayılıyor.

İran'ın hiçbir kentinde akşamları doğru dürüst bir tiyatroya gidemezsiniz, taşrada doktor yardımı bulamazsınız. Demokratik hareket sırasında kurulmuş olan Tebriz'deki Devlet Tiyatrosu kapalı. Yerleşimlerde diz boyu çamur, hastalık ve istisnasız cehalet kol geziyor. Çiftlik sahipleri, köylülerinin sadece emeği üzerinde değil, aynı zamanda yaşamı üzerinde de keyfince tasarrufta bulunuyor.

İranlılar bu koşullar altında yaşıyorsa, bu ülkenin üvey evlatları durumundaki Kürtlerin durumunun ne olduğunu düşünebilirsiniz. Fakat yoksulluk ve takibatlar, Kürtleri itirazsız boyun eğen köleler haline getiremedi. Onlar şeref ve haysiyet duygusunu korudular. Kürt, eyerde mükemmel durup, dört nala giderken hedefi vurabilmekten gurur duyuyor. Bundan gurur duyuyor, çünkü halk için kritik bir anda bunun işe yarayabileceğini biliyor.

Kürtlerin bu şeref ve haysiyet duygusunun bugüne kadar kırılmamış olması, Tahran'daki resmi makamları kaygılandırıyor. Kürt halkı üzerine tekrar tekrar cezalandırma seferleri göndermek için her bahane mübah. 1947 yılında, aşiretlerden biri İran Azerbaycanı ve Kürdistanı'nı kana bulayan İran'daki askeri kliğe itaat etmeyi reddetti. Hükümet, 3000 Kürdün üstüne binlerce asker, panzer, uçak ve Amerikalı danışman gönderdi. Birlikler iki ay boyunca bu asi aşirete karşı başarısızca mücadele ettiler. O

sıralar ABD'nin İran büyükelçisi olan George Allen, bizzat Rızaiye'ye giderek, İran ordusunun Genelkurmay Başkanı General Razmara ile birlikte bir harekât planı hazırladı. Bu müdahale sonuçsuz kaldı. Kürtler güçleri yettiği müddetçe karşı koydular, sonra da takipçilerinden saklandılar.

Emperyalist güçler, aşiretler arasında düşmanlık körüklemek ve Kürtleri kendilerine basamak yapmak için az araç ve güç harcamadılar. Bu çabalar sonuçsuz kaldı. Buna karşılık Kürtler, İngiliz ve Amerikan ajanlarının yalancı ve ikiyüzlü vaatlerinin ne menem şey olduğunu anladılar.

Sovyet ordusu, Kürt halkının gözünde genel saygı ve sevgi görüyor. Bu, bir tek Kürdü bile incitmemiş olan bir ordu. Bu özgürlüksever ve cesur halkta onun hakkında müteşekkir bir anı kalmış.

2

Seyit Mirza'yı ziyaret etmek için sabah saat 7 civarında yola çıktık. Rızaiye çoktan uyanmıştı. Anayolun sonundaki küçük alanda köylüler yerde büyük yığınlar halinde duran kavun-karpuz satıyorlardı. Küçük dükkan sahipleri kapıda durmuş, tespih çekiyor, gelen geçenleri selamlıyor ve alışverişe çağırıyorlardı.

Rızaiye'nin tek sinemasının önündeki çitte "Arşın Mal Alan" başlıklı bir afiş asılıydı. Gençler hararetle, hangi rolü kimin oynadığını tartışıyorlardı. Biraz daha ilerde, resimsi ulusal giysileri içinde bir grup Kürt duruyordu. Onlar da afişe bakıyordu. Beyaz dişleri parlıyordu, hızlı hareketlerle bıyık çekiyorlardı.

Meyva bahçeleri arasında yol aldık. Sürekli olarak, üzüm, elma ve şeftali küfeleriyle yüklü eşeklerle karşılaştık. Birçok kez, kıyısı söğüt çalılılarıyla kaplı dereciklerden ve her

iki tarafında yüksek kuleler bulunan, geniş yapılı, taş köprü kemerli yamrı yumru köprülerden geçtik.

Bir yerleşimden sonra yol kavislerle dağa sardı. Son yeşil adacık arkamızda kaldı. Önümüzde haşın, monoton bir manzara açıldı: çıplak bir dağ silsilesi, güneşin kuruttuğu kayalık yaylalar. Araba, yolun ortasında hareketsiz durup güneşlenen kaplumbağaları ezmek için zikzaklarla ilerliyordu.

İlk olarak, yolun kenarında yükselen yüksek, siyah bir kayanın yanında durduk. Ta tepesine kadar, oyulmuş büyük basamaklar vardı. Uzaktan bakınca, sanki kayanın üzerine büyük düğümlerle örülmüş bir ağ örtülmüş sanabiliirdiniz. Düğümler, tüm kayanın her tarafına yayılmış kara deliklerdi.

“Bu yılanlı dağ”, diye açıkladı rehberimiz, bu dolayları bilen biri.

Deliklerde onbinlerce yılan yaşıyor. Sıcak havada bu dağa yaklaşmak tehlikeliymiş, her taraf yılan kaynarmış. Fakat havalar henüz soğuktu, onun için yılanlar deliklerinden çıkmadı.

Önümüzde daha birkaç düzine kilometre yol vardı. Her taraf dağ. Manzaranın monotonluğunu bozacak tek ağaççık, çalılık yok. Kendimizi bu bıktırıcı sıkıcılığa hazırlamaya başlamıştık ki, yol kenarında duran bir kamyon dikkatimizi çekti. Kamyonda silahlı, makineli tüfekli ve tabancalı 15 civarında Kürt bulunuyordu. Bizi görünce, durdurmak için silahlarıyla ve renkli baş örtüleriyle bize işaret etmeye başladılar.

Başında gösterişli koyu renk poşulu, püskülleri göz hizasına kadar inen genç bir Kürt, kamyonun şoför mevkiinden aşağıya atladı. Anlaşıldı ki, bu, ziyaretine gittiğimiz Seyit Rıza'ydı. Geniş, keten bezinden yapılmış işlemeli bir şalvar ve ipek gömleğin üstüne işlemeli bir yelek giymişti. Vücuduna birkaç kez dolanmış geniş pamuklu

dolamanın üstünde tabancasının kayışı ve gümüş zincire asılı büyük bir hançer parlıyordu.

Yol boyunca uzayıp giden küçük yerleşimde ev sahibimizin tek katlı evi öne çıkıyordu. Dışardan bakıldığında, göze hoş gelmeyen diğer yapılardan hiç farkı yoktu. Derme çatma yapılmış kerpiç bir kutuydu, diğerlerinden tek farkı yüksekliğiydi.

Yürüye yürüye aşınmış merdiveni çıkıp, geniş, halılarla döşeli bir odaya girdik. Bir duvarda, çerçevesi bile olmayan bir pencere deliği vardı, yanında büyük bir Stalin resmi asılıydı. Diğer tarafta, Kürt demokratlarının lideri Qazi Muhammed'in portresi asılıydı.

Tüm mobilya, uzun müddet bir bodrumda saklandığı anlaşılan bir yemek masası ile, açılır kapanır beş sandalyeden ibaretti. Pencere tahtasının üstünde, araba akümülatörüyle beslenen küçük bir radyo alıcısı duruyordu.

Saat yedide, saatlerimizi Moskova saat ayarına göre ayarlayıp, en son haberleri dinleme imkânımız oldu. Dağlar arasına saklı bu kuytu Kürt yerleşiminde Moskova'nın sesini duymak hoş ve sevindiriciydi. Paranın insanlar arasında aşılmaz bir duvar ördüğü, bir toka yüz açın düştüğü, kadının peçeye büründüğü ve tek söz söylemeye cesaret edemediği, bilgi, deneyim ve yeteneğin değil, zenginliğin insanların kaderini tayin ettiği, çiftlik sahiplerinin ve egemen klığın acımasızca halkın tüm özsuyunu emdiği bu ülkede, bu yabanelde, bu ezilen halkın bulunduğu yerde bu ses özellikle güçlü çıkıyordu.

Karanlık basınca masaya iki gaz lambası kondurdu. Sarı ışıkları pencere deliğine vuruyordu. Işık, iki yarasaı cezbedti. Sessizce başımız üstünde uçuşup, kara giriş direklerinin sarktığı tavana kondular.

Seyit Mirza'nın misafiri olduğu haberi çok geçmeden komşu yerleşimlere yayıldı. Odaya yeni yeni simalar doldu.

Her yeni misafir geldiğinde, herkes yerinden kalkıp, yere kadar eğilerek yeni geleni selamlıyordu. Misafir, ancak ev sahibini selamlayıp, onun tarafından oturmaya buyur edildikten sonradır ki, tüm diğerleri de sanki emir üzerine yeniden halının üstündeki yerlerine çöküyorlardı. Kürtler olağanüstü nezaketli bir halk. Misafire saygı ve itinaı adım başında vurguluyorlar. Bakışları ev sahibininkiyle karşılaşınca, ev sahibi mutlaka gülümsüyor ve başıyla yerlere kadar eğiliyor.

Bazı misafirlerin Seyit Mirza'yı selamlarken elini öptüklerini görünce şaşırdık. Öğrendik ki, seyitler peygamber sülalesinden sayılıyormuş.

Odada yirmiyi aşkın kişi toplanmıştı. Hepsi duvar kenarına bağdaş kurarak halının üstüne oturmuştu. Seyit Mirza, iki genç Kürdü, misafirleri eğlendirmeye çağırdı. Ali, hoş bir sesle şiirsel bir Arapça şarkı söyledi. Nakaratı Abbas'la birlikte okudular. İkisi de sağ elinin parmaklarını şakağına koyup, uyum içinde başını sallıyordu.

Sonra Ali coşkulu bir koro şarkısı söyleyince, herkes ona katıldı. Onun ardından Abdullah adında üçüncü bir genç odanın ortasına gelip, kollarını yavaş yavaş başının üstüne kaldırarak ellerini birbirine vurup dans etmeye başladı. Sık sık, topuklarının üstüne bastığı geniş ayakkabısı ayağından çıkınca, çıplak, sarı topukları görünüyordu.

Son olarak, Seyit Mirza'nın komşusu, yaşlı bir çiftlik beyi şarkı söyledi, bu, sarhoş vaziyette gördüğümüz tek Kürttü. Belinde, sık sık ağzına götürdüğü gümüşten bir matara asılıydı. Şarapçı ihtiyarcık, Kürtçe şarkılarına, babasından kalma mızraplı bir çalgıyla eşlik ediyordu.

Misafirler geç vakit evlerine gittiler. Ali ile Abdullah kül tablalarını boşaltıp, el yüz yıkamak için bakır bir kapla bir maşrapa su getirdiler. Ev sahibinin emrini beklemek üzere, kapının iki tarafında karabinalarıyla nöbetçi gibi duruşa

geçtiler. Canımız daha uyumak istemediğinden, Kürt halkının örf ve adetleri üzerine bir sohbe başladık.

Seyit Mirza, Kürt halkının yoksulluk ve geriliğinden söz etti. Onun kanısına göre tüm kötülük, emperyalistlerin onyıllardır Kürtleri kendi amaçları için kullanmaya çalışmasından ileri geliyordu.

“Annemin tarafından dedemi Türkler katletti. Babamı İngilizler öldürdü. Söyleyin bana, bu insanlara sempati duyabilir miyim? Niye geliyorlar buraya, burada ne arıyorlar, ne istiyorlar? Biz elalemin ülkesine girmiyoruz ki. Biz kendi toprağımızda rahat yaşamak istiyoruz, ama bırakmıyorlar ki.”

“Sizinki gibi bir ülkede yaşamak bir şans”, diyor Kürtler. “Neden böyle diyoruz? Çünkü sizin ordunuzu gördük. Onda Ruslar, Ukraynalılar, Azerbaycanlılar vardı. Hiçbiriyle alay edilmiyor ya da aşağılanmıyor. Ne iyi şey.”

Bu tür ifadeleri pekçok aşiret beyinden ve ihtiyar heyetinden duyduk. Başka herhangi bir orduyla karşılaşmalar hep, Kürtlerin kitle halinde kökünün kazınmasına yol açtı. Türk ordusu onbinlerce Kürdü kılıçtan geçirip ateşli silahla yere serdi. Irak ve Suriye’de İngiliz birlikleri Kürtleri sistematik olarak yok ediyor.

İran hükümeti de Türk örneği üzre davrandı. 1932 yılında Makin ilinde Celalli aşireti ayaklandı. İranlılar kışın geçmesini bekleyip, bu bölgedeki tüm Kürt yerleşimlerini yok ettiler. Rıza Şah Kürt aşiretlerini yapay olarak parçalayıp, ananevi yerlerinden şiddetle sürerek, onları başka bölgelere yerleştirdi.

Sovyet birlikleri İran’a girdiğinde, Kürtler rahat bir nefes aldılar. Engellenmeksizin kendi dillerini konuşup, kendi şarkılarını söyleyerek, tarlalarını rahatça işleyip hayvancılık yapabildiler. Hiç kimse onları aşağılamadı, hiç kimse onları takibata uğratmayıp azarlamadı. Eskiden kan

davası güden aşiretler arasında dostça ilişkiler gelişmeye başladı. Aşiret beyleri arasına nifak sokan emperyalistlerin ajanları, entrikalarına son vermek zorunda kaldılar.

Gece çıkan rüzgâr, odaya engelsiz doluyordu. Sivrisineklerden çok çektik. Açık pencere deliğinden, gökyüzünde alçakta duruyor gibi gelen parlak yıldızlar görünüyordu. Aklımıza A. S. Griboyedov'un bir vecizesi geldi: "Hiçbir yerde yıldızlar, bu sıkıcı İran'da olduğu kadar parlak parlamazlar!"

Seyit Mirza kısa süre önce evlenmişti. Düğün, hasat bittikten ve meyveler toplandıktan sonra yazın yapılmıştı. Düğünün romantik anlatımını ilgiyle dinledik, tüm Kürdistan'dan bin civarında misafiri gelmişti. Şahsen Seyit Rıza'yı tanımayan, babasını tanıyordu. Misafirler, damadın evinde, yağmurun aşındırdığı kerpiç duvarla çevrili avluda, derenin kenarında kamp kurmuşlar. Kamp, biri erkekler, biri kadınlar için olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Atlar erkeklerin yanında kalmıştı, böylece onların kısmı sanki bir ordu kampını andırıyordu.

Her gün düzinelerce koyun kesiliyor, kamp ateşinde şaşlık közlenip, büyük bakır kazanlarda kuzu etli pilav kaynatılıyor, lavaş denilen pide pişiriliyordu.

Sabah erkenden ta gece geç vakte kadar şarkılar söyleniyor, gençler dans ediyor, dedeler ve nineler bağdaş kurup oturarak çubuk tütürüyorlardı. Şarkıcılar misafirperver ev sahibinin soyunu sopunu övüp, genç çiftin güzelliğini anlatmakta birbiriyle yarışyordu.

Yerleşimin içinden geçen yolda, aralarında safkan atı üstünde Seyit Mirza da olmak üzere cesur atlılar biniciliklerini gösteriyorlardı. Geçerken, Seyit Mirza'yı bir otomobilin dümeninde de görebilirsiniz.

“Allah tüm dağları Kürdistan’a yığmış”, dedi şoförümüz.

Gerçekten de her taraf çepeçevre dağdı, dağdan başka birşey yok. Bir dağ geçidinden bakınca, Kürt yerleşimleri çekici ve resimsi geliyor. Düzyak damlı kerpiç evcikler dağın yamacına düzensizce serpiştirilmiş, dev kayalara sokulmuş, karaağaçların gölgesine saklanmış. Tarla açmaya elverişli her karış toprağa buğday ya da tütün ekilmiş. Çıplak otlakların yeşil parçacıklarında koyunlar otluyor.

Fakat bir yerleşime daha girmiyorsunuz ki, her türlü resimsi görünüşün düşüncesi bile uçup gidiyor. Geriye, tüm bir halkın böyle bir yoksulluk içinde yaşamasının bugün hâlâ nasıl mümkün olduğuna duyulan öfke ve hayret kalıyor. Savaşın dokunmadan bıraktığı bir ülkede, doğanın insanın çabalarını öylesine bereketlice ödüllendirdiği bir ülkede böyle korkunç durumların egemen olabileceğine insanın inanası gelmiyor. Bu durumlar İranlı ve yabancı gericilik tarafından kasten korunuyor.

Bir Kürdün barınağını ev ya da kulübe diye nitelemek imkânsız. O, girmek için bir açık yerin ve ışıklandırma için birkaç deliğin bulunduğu, bir yanına kaykılmış bir kerpiç kutu; köşelerinde, duvarları yıkılmaktan zor bela koruyan çürük sııklar dikili. Kuru havada, kerpiç kutunun içinde her yeri altın sarısı kalın bir toz kaplıyor. Yağmur yağınca, kerpiç parçaları kopup, koyun postları serili döşemesiz zemine düşüyor.

Bu kerpiç barınaklarda, ev eşyası demeye alışkın olduğumuz hiçbir şey yok. Ne sandalye, ne masa, ne karyola var, ne çatal, ne kaşık, ne mürekkep, ne kitap, ne de sabun kullanılıyor. Yemek avluda açık ateş üstünde pişiriliyor. Barınakta ocak yeri varsa, duman, ne çerçevesi ne de camı olan ışıklandırma deliklerinden çıkıp gidiyor.

Geceleri yerleşim karanlığa bürünüyor. Hiçbir pencere deliğinden ışık görünmüyor, gaz lambası yok, çok pahalı. Gaz da yok, fiyatı ortalama Kürdün harcına göre değil. Ve bu, İngiliz tröstlerinin milyonlarca ton petrol çıkardığı İran'da oluyor!

Kürtlerin karanlık, nemli barınakları akrepleri ve zehirli örümcekleri adeta çekiyor.

Aslında aşiret beyleri ve ileri gelenleri de bundan pek daha iyi yaşamıyor. Fakat onların evleri biraz daha büyük ve kapısı ve penceresi var; yerde koyun postu yerine halı serili; daha sık etli pilav yiyip, köylü tütününü değil, sigara içebiliyorlar, ve evin kadınlara ait bölümünde bir değil, iki ya da üç eşi var.

Birkaç aşiret beyini ziyaret etme fırsatımız oldu. Bir daveti reddetmek, şahsi hakaret olurdu. Zaman yokluğu, yorgunluk, yolun meşakkati mazeret sayılmaz.

Sadece bir evde doğru düzgün bir masada ve doğru düzgün sandalyelerde oturduk. Evin döşenmesi, ev sahibinin zenginliğinin değil, kültürlülüğünün işaretiydi. Büyük odanın bir köşesinde demirden bir karyola, yanında büyük bir sandık ve onun yanında da bir dolap. Duvarlarda Lenin, Stalin ve Molotov'un büyük boy portreleri. Onların altında sade çerçeveli renkli baskılar, Serov'un yaptığı Çehov portresi, Suvorov'un Alpleri geçişi, ve bir faşist nakliye gemisinin bir Sovyet denizaltısı tarafından torpidolanması.

"Çehov'un eserlerinden herhangi birini okudunuz mu?", diye sorduk.

"Ne yazık ki hayır. Anadilimizde hiç kitap yok. Hiç kimse bize öğretmedi, hiç kimsenin de öğretmeye niyeti yok. Sizde hiç okuma-yazma bilmeyen yok, bizde ise okuma-yazma bilmeyenden başka hiç kimse yok. Bizi vahşileştirmek istiyorlar..."

“Biz Kürtler kimle muhatap oluyoruz? Satılık İranlı memurlarla, İngiliz ve Amerikalı sömürge valileriyle”, diye sürdürdü konuşmasını ev sahibimiz. “Geliinizden iki gün önce airetimizden bir Krd mezara gömdük. Kısa süre önce hanına yabancıların bir tabanca ve Amerikan sigarası hediye ettiği komşu aşiretin mensupları tarafından ldrlmt. O sık sık yabancı diplomatlara misafir oluyor, hatta bir defasında ABD büyükelçiliğinde onun onuruna bir kabul resmi bile verildi. Fakat onu kardeimiz olarak görmüyoruz. Hayır, o bir Kürt değil. O, Kürtler arasında var olan ve hükümetin şimdi cömertçe ödeme yaptığı az sayıda hainden biri...”

Hava kararmaya balamıtı ki, misafirperver ev sahibimizin yanından ayrıldık. Yol bizi, dev bir ağlayanın grldeği uçurumdan aşağıya doğru götürdü. Daha uzun süre, uçurumun kenarında bize el sallayan bir yığın Kürt gördük. ağlayanın gürültüsü, onların elveda seslerini bastırdı.

4

Iraklı Harki airetinden göçerlere gitmek üzere atla yola koyulduk. Önümüzde, sadece bura halkının bildiği dağ patikalarından katedeceğimiz 20 km yol vardı. Kürtler mükemmel biniciler. Atları sarp yamaçları ve derin uçurumların kenarındaki dar, kayalık yol kesitlerini rahatça alıyor.

Gerçi 20 km. uzun bir yol değil, fakat bu mesafeyi sürekli ini ıkılarla katetmek epeyce yorucu. O nedenle, hareketsiz bir bulut halinde toplanan kamp atelerinin dumanını görünce sevindik.

Ortaya çıktı ki, Harki aşiretinin reisi orada değildi: Fatah ağa komşu yerleşimlerden birine gitmişti. Oğlu Aziz Han bizi babasının çadırına davet etti, üç atlı, ev sahibini aramak üzere dört nala uzaklaştılar.

Fatah ağanın Kürtleri yılın yarısını Irak'ta geçirip, sonra İran'daki yaylalara göçüyorlar. Daimi konaklama mevkii olarak hep aynı yerleri seçiyorlar. Herhangi bir sebepten dolayı hayvanlar için yeterince yem mevcut değilse, göçerlerin bir bölümü koyun sürüleriyle birlikte daha uzak otlaklara gidiyor, fakat aşiretin esas konaklama mevkii aynı yerde kalıyor.

Göçerler bir tür çadırdaki yaşıyor. Her aile, taşlarla, yaklaşık 1 metre yüksekliğinde bir duvar çevirip, üzerine, sııkların üstüne tutturulmuş evde dokunmuş kara kumaştaki bir güneşlik geriyor. Rüzgâr ve yağmur çadırın içine serbestçe giriyor. Genç bir Kürt evlenince, kendi çadırını kuruyor ve ebeveyninin ailesinden ayrılıyor.

Tüm aileler, ev aletleri ve sık sık hayvanları da, 15 metre kareyi aşmayan bu taş duvarın içinde barınıyor.

Göçerlerin bu yaşam koşulları altında hijyenden söz edilemez. Tüm yerleşimde bir adet dahi sabun bulunmadığına işaret etmek yeter.

Özellikle çocukların durumu çok acınası. Yüzleri kabukla kaplı, saçları keçeleşmiş durumda. Okuldan, okuyup yazabilmekten ve diğer bilgilerden söz edilemez. Çocuklar silah sesinden ürkmüyor, fakat fotoğraf makinesinden ödleri patlayıp dört bir yana kaçtılar. Geri getirildiklerinde, hepsi birbirine büzüşerek gözlerini kameraya diktiler.

Aşiret reisinin çadırı tüm bu yoksulluk ve pislikten ayrılıyor. Fatah ağa geniş, kum renkli, rüzgâr ve yağmurdan iyi koruyan doğru dürüst bir çadırdaki yaşıyor. Hava bozduğunda branda beziyle kapatabilecek pencereleri var.

Çadırın içinde dağınık bir şekilde pahalı halılar, minderler ve Japon işi ipek battaniyeler serili.

Çadırın önünde sabahtan akşama kadar, Tula usulü külüstür bir semaver fokurduyor. Çay, normal içki kadehlerinden daha büyük olmayan küçük bardaklarda sunuluyor.

Çadırın önünde oturup, ev sahibinin geri gelmesini bekledik. Hava kararmaya başladı. Dağlardan serin serin esmeye başladı. Kürtler bacaklarını daha bir sıkı altlarına aldılar. Bazıları bir kamp ateşi için hazırlık yapmaya başladı. Depo olarak kullanılan bir damdan çalı çırpı getirerek, kırıp yağmaya başladılar.

Çadırlardan erkekler ateşin başına gelip, sessiz bir çember oluşturdular. Tüm akşam boyunca ne kahkaha, ne de şarkı duyuldu. Kampta, sadece yanan dalların çıtırtısının ve atların kişnemesinin bozduğu bir ölüm sessizliği hüküm sürüyordu.

Fatah ağanın, Irak'taki en zengin Kürt reislerinden biri olduğu anlatıldı. Altınlarını ve değerli eşyalarını iki katır taşıyormuş. Olabilir. Fakat reisi olduğu Harki aşiretinin yaşamı meysus. Hiçbir hakkı olmayan bu çobanların tüm yaşamı, tüm emeği sadece bu feodal beye ait.

Ulusal giysiler içinde, elinde küçük taneli bir tespih tutan Fatah ağa, Kürt halkından, aşiretler arasında dostluğun zorunluluğundan, eğitimin yararından söz etmeyi seviyor. Kürtlerin geriliğine yığınla örnek vermeye hazır. Evet, hatta, çadırının eşliğinden adamlarına bakınca yüreği kan ağlıyor. Fakat bir hayvan ölünce, bu onu, insanların başına bela olan bir bulaşıcı hastalıktan daha çok öfkeliendiriyor.

Mallarını daha ehven fiyatla okutmak için, Fatah ağa politikayla da uğraşıyor. O, hem Irak'ta hem de İran'da, İngiliz direktiflerinin aktif bir icracısı. İran'a giden her göçer

katari, aşiretler arasında düşmanlık yaratmak için kullanılıyor. Kürdistan'da demokratik hareketin atılımıyla birlikte faaliyetlerini özellikle güçlendirdi. Bu nedenle, ilerici hareketle bağıntılı herşeye karşı İngiliz hamileriyle birlikte amansız davranıyor.

Kampta tek kitap yok. Fatah ağa şahsen biraz okuyabiliyor ve bir çeke imza atabiliyor. Fakat okumaya hiç ilgi duymuyor. Ona göre tüm bunlar, bir göçer için özellikle can sıkıcı olan fuzuli safra.

Bir Kürt hastalanınca doktordan derman yok. Aşiretlerde, her hastalığı aynı "ilaç"la "tedavi" eden bazı üfürükçüler var. Hakeza, hasta bir Kürdün icabında gidebileceği hudut kentlerinde de doktor yok. Daha büyükçe bir kente gidecek parası yok, tedavi olmak için de parası yok.

Harki aşiretinden Kürtlerin ezici çoğunluğu, daha ömründe film görmemiş ve sinema hakkında bir fikri bile yok. Tiyatroyu bilmiyorlar. Yanık şarkılarını ancak yarı sesli söylüyorlar ve çoğunlukla da kamp yerinden mümkün olduğunca uzakta. Bazı kadınlar halı örüyor. Fakat bunun için pek az zamanları oluyor, çünkü çocuklarla birlikte yemek yapmak ve hasta kuzulara bakmak zorundalar. Küçük bir halı dokumak yıllar alıyor, ve hele de Fatah ağanın hoşuna giderse, hemen onun çadırını ve sonra da Bağdat pazarını boyluyor.

Dönüş yolunda sık sık, ağır çuvalarla yüklü katır kervanlarına rastladık.

"Nereye göçüyorsunuz?", diye sorduk.

"Irak'a."

"Göçüş izniniz var mı?"

Sorduğumuz yaşlı Kürt, saflığımıza bıyık altından güldü. Anlaşıldı ki, İran'dan Irak'a geçmek için vizeye, izne gerek yoktu. Iraklı tüccarlar İran tarafındaki hudut kentlerini dolaşp, pirinç ve buğdayı toptan alarak Irak'a götürüyorlar.

Kaçakçılık diz boyu. İran'da herşeye kadir olan rüşvetçilik, burada da kendi payına düşeni yapıyor. Rızaiye, Ardebil ve İran Azerbaycanı'nın diğer kentlerinde halk ekmeksiz, samanla beslenip açlıktan karnı şişerken, kaçakçılar tahıl ve pirinci Irak'a götürüp müthiş kârları cebe indiriyorlar.

Iraklı tacirler karşılığında cep lambası, oyun kâğıdı, afyon ve çakmaktaşı getiriyorlar – yani kısacası, İngiliz emperyalistlerinin pençesi altında yaşayan ülkelerin bu bakımdan zengin olduğu herşeyi.

5

31 Mart 1947 gününün alaca karanlığında Mehabad'da, Şah tarafından onaylanmış olan askeri mahkemenin kararı uyarınca üç kardeş asıldı: Muhammed Qazi, Sadr Qazi ve Seif Qazi, namı diğer Mehmet Hüseyin Han. Muhammed Qazi, Kürt halkının en önde gelen kültür emekçisi, Kürtlerin Demokratik Parti'sinin kurucusu ve önderiydi. Kardeşi Sadr Qazi, 14. yasama döneminde İran Meclis vekiliydi. Seif Qazi uzun süre, İran Kürdistanı'nın başkenti Mehabad'da valilik yaptı.

Gericiler yaklaşık üç ay boyunca, Kürt halkının bu en önde gelen ve en sevilen temsilcisiyle zor yoluyla hesaplaşmayı göze alamadılar. Amerikan ve İngiliz ajanları Muhammed Qazi'ye karşı entrikalar geliştirdiler. İran'da kendi evindeymiş gibi davranan yabancı emperyalistler, onu kendilerine kazanmaya, satınalmaya çalıştılar. Fakat Qazi'nin halkına ihanet etmeyeceğini anlayınca, kardeşleriyle birlikte astılar.

Aşiretler içinde görece ilerici olanlara dayanan Muhammed Qazi, bir ulusal bağımsızlık savaşçısıydı.

Kürtlerin Demokratik Partisi kısa süre içinde Kürt aşiretlerinin birliğini sağladı ve kararlı bir şekilde, halk için haklar elde etmeye başladı. İran resmi makamları, Kürtlerin Kürtçe konuşup yazmasını yasakladılar. Demokratlar kendi anadillerinde “Kürdistan” adlı bir gazete kurup, okullar açmayı başardılar. İran anayasasıyla uyum içinde Kürdistan’da kurulan encümen (özyönetim organı), genel ilköğretim mecburiyeti üzerine bir karar aldı. Yoksul çocukları parasız okutuldu, giyecek, yiyecek ve okul kitapları verildi. Mehabad’da, Kürt halkının tarihinde ilk kez, kadınların da dahil olduğu bir tiyatro kumpanyası kuruldu. Kürt Demokratik Partisi Merkez Komitesi binasının önündeki meydana hoparlörlerden Kürtçe şarkılar ve en son haberler duyuluyordu.

Kürt halkı arasında edebi ve siyasi dergiler dağıtılmaya başlandı. Bunların birinci sayfasında şöyle deniyordu: “Okuyabiliyorsan okuyamayana oku.” Okuyabilen herkes bu talebe seve seve uyararak etrafına bir yığın dinleyici topluyordu.

“Kürdistan” dışında 1946’da “Helale” adında bir edebi yıllık, “Anavatanın Sesi” adında bir gençlik dergisi ve bir çocuk dergisi yayınlandı.

Kürdistan, tüm Kürt halkının kutup yıldızı oldu. Türkiye’den, Suriye ve Irak’tan, demokratik hareketi selamlayan ve onu desteklemeye hazır olduğunu dile getiren mektuplar geldi. Kürdistan dışında yaşayan Kürtler en şiddetli arzu ve isteklerini dile getiren illegal yayınlar yayınladılar. İngiliz egemenlik bölgesinde yayınlanan bu illegal dergilerden biri olan “Raveş”te şunlar yazıyordu:

“Hiçbir suçumuz yokken esaret altında yaşayan ve feodalizmin ve despotizmin boyunduruğu altında inleyen biz Kürtler, tıpkı diğer halklar gibi, mutluluk ve özgürlük istiyoruz.

Kürt sorunu kolay bir sorun değildir ve düşmana inat, tüm dünya bu sorunu bilmelidir. Dünya kamuoyu sözlerimizi iyice düşünüp, İranlı, Iraklı ve Türk kan emicilerin pençesinden kurtuluş mücadelemizin haklılığını tanımadıkça, resmi adaletten ve demokrasiden söz etmek rezalettir.

Bugün emperyalizm ve faşizm yanlıları, gaspettikleri hakları korumak amacıyla dünyada huzursuzluk ve düzensizlik yayıyorlar. Bizi aldatıp, kanımızı emmek ya da başkalarının emmesini sağlamak istiyorlar. Fakat biz boyunduruk altında ölecek ya da süngüyle paralanmamıza izin verecek kadar güçsüz değiliz. Kürt, özgürlüğünü elde etmedikçe, emperyalistlere karşı mücadele etmeyi bırakmayacaktır.”

Kürt demokratları, İran Azerbaycanı demokratlarıyla el ele çalıştılar, gericiliğe karşı birlikte mücadele ettiler. Kürtler, İran resmi makamlarının üstlerine saldırdığı askeri birliklere karşı inatla direndiler. Amerikan ve İngiliz emperyalistlerinin katkısıyla Kürdistan ve İran Azerbaycanı kana bulandı. Demokratik hareket paramparça edilip ezildi. İranlı gericiler, halk için, onun aydınlanması ve yüzlerce yıllık yoksulluktan kurtulması için yapılan herşeyi, gerçek demokrasi ve özgürlüğün her hareketini amansızca yoketmek gerektiği kuralına sıkı sıkıya uyuyorlar. Kürt Demokratik Partisi'nin önderinin asılmasının ve yüzlerce silah arkadaşının idam edilmesinin nedeni budur.

İran gericiliği, Amerikan ve İngiliz emperyalistlerinin katkısıyla, Kürt okullarını yıktı, Kürtçeyi yasakladı, dört bir yana jandarma, asker ve sivil polis yerleştirdi. Fakat o, Kürt halkının bağımsızlık ve özgürlük özlemini yok edemeyecektir. Kürdistan'da büyük askeri garnizonlar var. Fakat subaylar ve askerler, karanlık basınca kışlardan dışarı

çıkmaya korkuyorlar. Her gün, her saat Kürt halkının nefretini hissediyorlar.

Özgürlüksever Kürt halkı, en vahşi teröre rağmen, şimdi de mücadeleyi durdurmamıştır ve gericiliğin güçlerini az huzursuzlandırmıyor.

Yazıkurulunun notu: Dergimizin geçen sayısında yayınlanmış olan bu notların ilk bölümüyle ilgili olarak ABD'nin eski İran büyükelçisi ve bugünkü Kültür ilişkileri Müsteşarı George Allen, alelacele özel bir açıklama yayınladı. İran'daki faaliyetinin belli yanlarının teşhirinden epey tedirgin olan George Allen şöyle diyor: "Notlardaki iddialar A'dan Z'ye yanlıştır." Fakat George Allen, Kürt halkının demokratik hareketinin İran gericiliği tarafından bastırılmasında oynadığı kirli rolü kanıtlayan Notlarda aktarılan olguları çürütmeyi denemiyor bile. ABD'li diplomat böylece, kılını kıpırdatmadan yaptığı bu açıklamayla, notlarda zaman ve yer belirterek açık ve berrak bir biçimde aktarılan olguların çürütülemez olduğunu doğruluyor.

("Yeni Zaman", sayı 24 ve 25, 1949, Almanca)

KAYNAKÇA:

Mehabad Kürt Cumhuriyeti hakkındaki bu kitap için yararlandığımız kimi kaynaklar şunlardır:

Kitaplar:

- Kürtler, Çağdaş Kürdistan Tarihi (1918-1946), L. Rambout, Çeviren Ronahi, Ronahi Yayınları, Hevra, Avrupa Devrimci Türkiye Kürtleri Örgütü, Ekim 1972
- Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946, W. Aegleton, Çeviren M. E. Bozarslan, Koral Yayınları, 1976 (Komkar Yayınları, İkinci Baskı 1989)
- Özgürlük Mücadelesinde Kırk Yıl, A. Kassemli, Koral Yayınları, Temmuz 1992
- Doza Kurdistan (Kürdistan Davası), Kadri Cemil Paşa (Zinar Silopi), Özge Yayınları 1991, İkinci Basım
- Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri, C. Aladağ (K. Burkay), Özgürlük Yolu Yayınları, 1. Basım Kasım 1978 (2. Basım, K. Burkay, 1986)
- Kürdistan ve Kürtler, Cilt 1-3, pogrom, Almanca, 1984, 1986, 1988
- Büyük Anavatan Savaşı Döneminde (1941-1945) Uluslararası Konferanslarda, Sovyetler Birliği, Cilt 1-6, Rusçası 1984, Almanca, 1986-1988
- Büyük Sovyet Ansiklopedisi, Yeryüzünün Ülkeleri dizisi No 21, İran, VEB Bibliyografi Enstitüsü Leipzig, 1955, Almanca
- Mücadele eden İran, B. Alavi, Dietz Verlag, 1955, Almanca
- Dünya Güçleri Arasında İran 1941-1948, F. Steppat, Europa Archiv, 1948, Almanca

- Avukatsız Halk Kürtler, Dr. Heinz Gstrein, 2 Baskı, Akyüz Yayınları, Eylül 1991
- Kürt Trajedisi, Bahman Nirumand (Yay.), rororo, Almanca, 1991
- İran petrolü için ekonomik ve siyasi mücadele, Hassan Nazari, Pahl-Rugenstein Verlag, 1971, Almanca
- Hiroşima'dan Bandung'a kadar, L. Natarajan, Dietz Verlag, 1956, Almanca
- Siyasi Savunma, Recep Maraşlı, Komal, II. Basım Mayıs 1992
- Kürtler-II, Mehabad'dan 12 Eylül'e, Hıdır Göktaş, Alan Yayıncılık, 2. Baskı, Kasım 1991
- Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto) PKK, (Kuruluş Bildirisi) 1978
- MK Tarafından PKK 1. Konferansı'na sunulan Politik Rapor, Weşanen Serxwebun, Şubat 1982
- Uluslararası ilişkiler tarihi, 1939-1945, Almanca

Gazeteler ve Dergiler:

- Rusça Yazışma (Russische Korrespondenz), Almanca, basım yeri Moskova, yeniden basım 1971 Erlangen, Almanya
- Yeni Zaman (Neue Zeit), Almanca, basım yeri Moskova- "Trud" Gazetesi Matbaası
- Yol ve Amaç, Almanca, basım yeri Avusturya
- Serxwebun (PKK yayın organı)
- Berxwedan (PKK yurtdışı yayın organı, yayınına son verildi)
- Özgür Politika / DENG / Azadi / Hiwa / Armanc / Ala Yekiti / Re Heval gazete ve dergileri.

ISBN 9758-2860-18-8

9 789758 286188

